

**T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
TAKVİMLERİNDE YERALAN HADİSLERİN
TAHRİC VE TENKİDİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayşe Nur ÇİFTÇİ

BURSA 2008

**T.C
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
TAKVİMLERİNDE YERALAN HADİSLERİN
TAHRİC VE TENKİDİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ayşe Nur ÇİFTÇİ

**Danışman
Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN**

BURSA 2008

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı'nda 700523008 numaralı Ayşe Nur ÇİFTÇİ'nin hazırladığı "T.C Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimlerinde Yer Alan Hadislerin Tahric ve Tenkidi" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../2008 günü ..... - .....saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... (başarılı/başarısız) olduğuna .....(oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye
Doç. Dr. Salih KARACABEY
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Üye
Yard. Doç. Dr. Akif KÖTEN

Üye

Üye

.../.../2008

ÖZET

Yazar	: Ayşe Nur ÇİFTÇİ
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Hadis
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xi + 103
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Doç.Dr. Hüseyin Kahraman,

T.C DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI TAKVİMLERİNDE KULLANILAN HADİSLERİN TAHRİC VE TENKİDİ

Takvimler; yaygın dağıtım ağları, uygun fiyatı, kullanım kolaylığı ve içerdiği güncel bilgiler sebebiyle, geniş kitlelere hitap etmektedir. Temel konularda dinî bilgiler de içeren bu takvimler, milyonlarca insana ulaşmakta ve pek çoğu için aynı zamanda bir dinî bilgi edinme kaynağı olmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı takvimleri ise resmî bir kuruma ait olması sebebiyle, halkın en çok güvendiği ve tercih ettiği takvim olma özelliğindedir. Bu çalışma, Diyanet takvimlerindeki bilgilerden hadislere ilişkin olanlarının gerçekte ne derece güvenilir olduğunu ve ne kadar titizlikle hazırlandığını tespit etmek için yapılmıştır.

Tezimizde öncelikle takvim hadislerinin kaynakları ve bu kaynakların kullanımı ile ilgili problemler araştırılmış, daha sonra da tahrir ve tenkid çalışması yapılarak, hadislerin sıhhatlerine ilişkin durumlar ve yazar tasarrufundan kaynaklanan hususlar ele alınmıştır. Bu konular üç yüz kişiye uyguladığımız anket sonuçlarına göre değerlendirilerek çözüm önerileriyle birlikte sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Takvim, hadis, Diyanet İşleri Başkanlığı, popüler dinî kaynaklar, kaynak gösterme, tahrir, tenkid, râvi.

ABSTRACT

Author : Ayşe Nur ÇİFTÇİ
University : University of Uludağ
Main Department : Basic İslâmic Sciences
Department : Hadith
Quality of Thesis : Master's Thesis
Page's Number : xi + 103
Date of Graduâtion : ...../ ...../20....
Advisor : Hüseyin Kahraman, Ph. D., Assistant Professor of Sociology of Religion

THE EXPLANATION AND CRITICISM OF THE HADITHS IN THE CALENDARS OF THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS - THE REPUBLIC OF TURKEY.

Calendars address numerous people because of their wide distribution network, low-price, convenience of usage, and updated data. By including basic religious information, these calendars reach millions of people and serve as a source of religious knowledge for them at the same time. The Calendar of the Presidency of Religious Affairs is the most trustworthy and preferable one among people, because of being an official institute. This study had made to determine the trustworthiness and meticulousness of the preparation of the data related to hadiths on the calendars of the Presidency of Religious Affairs.

First of all, in our thesis, the sources of hadiths of calendars and the problem about usage of these sources had studied. Afterwards, the case about the soundness of hadiths and the matter because of the usage of the writer had discussed through the study of explanation and criticism. These statements had put forward by evaluation of the results of questionnaire that applied to three hundred people with proposals of solution.

Key Word: Calender, hadith, The Presidency of Religious Affairs, popular religious resources, resource indication, explanation, criticism, ravi.

ÖNSÖZ

Asırlar boyunca Müslümanların en çok rağbet ettiği İslâmî ilimlerden biri de hiç şüphesiz Hadis'tir. Hadisler yalnızca âlimlerin ilgilendiği bir ilim olmakla kalmamış, aynı zamanda halkın her tabakasından insanın da imkânı nispetinde öğrenmek ve ezberlemekten sevap umduğu, gündelik hayatla iç içe geçen bir dinî unsur haline gelmiştir. En karmaşık kitaplardan en basit hikâyelere, âlimlerin meclislerinden gündelik sohbetlere, ders müfredatlarından anne-baba nasihatlerine kadar hayatın her alanında kullanılan bu hadislerin öğrenildiği kaynaklar kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Orijinal hadis kaynaklarını temin edemeyen, bunları okuyacak bilgisi bulunmayan ya da kitap okuma alışkanlığı olmayan pek çok kişi için takvim yaprakları da birer hadis kaynağı niteliğindedir. Özellikle resmî bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı Takvimleri, her seviyeden insanın evinde ya da iş yerinde bulundurduğu ve bilgilerine son derece itimat ederek kullandığı dinî bilgi kaynaklarındandır. Bu çalışma, pek çok insanın bilgi kaynağı olan Diyanet takvimlerindeki hadislerin ne derece ilmî ve güvenilir olduğunu incelemek amacıyla hazırlanmıştır.

Bu araştırmanın ilk günlerinde hadis ilmiyle meşguliyetin başlangıç aşamasında bir öğrenci olarak, yıllardır teoride öğrendiğim bilgileri pratiğe geçirebileceğim ve çoğu kez yalnızca ismini duymakla yetindiğim kitapların sayfalarını karıştırabileceğim bir konu belirlemek amacıyla çok sayıda hadisle meşguliyetimi temin edeceği düşüncesiyle bu konuya yöneldim. Bu sürecin sonucunda ise yüksek lisans tezi için belirlemiş olduğum bu amaçlara ulaşmış olmayı umut ederken bir yandan da eksiklerine ve hatalarına rağmen bu araştırmanın, popüler kaynaklarda yer alan bilgilerin yeniden araştırılması ve daha özenli hazırlanmasına yönelik bir ihtiyacı dile getirmiş olmasını hedeflemekteyim.

Beni her koşulda destekleyen ve okumam için bütün imkânları sunan sevgili anne ve babama, özellikle anketlerin uygulanması sürecinde yardımlarını esirgemeyen

kıymetli dostlarıma, tez aşamasında bana kolaylıklar sağlayan mesai arkadaşlarıma ve her zaman duâsı ve desteğiyle bizleri teşvik eden kıymetli hocam Doç. Dr. Salih Karacabey'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak da bu tezin her aşamasında emeğini, anlayışını, vaktini ve sabrını esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Hüseyin Kahraman'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bursa 2008

Ayşe Nur ÇİFTÇİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN KAYNAKLARI İLE İLGİLİ PROBLEMLER

I. KAYNAK SEÇİM VE TERCİHİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR	8
II. KAYNAK GÖSTERME TEKNİĞİ İLE İLGİLİ PROBLEMLER.....	13
A. Takvim Yaprağının Ön ve Arka Sayfaları Arasında Kaynak Verme-Vermeme Farklılığı.....	14
B. Kaynak Gösteriminde Standardın Olmaması:.....	15
1. Aynı Kaynak İçin Farklı Referanslar	15
2. Birden Fazla Eseri Olan Müelliflere İsmen İşaretle Yetinilmesi	16
3. Kaynağı Açıklayıcı Nitelikte Olmayan Referanslar	17
4- Kullanılan Eserlerin Basım Bilgisinin Bulunmaması	17
5- Yalnızca Müellif İsminin Yer Aldığı Dipnotlar	19
6- Yalnızca Eser İsminin Yer Aldığı Dipnotlar	20
7- Cilt, Sayfa, Bab Ya Da Hadis Numarası Gibi Bilgilerin Eksik Ya Da Tutarsız Olması Problemi	20

II. BÖLÜM

HADİSLERİN SIHHAT PROBLEMLERİ VE YAZAR TASARRUFLARINDAN KAYNAKLANAN HUSUSLAR

I- HADİSLERİN ÇEŞİTLİ KRİTERLERE GÖRE TAKSİMİ VE

BUNLARIN HÜKÜMLERİ	24
A. KAYNAĞINA (SÖYLEYENİNE) GÖRE HADİSLER.....	24
B. SENED ÇOKLUĞUNA GÖRE HADİSLER.....	24
C. SENEDİNDE KOPUKLUK OLUP OLMAMASI DURUMUNA GÖRE HADİSLER.	25
D. SIHHAT DURUMLARINA GÖRE HADİSLER.....	26

II. HADİSLERİN SIHHAT PROBLEMLERİ VE YAZAR

TASARRUFLARINDAN KAYNAKLANAN HUSUSLAR 31

A. SIHHAT PROBLEMİ TAŞIYAN HADİSLERE ÖRNEKLER	32
B. YAZAR TASARRUFLARINDAN KAYNAKLANAN HUSUSLAR	50

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME..... 64

EKLER: 71

EK:1 ANKET	72
EK:2 ANKET SONUÇLARI	76
EK:3 TAKVİM HADİSLERİ	80

KAYNAKLAR..... 98

ÖZGEÇMİŞ 105

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
AA	Anadolu Ajansı
a.e.	Aynı eser
a.g.e.	Adı geçen eser
A.Ü.	Ankara Üniversitesi
a.y.	Aynı yer
ay.	Takvim yaprağının arka yüzü
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
D.İ.B	T.C Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
krş.	Karşılaştırınız
M.Ü.	Marmara Üniversitesi
no.	Numara
ö.	Ölüm tarihi
öy.	Takvim yaprağının ön yüzü
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve selem
ss.	Sayfadan sayfaya
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme eden
thk.	Tahkik eden
ts.	Basım tarihi yok
U.Ü.	Uludağ Üniversitesi
Yay.	Yayınları
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
vs.	Vesaire
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

Kur'ân ve hadis, İslâm'ın iki temel kaynağıdır. Kur'an'ın Hz. Peygamber tarafından hayata aktarılıp yaşanmış hali ve dolayısıyla dinin pratiği olduğu düşünüldüğünde hadisin, hem ferdî hem de sosyal hayatta ne kadar yer işgal ettiği anlaşılır. Zira hadisler, Müslümanların yalnızca ibadet hayatlarını ve âhiret anlayışlarını biçimlendirmekle kalmamış; ekonomiden siyasete, eğitimden tüketime, örf ve adetler de dâhil olmak üzere sosyal ve kültürel hayatın her alanına şekil veren belirleyici bir etkiye sahip olmuşlardır. Bu önemine binâen hadis, on dört asırlık İslâm kültürü tarihinde son derece mühim ve müstesna bir yere sahiptir ve ihtiyaç halinde Müslümanların temel müracaat kaynağı olma vasfını hiçbir dönemde kaybetmemiştir.

Hadis ilim dalı, başlı başına önemli bir alan olmasının yanı sıra, Tefsir, Fıkıh, Tarih, Kelâm gibi disiplinleri beslemesi yönüyle de İslâmî ilimler içerisinde müstesna bir yere sahiptir. Bu önemine binâen ilim adamları, Hadis ilmi çerçevesinde pek çok önemli çalışmaya imza atmışlardır. Hz. Peygamber'in sünnetinin muhafazası için gösterilen bu gayretler, hemen hiçbir ilim dalına nasip olmayacak değerli bir edebiyatın oluşmasına vesile olmuştur. Bu değerli eserler, asırlar boyu Müslümanların en çok başvurduğu dinî kaynaklar olma özelliğini muhafaza etmişlerdir.

Günümüzde her ne kadar baskı tekniklerinin kolaylaşması, malzemenin ucuzlaması, kitap elde etme yollarının çoğalması gibi vesilelerle hadis alanındaki eserler hemen her evde bulunabilecek bir yaygınlığa ulaşmışsa da bunlardan, daha ziyade İslâmî ilimlerle meşgul olan belli bir kesimin istifade ettiği bir gerçektir. Takvimlerle alakalı olarak hazırlayıp üç yüz kişiye uyguladığımız anket de bu durumu ispatlar niteliktedir.¹ Ankete göre, üç yüz kişiden hadis alanında yazılan kaynaklardan istifade

---

¹ 2008 Nisan-Mayıs aylarında toplam üç yüz kişiye uygulanan 15 soruluk bu anketin tam metni ve istatistikî sonuçları tezin sonunda ek halinde verilmiştir. Elde edilen bu sonuçlara çalışmamız içerisinde sık sık atıfta bulunulacaktır.

edenlerin, sadece % 22 gibi küçük bir orana sahip olduğu, bunun dışında kalanların ise dili daha anlaşılır, hacimleri okunmaya daha müsait, temin edilmesi daha kolay ve ekonomik olan pratik kaynaklara yöneldiği görülmektedir. İnsanların her an ellerinin altında olan bu kaynaklar, pek çok kişiye ulaşması ve dinî alanda onların bilgilendirilmesi hususundaki katkıları yönüyle oldukça önemli bir hizmet görmektedirler.

Yaygın bir dağıtım ağlarının olması, cüz'i bir fiyatla satılması, sayfa hacimleri küçük olduğu için kolayca okunması, içerdiği namaz vakti, gün, ay, yıl gibi her Müslümanın ihtiyaç duyduğu bilgiler içermesi ve promosyon/reklam gayesiyle bolca ve bedava olarak dağıtılması gibi sebeplerle bu pratik kaynaklar içinde belki en yaygın kullanıma sahip olanlar 365 yapraklı takvimlerdir. Yaptığımız ankete göre katılımcılardan % 95'inin evinde ya da çalıştığı yerde 365 yapraklı takvimin bulunması bu tespiti desteklemektedir.

Bu çalışmanın konusunu teşkil eden Diyanet takvimleri, her güne bir sayfa gelecek şekilde hazırlanmakta, sayfaların ön yüzlerinde tarih, saat, namaz vakitleri, günün tarihsel önemi gibi bilgilerin yanı sıra ayet-i kerime, hadis-i şerif, sahâbe kavli, dinî ya da tarihî açıdan önemli şahsiyetlerin sözlerine de yer verilmektedir. Takvim yapraklarının arka yüzlerinde ise genelde temel konular hakkında dinî bilgiler ya da dinî bayram, mübarek gün ve gecelere ilişkin malumatlar yer almaktadır.

1972 yılından beri her sene yayınlanmakta olan Diyanet takvimleri Türkiye dışında Avrupa ülkelerinin tamamı, ABD, Kanada, Japonya, Avustralya, Türk Cumhuriyetleri ve Balkan ülkelerinde de dağıtılarak yılda 2.650.000'e ulaşan tirajıyla² yaklaşık on milyon insana hitap etmektedir. Anket sonuçlarına göre evinde ya da iş yerinde takvim bulunduranların % 72'si Diyanet takvimlerini tercih etmektedir. Dinî içerikli pek çok kitabın tek baskıdan öteye geçemediğini göz önüne alırsak, Diyanet takvimlerinin çok ciddi bir bilgi edinme kaynağı olduğunu söyleyebiliriz. Konuya hadisler açısından bakıldığında da benzer bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir. Zira

---

² Bu 2006 yılına ait bir rakamdır. Bu veri için bkz. 2006 yılı Yapraklı Diyanet Takvimi.

takvimde ortalama 250-300 adet hadis kullanılmaktadır.³ Dolayısıyla on milyona yakın kişiye bu kadar hadis sunan böyle yaygın kullanıma sahip başka bir çalışma muhtemelen yoktur. Anket katılımcılarının % 35'inin de mevcut hadis bilgilerini takvim yapraklarından öğrendiklerini belirtmesi bu durumu ispatlar mâhiyettedir.

Günümüzde hadislerin güvenilirlikleri etrafında ortaya çıkan pek çok tartışma, müsteşriklerin sünnetle alakalı iddiaları, dine ait olanı belirlemede yalnızca Kur'ân-Kerîm'in yeterli olacağını savunan bazı çevrelerin hadislerle ilgili fikirleri ve benzer çeşitli yaklaşımlar, hadislerin kullanımı konusundaki hassasiyeti daha da önemli hale getirmiştir. Yalnızca konuyla ilgili hadisi nakletmekle yetinerek, Hadis ilminin geleneklerini, hadise müracaat tekniklerini göz ardı etmek; ya hadislerin güvenilirliklerine gölge düşürülmesi ya da Allah Rasûlü'ne (s.a.v) aidiyeti şüpheli olan bir sözün O'na (s.a.v) izafe edilmesi gibi iki büyük sakıncadan birini doğuracaktır. Buna binâen, ister akademik alanda yapılmış bir çalışma, ister halkı bilgilendirmek amacıyla yazılan her hangi bir eser, isterse pratik bilgiler sunmayı amaçlayan takvim yaprağı, hadis kartelası, va'z ve sohbet metni için seçilmiş olsun, eğer söz konusu olan "hadis nakli" ise hiçbir gerekçe ve savunma, bu konuda gevşek davranmaya cevaz vermeyecektir.

Bununla birlikte hadislerle ilgili bu hassasiyet, çoğu kez teorik olmaktan öteye geçememiştir. Hadisleri muhafaza etme şuuru, en azından bazı Müslümanlarda, "hadisleri araştırmadan kabul etmek suretiyle İslâmî teslimiyeti ispat ve şüphe duyulmayan bağlılığı ifade" şeklinde özetlenebilecek bir tavra dönüşebilmektedir. Özellikle halka pratik dinî bilgiler vermeyi amaçlayan bazı çalışmalarda bu hususun daha da dikkat çekici bir hal aldığı, hadisin ne kadar sahîh olduğunun değil topluma ne kadar hitap ettiğinin önemli hale geldiği gözlemlenmektedir. İlmihaller, duâ kitapları, hadis kartelaları, Yasin cüzleri, bazı va'z metinleri ve takvim yaprakları gibi pratik ve yaygın dinî bilgi kaynaklarında bu durum açıkça müşahede edilebilmektedir.⁴

---

³ Diyanet 2006 takviminde 280 adet hadis yer almaktadır.

⁴ Örneğin va'z edebiyatını oluşturan yaklaşık iki yüz elli kadar eserde yer alan hadisleri değerlendirme amacıyla yapılan bir doktora tezinde ulaşılan sonuç oldukça dikkat çekicidir. Geçmişte ve günümüzde çok yaygın olarak kullanılmış olmasından hareketle seçilen Kâsım b.

Bu vâkıadan hareketle, halkın doğrudan bilgilendirilmesini sağlamada çok önemli bir paya sahip olan ve halk tarafından “kaynak” telakki edilen bu tip çalışmalardaki hadislerin durumunun ayrı ayrı incelenmesi, gerekiyorsa bir ayıklama yapıp sadece güvenilir olanlarının sunulması, önemli ve acil bir ihtiyaç görünümündedir. Dahası böyle araştırmalar, özellikle hadis alanında çalışma yapanlar için mühim bir vazife hüviyetindedir. Biz bu araştırmamızda pratik ve yaygın bir dinî bilgilendirme vasıtası olan takvim yapraklarındaki hadislerin kullanımını ele almayı amaçlamaktayız.

Takvimlerde yer alan hadislerin, okuyan herkes tarafından anlaşılabilir bir dille tercüme edilmesi, kolay akılda kalacak nitelikte kısa olanların seçilmesi, genelde halk arasında çok bilinenlerin kullanılması ve güncel konuların içerisine serpiştirilerek sunulması, bu takvimlerin pek çok kişi tarafından bir “hadis kaynağı” telakki edilmesine neden olmaktadır. Bu telakkinin bir başka önemli nedeni de insanların takvimi hazırlayan kuruma yani Diyanet İşleri Başkanlığı’na olan güvenleridir. Yaptığımız ankete katılanların % 75’i takvim hadislerini güvenilir bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu kişilerin % 34’ü de Diyanet İşleri Başkanlığı’nın takvime asla şüpheli hadis koymayacağına olan inançlarından dolayı güvendiklerini belirtmişlerdir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yayınlar Dâire Başkanı Dr. Yüksel Salman’ın, 2006 yılı Yapraklı Diyanet Takvimi’ne gösterilen yoğun ilgiyle alakalı yapmış olduğu bir açıklama, bu durumun bizzat yetkili bir kişi tarafından onaylanması açısından oldukça önemlidir:

Selâm’ın *el-Hutab ve’l mevâiz*, Ebu’l- Leys es-Semerkandî’nin *Tenbihu’l- Gâfilin*, İbnü’l-Cevzî’nin *eş-Şifa fi mevâizi’l-mulûk ve’l hulefa*, İbn Recep el-Hanbelî’nin *Buğyetü’l- İnsan*, Seyyid Ali Zâde, *Şerhu Şir’ati’l- İslâm*, Hasan b. Ümmi Sinan’ın *el-Mecâlisü’s- Sinâniyye*, Osman Hopavî’nin *Dürratü’n- nâsihîn*, Mehmet Rahmi Egin’in *Tefcîru’t- tesnüm* ve Ömer Nasuhi Bilmen’in *Nasâyih-ı Kur’aniyye*’si gibi dokuz vaaz kitabındaki yaklaşık dört bin hadis değerlendirmesi şu şekildedir: “Hadislerin % 53’ü Kütüb-ü tis’ada ve % 30’u Kütüb-ü tis’a dışındaki kaynaklarda yer almaktadır. % 16’ sının ise kaynakları tespit edilememiştir. Toplam hadislerin % 52’si makbul, % 40’ı ise merduddur. Uydurma hadislerin sayısı ise 199 olup oranı % 4’tür”. Bu araştırma ve tespitler için bkz. Yeşil, Mahmut, *Va’z Edebiyatında Kullanılan Hadisler ve Değeri*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1997, s. 142 vd.

“Salman, AA muhabirine yaptığı açıklamada, Diyanet Takvimi'nin Türkiye genelinde ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı dünyanın çeşitli ülkelerinde en çok tercih edilen takvim olduğunu belirtti. Her yıl özellikle Aralık ayında, bir sonraki yılın Diyanet Takvimi'ni edinebilmek için vatandaşların il ve ilçe müftülüklerine başvurarak bu takvimlerden edinmeye çalıştıklarını anlatan Salman , “Din görevlilerimiz aracılığıyla da tüm camilere gönderilen Diyanet Takvimi'ne büyük talep var. 2006 yılı Yapraklı Diyanet Takvimi'ne vatandaşların yoğun ilgisi bizi sevindiriyor.” dedi. Yurt genelinde 2 YTL'ye satılan 365 yapraklı Diyanet takvimine gösterilen büyük ilginin temelinde yatan en önemli konunun, toplumun Diyanet İşleri Başkanlığı'na duyduğu güven olduğunun altını çizen Salman , şunları kaydetti: “Kitap okuma alışkanlığı olmayan vatandaşlarımız bile kopardığı takvim yaprağını son kelimesine kadar okuyor. Her bir yaprakta sınırlı sayıda kelime kullanabildiğiniz için, yapraklar üzerindeki bilgiler de dini bilgilerin adeta özünü oluşturuyor. İçindeki bilgilerin tamamı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayından geçen takvimlerimizin yaprakları bazı vatandaşlar tarafından kitap gibi ciltleniyor. Son derece titiz bir çalışmanın ürünü olan Diyanet Takvimi'nin tercih edilmesinin bir nedeni de içindeki namaz vakitleri bilgisinin kuşkuya meydan bırakmayan doğruluğu...” Takvim bilgilerinin halkın ihtiyaçlarına göre her yıl güncellendiğini vurgulayan Salman , “Yeni takvimde, kamuoyunun gündemine sıklıkla gelen ve vatandaşların kafasında soru işaretlerine neden olan konulara özellikle yer verdik. Vatandaşlardan yoğun talep gören bu takvimler umuyoruz 2006 yılında da içerik olarak beğenilir” diye konuştu.”⁵

Görüldüğü gibi takvimlerin ne kadar geniş kitlelerce kullanıldığı, toplumun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın denetimine ne kadar güvendiği ve burada yer alan bilgilerin ne kadar rağbet gördüğü yetkililerin de bilgisi dâhilindedir. Söz konusu olan “insanların dinî konularda bilgilendirilmesi” olduğu zaman, bu ilgi ve güveni hak edebilmenin çok ciddi bir sorumluluğu gerektirdiği aşikârdır. Zira anketimize katılanların % 89'u takvim yapraklarında yer alan bilgilerin doğruluğuna güvendiklerini ifade etmektedirler.

Her ne kadar Salman bu açıklamasında takvimde yer alan bilgilerin denetlendiğini belirtse de yaptığımız araştırmalarda, takvimde yer alan bilgilerin içinde hadislere ilişkin olanlarında, resmî ve güvenilir bir kurum tarafından denetlenen bir eserde yapılmaması gereken bazı hatalar olduğunu tespit ettik. Bizzat Diyanet takviminde yer alan

“...Diyanet Takvimi, çok büyük bir titizlikle hazırlanmakta, hata oranının sıfırlanmasına gayret gösterilmektedir. Tüm bunlara rağmen kusurlarımız olduğu takdirde, siz değerli okuyucularımızın engin müsamahasına sığınmaktan başka

---

⁵ “Diyanet Takvimlerine Yoğun İlgi”, Anadolu Ajansı, <http://www.tumgazeteler.com>, 21.12.2005.

çaremiz de yoktur. Sizlerin yapıcı tenkitlerinizin bize yol gösterici olduğunu lütfen unutmayınız”⁶

ifadesinden hareketle, bu tespitlerimizin sadece bir araştırmanın neticesi olmaktan öte, faydalı ve yapıcı bir tenkit olacağını da ümit ediyoruz.

İki ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde Diyanet takvimlerindeki hadislerin kaynakları ile ilgili problemler ele alınacaktır. İkinci bölümde ise önce konuya giriş mahiyetinde hadislerin tasnifi ile ilgili hususlara değinilecek, sonra da takvim hadislerinin sıhhatine ilişkin problemler ile hadis metinlerinde göze çarpan bazı sorunlar örnekler üzerinde izah edilecektir. Problemlerin pratikte etkileri ve çözüm önerilerin yer aldığı değerlendirme bölümünün ardından, araştırma sürecinde uygulanmış olan anket sorularına ve bu ankete ilişkin istatistikî verilere yer verilecektir. Okuyucunun toplu halde görmesi ve gerekli gördüğü takdirde karşılaştırma yapabilmesi için, takvim hadislerinin tamamının yer aldığı bir tablo da ek olarak sunulacaktır.

Bu araştırma sürecinde öncelikle takvim yazarlarının kullandığı rivâyetlere ulaşıp hadislerin orijinal metinleri toplanmıştır. Bu süreçte bazı hadisler için kaynak verilmemesi ya da verilen kaynaktan hadisin bulunmaması gibi sebeplerle 280 rivâyetin tamamına ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu aşamada *Kütüb-i Tis'a*'dan ve yazarların kullandığı diğer hadis kaynaklarından istifade edilmiştir. İkinci aşamada ise hadislerin senetleri incelenmiş ve râviler hakkında veriler toplanmıştır. Bu süreçte de cerh ve ta'dil edebiyatına ilişkin eserlerden faydalanılmıştır. Konu aralarında geçen bazı terimleri izah etmek ve meselenin daha iyi anlaşılmasını temin edecek bazı konuları açıklamak amacıyla hadis usulü eserlerinden de istifa edilmiştir.

Bu araştırma metni hazırlanırken takvime ait bölümler (hadis metinleri, yazarlara ait referanslar) aynen kullanılmış, problemin daha iyi görülebilmesi için bu kısımlarda her hangi bir imlâ düzeltmesine gidilmemiştir. Tırnak içerisinde ve italik olarak yazılan bu bölümlerde mevcut olan hatalar yazarlara aittir. Hadislerden yalnızca konu akışı içerisinde lüzumlu görülenlerin Arapça metinlerine yer verilmiştir.

---

⁶ 2006 yılı Yapraklı Diyanet Takvimi.

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN KAYNAKLARI İLE İLGİLİ PROBLEMLER

Diyaret Başkanlığı tarafından hazırlanan takvimde kullanılan hadislerin kaynakları ile ilgili problemler daha ziyade, bu kaynakların güvenilirlik ve orijinalite açısından kendi içindeki değer ve dereceleri ayrıca kullanılan bu kaynağa işaret edilirken başvurulan metot yani referans/adres gösterme tekniği ile ilgilidir.

I. KAYNAK SEÇİM VE TERCİHİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR

Hadis edebiyatı kendi içerisinde çeşitli dönemlere ayrılır. Her dönemin belli karakteristik özellikleri vardır. I/VII. asrın son çeyreği ile II/VIII. asrın ilk çeyreğini kapsayan tedvin döneminde, daha önceden herhangi bir kurala uyulmaksızın yazılan (kitâbet) hadis sahifeleri bir araya toplanmıştır (tedvin). Hadis edebiyatı içerisindeki en uzun dönem ise; toplanan bu hadislerin belli kıstaslara göre sınıflandırıldığı tasnif devridir. II/VIII. asrın büyük bölümü, bu ilimde altın çağ olarak kabul edilen III/IX. asrın tamamı ve orijinal hadis edebiyatı ürünlerinin son örneklerinin verildiği IV/X. asrın ilk yarısı bu döneme dâhildir. Câmiler, müsnedler, musannefler, mu'cemler bu dönemde kaleme alınmış, *Kütüb-i Sitte* olarak bilinen altı hadis kaynağı da bu çağda yazılmıştır.⁷ Tasnif dönemine ait eserler daha sonraki asırlarda yazılan diğer kitaplara da kaynaklık ettikleri için, temel eser olma özelliğine sahip olmuşlardır. Bu eserler, belirli özellikleri olan ve çeşitli kurallar çerçevesinde kaleme alınan önemli kaynaklardır. Bunların içerisinde de *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*, gerek müelliflerinin eserlerine aldıkları hadisler hususunda seçici davranmaları, gerekse çağlar boyu Müslümanların en çok itibar ettikleri eserler olmaları yönüyle en mûteber hadis kaynakları olarak kabul edilmiş ve ikisinde birden yer alan hadislere “muttefekun aleyh” denilerek güvenilirlikleri vurgulanmıştır. Ancak bunların dışında kalan pek çok eser de hadis ilmi açısından son derece önemlidir ve bunlar da sahîh hadisler ihtivâ etmektedir. Bununla birlikte bu eserlerde, hasen ve zayıf hadisler hatta Hz.

⁷ Çakan, İsmail, Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul,1997, s.19; Aydın, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul, 2006, s. 20.

Peygamber'e (s.a.v) izafe ile uydurulmuş sözler de bulunmaktadır. Muhaddisler, hadis tarihi boyunca yazılan eserleri bu özelliklerine göre yani ihtivâ ettikleri hadisler ve kaynakları bakımından derecelere ayırmışlardır.⁸ Buna göre hadis ilminin temel kaynakları *Buhârî*, *Müslim*, *Ebû Dâvûd*, *Tirmizî* ve *İmam Mâlik* gibi hadisçilerin eserleridir. Bilimselliğin ve ilim ahlakının bir gereği olarak ister va'z ve hutbelerde okumak, ister hadis kitaplarına yazmak, isterse bir takvim yaprağında değinilmek üzere seçilsin öncelikle her hadisin temel kaynaklardaki yerinin gösterilmesi gereklidir. Daha sonra gerekli görülmesi halinde bu hadislerle ilgili olarak diğer kaynaklarda yer alan değerlendirmelere de yer verilebilir.

Güvenilirlik ve orijinal olmak gibi kriterler dikkate alındığında D.İ.B 2006 takviminde kullanılan hadislerin çoğunluğunun birinci derece kaynak kabul edilen hadis kitaplarında mevcut olduğu görülür. Ancak bazı takvim yapraklarında, söz konusu bu hadislerin yerlerine işaret edilirken orijinal kaynaklar yerine, asırlar sonra kaleme alınan ikinci dereceden kaynakların kullanılması dikkat çekicidir. Örneğin, *Buhârî* ve *Müslim*'de hatta bazen *Kütüb-ü Sitte*'nin tamamında mevcut olan pek çok hadise, *Riyâzû's-Sâlihîn* ve *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi* gibi, asırlar sonra yazılan, gayr-ı aslî kaynaklarla atıfta bulunulmuştur. Bu şekilde hadisin yerine işaret etmek her ne kadar hadisin sıhhatine bir zarar vermeyecekse de, takvimin ilmî dile uygunluğuna ve ciddiyetine zarar verecek bir durum olmaktadır. Zira yapılan anket sonuçlarına göre takvim bilgilerini güvenilir bulmayanların % 29'u, dikkatsiz ve özensiz hazırlandığını düşündükleri için takvime güvenmediklerini belirtmişlerdir. Konuyu daha somut hale getirecek bazı örnekler şunlardır:

---

⁸ Bu taksime göre birinci tabakada Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri ile İmâm Mâlik'in *Muvatta*'ı yer alır. İkinci tabaka Ebû Davud Tirmizî ve Nesâî'nin *Sünen*'leri ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden oluşur. Üçüncü tabakada İbn Ebî Şeybe, Tayâlisî, Abd b. Humeyd, Abdurrezzâk, Beyhakî, Tabarânî gibi müelliflerin rivâyetü'l-hadîs alanıyla ilgili çalışmaları vardır. Dördüncü tabaka İbn Hibbân, İbn Adıyy, Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Nuaym, İbn Asâkir gibi müelliflerin çalışmalarından oluşmaktadır. Beşinci tabakada ise daha ziyade fakihler, mutasavvıflar, vâiz ve tarihçiler arasında meşhur olmuş, kaynak itibarıyla ilk dört tabakaya dayanmayan, itimat edilmemesi gereken çalışmalar yer almaktadır. Bu konuda geniş bilgi için bkz. el-Kâsimî, Muhammed Cemâlüddin, *Kavâidu't-Tahdîs min fînûn-i mustalahı'l-hadîs*, (thk. Muhammed Behçet el-Baytar, Takdim: Muhammed Reşit Rıza), Beyrut, 1987, ss. 247-251; Ayrıca bkz. Çakan, İsmail Lütfî, *Anahatlarıyla Hadis*, İstanbul 1990, ss. 182-184.

1. Takvimde yer alan “Birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin, birbirinizle münasebetleri kesmeyin, dargın durmayın... Ey Allah’ın kulları kardeş olun, birbirinizi sevin” hadisine “R. Salihîn, c.3, no:1601” şeklinde kaynak bilgisi verilmiştir.⁹

Bu hadis; Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde, Ebû Dâvud ve İbn Mâce’nin *Sünen*’lerinde ve İmam Mâlik’in *Muvattâ*’nda yer almaktadır.¹⁰ Bu eserler, birinci ve ikinci tabakaya ait hadis kitaplarıdır. Hadise kaynak olarak bu temel eserlerin gösterilmesi gerekirken, bunlardan asırlar sonra yani h. 670/1271 yılında yazılmış olan *Riyâzü’s-Sâlihîn*’e atıfta bulunulmuştur.¹¹

2. “Peygamberimiz Ömer İbnu Seleme’ye: “Sofraya yaklaş yavrucuğum.” buyurmuştur.” rivâyetine “İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 519” şeklinde kaynak bilgisi verilmiştir.¹²

Söz konusu hadis *Buhârî* ve *Müslim*’de yer almasına rağmen¹³, yazarın asırlar sonra yazılan İbn Hâcer’e (852/1448) ait *el-İsâbe* isimli eseri kaynak göstermesi iki açıdan problem teşkil etmektedir. Öncelikle bu hadisi kullanan bir kişinin, hadisi birinci dereceden kaynağına dayandırması gerekliken, geç döneme ait bir çalışmayı kaynak olarak kullanması bir kusurdur. İkincisi ve bundan daha önemlisi ise; *el-İsâbe*’nin bir rivâyet kitabı değil, sahâbe biyografisi kitabı oluşudur. Pek çok hadis kitabı dururken, *Buhârî* ve *Müslim* gibi en temel iki eserde de geçen bu hadise bir biyografi kitabını kaynak göstermek, D.İ.B. gibi alanında en dikkatli davranması gereken bir kurumun takviminde görülmemesi gereken bir hatadır.

---

⁹ 29.04.2006, sayfa arkası.

¹⁰ *Buhârî*, Nikâh, 45; Ferâiz, 3; Edeb, 57, 62; *Müslim*, Birr, 23, 24, 28, 32; *Ebû Dâvud*, Edeb, 47; *İbn Mâce*, Et’ime,1; Duâ, 5; *Muvattâ*, Hüsnu’l-Hulk, 14, 15.

¹¹ *Riyâzü’s-Sâlihîn* hakkında bilgi için bkz. Nevevî, Muhyiddin, *Riyâzü’s-Salihîn Tercümesi*, 5. Baskı, I-III, (trc. Kıvamüddin Burslan, Hasan Hüsnu Erdem), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1976, I, 32.

¹² 12.05.2006, sayfa arkası.

¹³ *Buhârî*, Et’ime,2; *Müslim*, Eşribe, 108.

3. Takvimde yer alan “*Her kim bir mü’mine lanet ederse, bu onu öldürmek gibidir. Her kim de bir mü’mini küfürle suçlarsa, bu da onu öldürmek gibidir.*” hadisine “*Tecrid-i Sarih trc. c.12, s.138–39*” şeklinde atıfta bulunulmuştur.¹⁴

Söz konusu hadis için gösterilen kaynak olan *Tecrid-i Sarih, Buhârî* üzerine yapılmış bir ihtisar çalışmasıdır. Buhârî’den asırlar sonra ez-Zebîdî (893/1488) tarafından yazılmış olan ve dolayısıyla hadis edebiyatının ilk dört tabakasında yer almayan bir rivâyet kitabıdır. Takvim yazarının, rivâyet tekniği açısından söz konusu hadisi naklederken bu eserin tercümesi yerine, orijinal hadis kaynaklarını tercih etmesi gerektiği kanaatindeyiz.

4. “*Allah’ın doksan dokuz ismi vardır ki onları sayan cennete gider. Onlar Kur’an’da mevcuttur.*” hadisi için “*Suyûtî, III, 615*” şeklinde kaynak bilgisi verilmiştir.¹⁵

Bu hadis, *Buhârî, Müslim* ve *İbn Mâce*’de de yer almaktadır.¹⁶ Hadisi naklederken bu temel eserler yerine, bunlardan çok daha sonraki bir dönemde yaşamış olan Suyûtî’nin (911/1505) kitabının kaynak olarak gösterilmesi teknik açıdan bir problemdir. Ünlü bir hadis âlimi olan ve bu ilmin hemen her dalına dâir çalışmaları bulunan Suyûtî’nin hangi eserinin kullanıldığına dâir bir işaretle bulunulmamış olması da bir başka problemdir.

2006 takvimindeki hadisler için kullanılan kaynakların pek çoğunda bu problem mevcuttur. Meselâ görebildiğimiz kadarıyla yalnızca *Riyâzü’s-Sâlihîn* ve *Tecrid-i Sarih*’ten toplam 32 adet hadis nakledilmiştir.

Takvim hadislerinin kaynakları konusunda dikkati çeken bir diğer problem de bazı hadisler için rivâyet kitaplarının değil de rivâyete kaynak olarak gösterilmesi yaygın olmayan bazı özel amaçlı kitapların adres verilmesidir. Örneğin takvimde dört

---

¹⁴ 23.02.2006, sayfa arkası.

¹⁵ 25.02.2006, sayfa arkası.

¹⁶ *Buhârî*, Daavât, 69; *Müslim*, Zikr, 6; *İbn Mâce*, Duâ, 10.

tane hadis için *Keşfü'l-Hafâ* kaynak olarak gösterilmiştir.¹⁷ Hâlbuki bu eser, temel hadis rivâyet kitaplarından asırlar sonra, Aclûnî (1162/1749) tarafından, halk dilinde hadis diye dolaşan sözlerin tahrîci ve sıhhat değerlendirmesi amacıyla hazırlanmış özel amaçlı bir kitaptır. 3281 adet sözü inceleyen yazar, bunların gerçekte kime ait olduğuna ve kaynaklarına işaret etmiştir. Buradan anlaşıldığına göre bu sözler içinde Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait hadisler yanında sahâbe ve tâbiûna ait kaviller hatta bazı meşhur ulemâya nispet edilen hikmetli sözler de bulunmaktadır.¹⁸ Gerek geç dönemde yazılmış bir kitap olması ve gerekse içeriğinden dolayı bu eserin böyle çalışmalarda kaynak olarak kullanılması yaygın değildir.

Bir başka örnek de takvimde yer alan “*Ver ey Bilâl! Arşın sahibinin azaltacağını sanma.*” hadisine kaynak olarak gösterilen *Hilyetü'l-Evliyâ* isimli eserdir.¹⁹ Yine bu kitap da, hadisleri bir arada sunan bir rivâyet kitabı değil, rical tanıtımı ile ilgili, 800 kadar âbid, zâhid ve sûfiyi tanıtan özel amaçlı bir kaynak olduğu için, hadis naklederken referans olarak gösterilmesi yaygın değildir.²⁰ Aynı zamanda İbnü'l Cevzi (597/1200), bu eserle ilgili olarak kaleme aldığı *Sıfatu's-safve* isimli çalışmasında Ebû Nuaym'ın, kişilerin hadis ve rivâyetlerini çok göstermek için uydurma hadisler naklettiği ve bunların mevzû olduğuna dâir hiçbir açıklamada da bulunmadığı bilgisini verir. Buradan hareketle sıhhati tartışılır durumda olan bir kaynağın hadis rivâyetinde referans olarak kullanıldığı söylenebilir.²¹

Görüldüğü gibi takvimde kullanılan hadislerin kaynaklarını incelediğimiz zaman, başlıca iki problem göze çarpmaktadır. İlki birinci dereceden olmayan hadis kaynaklarının, ikincisi ise sıhhati tartışılır durumda olan ya da ilmi eserlerde doğrudan referans olarak kullanılması yaygın olmayan hadis kaynaklarının kullanılmasıdır. Takvim hadislerinin alındığı kaynakların kullanım sıklıklarını gösteren rakamlar ise şu şekildedir: *Buhârî*'ye 55 defa; *Müslim*'e 44 defa; *Tirmizî*'ye 33 defa; *Riyâzü's-Sâlihîn*'e

¹⁷ Bkz. 02.02.2006, sayfa arkası; 13.02.2006, sayfa arkası; 14.06.2006, sayfa arkası; 23.08.2006, sayfa arkası.

¹⁸ Bu eser hakkında geniş bilgi için bkz. Çakan, a.g.e. , s.145-146.

¹⁹ 10.10.2006, sayfa arkası.

²⁰ Çakan, a.g.e, s.255.

²¹ Çakan, ag.e., s.256.

23 defa; *Ebû Dâvûd*'a 18 defa; *İbn Mâce*'ye 12 defa; *Tecrîd-i Sarîh*'e 9 defa; *Müsned*'e 5 defa; *Muvattâ*, *Keşfü'l-Hafâ* ve *Câmiu's-Sağîr*'e 4 defa; *Mecmeu'z-Zevâid*, *Tâc ve Nesâi*'ye 2'şer defa; *Taberânî*, *Hakim*, *Dârimî*, *İbn Hâcer*, *Meşarık*, *250 Hadis*, *Cem'ül-Cevâmi*, *Hilyetü'l-Evliyâ* ve *Kütüb-i Sitte*'ye de birer defa atıfta bulunulmuştur. Uyguladığımız anketin sonuçlarına göre katılımcıların takvimlerdeki hadisleri güvenilir bulmalarının en önemli sebebi % 54'lük bir oranla hadislerin kaynaklarının yazılı olmasıdır. Bu güveni hak edebilmek için kaynakların titizlikle belirlenmesi gereklidir. Çünkü ankete katılanların % 78'i ailesi ve çevresindekilerle takvim hadislerini paylaştıklarını ve % 80'lik bir çoğunluk da sık veya az, bir şekilde ödev ya da sohbetlerinde bu hadisleri kullandıklarını belirtmektedirler. Bu takvim hadislerini kullananların % 55'i ise kaynakları araştırmaya gerek duymadığını ifade etmektedir. Bu tabloya göre hadisler yalnızca okunmakla kalmamakta, aynı zamanda pek çok kişiyle paylaşılacak şekilde de kullanılmaktadır. Okuyucuların takvimde gördükleri bir hadisi kaynağını araştırmadan kullanmalarından doğacak her hangi bir vebâl de bu durumda, kaynağını seçerken ve kullanırken özenli davranmayan yazarın sorumluluğunda olmaktadır.

II. KAYNAK GÖSTERME TEKNİĞİ İLE İLGİLİ PROBLEMLER

Her disiplinde olduğu gibi Hadis ilminin de, zamanın şartlarına göre teşekkül etmiş gelenek ve kuralları vardır. Bu kurallardan biri de alınan bilginin veya hadisin kaynağının tasrihi hususudur. Hadisle ilgili olarak geçmişten günümüze kadar kaleme alınmış pek çok eser incelendiğinde, hadislere işaret edilirken temel kaynakların en azından isimlerine atıf yapıldığı görülür. Hatta bazen kitâb ve bab adlarına da işaret edilir. Bu husus yalnızca Hadis ilmine mahsus olmayıp, diğer ilim dallarında da geçerlidir ve kendi alanında eser yazacak herkesin bilmesi gereken önemli bir noktadır. Böyle bir titizliğe doğal olarak Diyanet takviminde de uyulması beklenir. Ancak takvim yapraklarında bu hususun genelde göz ardı edildiği görülmektedir. Takvimin hadis kaynaklarına işaret açısından taşıdığı bu problemi, çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür:

A. Takvim Yaprağının Ön ve Arka Sayfaları Arasında Kaynak Verme- Vermeme Farklılığı

Bu takvimde tekrar edilenler hariç, ön yüzde 74, arka yüzde 206 olmak üzere toplam 280 farklı hadis yer almaktadır. Ancak bu hadislerde kaynak gösterme noktasında bir takım problemlere rastlanmaktadır. Öncelikle, sayfaların ön ve arka taraflarındaki hadislerin kaynağına işaret noktasında bir birlik olmadığı görülmektedir. Nitekim ön yüzde yer alan 74 adet hadis için kaynak belirtilmeyip sadece “*hadis-i şerif*” referansı ile yetinilmiştir. Bunun, yetkililerce benimsenen bir kural olduğu düşünülebilir. Ancak hadisin sıhhati ile yer aldığı kaynak arasında ister istemez bir ilişki kurulduğu da vâkıdır. Diğer taraftan; sayfa arkalarında yer alan hadislerden 200 tanesi için kaynak verilmiş, 6 tanesi için ise yine hiç bir referans bilgisine işaret edilmemiştir. Dolayısıyla aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, sayfaların önleri ile arkaları arasında bir birlik olmadığı gibi arka sayfaların kendi içinde de böyle bir tutarlılık yoktur:

1. Ön yüzde yer alan ve sadece “*hadis-i şerif*” olarak zikredilen hadis örneği:

“Çocuklarınıza iyi muamele ediniz. Onları güzel terbiye ediniz.”²²

2. Arka yüzde yer alan ve kaynak belirtilmeksizin zikredilen hadis örneği:

“Helâlınden kazanmak için çalışarak yorgun akşamlayan kişi günahları affedilmiş olarak uyur.”²³

3. Arka yüzde yer alan ve kaynağı belirtilen hadis örneği:

“Göz yaşarır, kalb üzülür; fakat biz Rabbimizin razı olmayacağı bir şey söylemeyiz” “*Buharî, Cenaiz, 44.*”²⁴

---

²² 16.01.2006, sayfa önü.

²³ 06.03.2006, sayfa arkası.

²⁴ 21.02.2006, sayfa arkası.

B. Kaynak Gösteriminde Standardın Olmaması:

Bu husus da kendi içinde çeşitlilik arz etmektedir:

1. Aynı Kaynak İçin Farklı Referanslar

Arka yüzde yer alan ve kaynaklarına işaret edilen hadislerin en göze çarpan problemi, hadislerin alındığı eser belirtilirken her hangi bir kuralın esas alınmamış olmasıdır. Hadis kaynakları gösterilirken aynı esere, farklı yerlerde farklı şekillerde işaret edilebilmektedir. Aynı eser bazı yerlerde müellifin ismiyle, bazı yerlerde ise kitabın ismiyle belirtilmiştir. Yine kitabın ismi verilirken bazen yaygın kısaltmasıyla bazen de eserin tam ismiyle zikredilebilmektedir. Konuyu somutlaştıracak bir kaç örnek şu şekildedir:

1- Aclûnî'nin (1087/1676) *Keşfü'l-Hafâ* isimli eserinden alınan hadislerde bu problem açıkça görülmektedir. Meselâ “*Ya Rab, verdiğin rızıkla beni kanaatkâr kıl ve rızık benim için mübarek eyle*” hadisi için “*Keşfü'l- Hafâ, 2/151*” şeklinde bir referans verilirken²⁵ “*Besmele ile başlamayan her iş bereketsiz ve güdüktür*” hadisine “*Aclûni, II, 174*” şeklinde işarette bulunulmuştur.²⁶ Bir başka yerde ise “*Avlularınızı ve çevrenizi temiz tutunuz*” hadisi için aynı esere, “*Aclûni, Keşfü'l-Hafâ, 1/224*” şeklinde hem müellif hem de eser ismiyle atıfta bulunulmuştur.²⁷

2- “*İçinizde en hayırlınız insanlara hayrı dokunanızdır.*” hadisi için sadece müellifin ismine işaretle “*Müslim*” adresi verilirken²⁸, aynı müelliften alınan “*Rıfk-u mülâyemetten mahrum olan kimse, bütün hayırlardan mahrum olur.*” hadisine ise alışılmış referans verme şekillerinden hiçbirine benzemeyen bir şekilde “*Hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.*” bilgisi yazılmıştır.²⁹ Bir başka takvim yazarı ise, aynı müellifin aynı eserinden aldığı “*Allah'a ait bir hak ayaklar altında çiğnenirse, onu hiç*

---

²⁵ 13.02.2006, sayfa arkası.

²⁶ 23.08.2006, sayfa arkası.

²⁷ 14.06.2006, sayfa arkası.

²⁸ 22.06.2006, sayfa arkası.

²⁹ 17.07.2006, sayfa arkası.

affetmez, hemen o kimseden Allah adına intikam alırdı.” hadisine “*Müslim, Fedail, 79*” şeklinde tafsilatlı ve ilmî bir referans vermiştir.³⁰

2. Birden Fazla Eseri Olan Müelliflere İsmen İşaretle Yetinilmesi

Takvimde yer alan bazı kaynaklarda, birden fazla eseri olan müelliflerin yalnızca ismiyle belirtilmesi o hadisin, müellifin hangi eserinden alındığının belli olmaması, hem yazım kuralları açısından, hem de bilgiye ulaşmak isteyen okuyucu açısından ciddi bir problem teşkil etmektedir. Konuyla ilgili örneklerden bazıları şunlardır:

a- “*Büyüğümüze saygı göstermeyen, küçüğümüze merhamet etmeyen ve âlimlerimizin kıymetini bilmeyen benim ümmetimden değildir*” hadisi için “*Ahmet, Taberânî*” şeklinde referans verilmiştir.³¹ Ahmet’in kim olduğu, hadisin Taberânî’nin hangi eserinden alındığı, adeta okuyucunun tahminine bırakılmıştır. Gerçi hadis ilmine ilgi duyanlar “Ahmed” ile Ahmed b. Hanbel’in ve onun meşhur eseri *Müsned*’in kastedildiğini tahmin edebilir. Ancak bu yaklaşımın takvime müracaat eden herkes için geçerli olamayacağı da bir gerçektir.

b- “*Allah’ın doksan dokuz ismi vardır ki onları sayan cennete gider. Onlar Kur’an’da mevcuttur.*” hadisi için de “*Suyûtî, III, 615*” şeklinde referans verilmiştir.³² Görüldüğü gibi bu referansta cilt ve sayfa numarası verilen kitabın Suyûtî’nin hangi eseri olduğuna dâir hiç bir bilgi yer almamaktadır.

c- “*Ben iki kurbanlığın oğluyum.*” hadisine referans olarak “*Hakim, II, 604*” bilgisi yeterli görülmüştür.³³ Buradaki müellifin tam olarak kim olduğuna ilişkin bir bilgi olmamasına rağmen, şöhretinden dolayı Hâkim en- Neysâbûrî olabileceği tahmin edilse bile, hadisin onun hangi eserinden alındığı konusu yine belirsiz olacak yahut bir ilmi çalışmaya uygun olamayacak şekilde yine tahminlere kalacaktır.

---

³⁰ 15.11.2006, sayfa arkası.

³¹ 07.03.2006, sayfa arkası.

³² 25.02.2006, sayfa arkası.

³³ 12.01.2006, sayfa arkası.

3. Kaynağı Açıklayıcı Nitelikte Olmayan Referanslar

Takvim hadislerini seçerken, yazarken ve bunlara referans verirken hiç bir kurala uyulmamış olmasının neticesinde, genelde yazarlar kendi anlayacakları nitelikte adres göstermişler, herhangi bir kurala riayet etmeksizin müellifin ya da eserin isminde kısaltmalar yapmışlardır. Bunun neticesinde ise sadece ilk kelimesine atıfla yetinilen bir eserin, o kelimeyle başlayan kitaplardan hangisi olduğu sorusu cevapsız kalmaktadır. Örneğin; “*Din temizlik üzerine kurulmuştur.*” hadisini zikreden takvim yazarı, kaynak olarak sadece “*Meşârik, c.2, s.107*” bilgisini vermiştir.³⁴ Eserin tam ismi verilmediği için, *Meşârik* kelimesiyle başlayan kitaplardan hangisinden alınmış olduğu belli değildir. Sadece Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesi katalogunda yaptığımız araştırmada Hasan el-Âdem el-Hamzavî'nin *Meşâriku'l- Envâr fî Nûri Ehli'l- İtibar*, İbn Debbağ'ın *Meşâriku'l-Envârî'l-Kulûb ve Mefâtihi'l-Guyub* ve Kadı İyaz'ın *Meşâriku'l- Envâr ala Sihâhi'l-Asar* isimli eserlerinin bu kelimeyle başladığını tespit ettik. Bunlara Kettânî'nin işaret ettiği³⁵ Sağâni'ye ait *Meşârikü'l-envârî'n-nebeviyye min sihâhi'l-ahbâri'l-Mustafâviyye* isimli eser de eklenirse, takvimde geçen *Meşârik*'in, bunlardan hangisi olduğu sorusunun ne derece belirsiz kaldığı daha iyi anlaşılacaktır.

4- Kullanılan Eserlerin Basım Bilgisinin Bulunmaması

Hadis ilmi, tarihi asırlar öncesine dayanması, kendisiyle meşguliyetinden manevi kazanç umulması ve İslâmî ilimler içerisinde en temel alanlardan birini teşkil etmesi sebebiyle, hakkında en çok eser verilen ilimlerden biridir. Hadis alanında yazılan pek çok esere tercümeleler, muhtasarlar ve şerhler yazılmış, bu eserler seneler geçtikçe, ihtiyaçlar ve imkânlar değiştikçe tekrar tekrar düzenlenip, yeni baskılarıyla okuyuculara sunulmuştur. Bu sebeple, büyük hadis âlimlerinden rivâyet edilen bir hadisin, eserin orijinalinden mi, tercümesinden mi alındığı, tercümesi ise hangi mütercimmin kitabına bakıldığı, söz konusu kitabın hangi baskısının kullanıldığı gibi bilgiler olmaksızın,

³⁴ 31.05.2006, sayfa arkası.

³⁵ Kettânî, *Hadis Literatürü –er-risâletü'l-mustatrefe-*, (Trc.: Yusuf ÖZBEK), İz Yay., İstanbul, 1994, s. 376.

yazarın kullandığı rivâyete ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Bir hadisin, birden fazla tarikten gelebildiği de hesaba katılırsa, yazarın kullandığı rivâyete ulaşmak, o eserin güvenilirliğini ölçmek ve eseri objektif değerlendirebilmek için son derece önemlidir. Bu sebeple, yazısında hadis rivâyetine yer veren bir yazarın, kullandığı eserin tam ismini, türünü (orijinal, tercüme, şerh, derleme, muhtasar vs.), basım yılını, cilt sayısını; kullandığı hadisin yer aldığı bab ismini ya da numarasını tam olarak vermesi, yazısının ciddiyeti ve ilmî bir değer ifade etmesi açısından son derece önemlidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, takvimde kullanılan hadislerin bir kısmında (toplam 80 hadiste) kaynak bilgisi verilmemiştir. Kaynağa işaret eden ifadelerde ise kullanılan eserin tam olarak hangisi olduğu, hangi baskısının kullanıldığı bilgisi yer almadığı için, yazarın kullandığı rivâyetin bulunması, çalışmamamızın hazırlanması sürecinde karşılaşılan en büyük problemlerden biri olmuştur. Bu bilgilerin eksik olmasına ilaveten, verilen bilgilerin de düzensiz ve/veya noksan olması, araştırmamızın önemli bir bölümünü teşkil eden yazarların kullandığı rivâyetlere ulaşma safhasını adeta el yordamıyla yapmamıza ve dolayısıyla ciddi bir vakit kaybına sebep olmuştur. Hâlbuki bu takvimlerin hazırlanması sürecinde bir referans standardı belirlenmiş olsaydı ve bu bağlamda hangi bilgilerin hangi şekillerde verileceği belirtilip yazarların buna uyması sağlansaydı; hem emek sarfedilerek hazırlanan takvim yapraklarındaki bilgilerin güvenilirliği ve ciddiyeti açısından hem de okuduğu rivâyete ulaşmak, söz konusu hadisi vaazında, sohbetinde, derslerinde ya da hazırladığı bir ödevde kullanmak isteyen okuyucu açısından çok daha faydalı olurdu. Kaldı ki mâlum olduğu üzere kullanılan bilginin adresini vermekten amaç, ilgilenen okuyucuyu kaynaklara ulaştırmaktır. Bu amaca hizmet etmeyecek şekilde hazırlanan referanslar, okuyucunun işini kolaylaştırmak bir tarafa daha da zorlaştırmaktadır.

Kaynağa ulaştırmayı zorlaştıran bir kaç adres örneği şu şekildedir:

1- “*Ölülerinizi iyiliklerle yâd edin, kötülüklerini dile getirmeyin.*” hadisi için “*Tirmizi, Cenâiz, 34*” bilgisi verilmiştir.³⁶ Bu tavır, ilk bakışta cümlenin *Sünen-i*

---

³⁶ 01.09.2006, sayfa arkası.

Tirmizî'nin orijinalinden alındığı intibayı vermektedir. Hâlbuki yaptığımız karşılaştırmalardan anladığımız kadarıyla hadis, eserin tercümesinden alınmıştır.³⁷ Fakat yazarın ifade şeklinde buna en ufak bir işaret yoktur.

b- “*Müminlerin hangisi en akıllıdır sorusuna: Ölümü en çok hatırlayandır ve ölümden sonra en iyi hazırlığı yapandır. İşte bunlar en akıllı kimselerdir.*” hadisi için dipnotta “*Kütüb-i Sitte trc., 17/598*” bilgisi yer almaktadır.³⁸ Kullanılan bu eserin birinci dereceden bir hadis kaynağı olmaması daha önce de ifade edildiği üzere başlı başına bir problemdir. “*Kütüb-i Sitte trc.*” ifadesinden İbrahim Canan tarafından yapılan çalışmaya atıf yapıldığını tahmin etsek bile bu eserin hangi baskısının kullanıldığı problemi ortadan kalkmamaktadır. Nitekim çalışmanın baskıları arasında yaptığımız karşılaştırmadan hareketle ifade edecek olursak, yazarın kullandığı baskıda 598. sayfada yer alan bu hadis, bizim elimizdeki baskının 629. sayfasında yer almaktadır.³⁹ Görüldüğü gibi bu dipnot, okuyucuyu rivâyete doğrudan değil, el yordamıyla ulaştırarak niteliktedir.

5- Yalnızca Müellif İsmi'nin Yer Aldığı Dipnotlar

“*Aman bir şeyi satarken yemin etmekten kaçının. Yemin gerçi sattırır. Fakat bereketi kaldırır*” hadisi için yalnızca “*İbn Mace, Hakîm*” şeklinde,⁴⁰ “*Sizden evvelki ümmetler helâk edildiler. (Şu sebeptendir ki) onlar, içlerinden şeref sahibi hırsızlık ettiği vakit, onu terk ettiler (cezalandırmadılar). İçlerinden zayıf (birisi) hırsızlık ettiği vakit, ona ceza uyguladılar. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtıma (kızım Fâtıma) hırsızlık etse de ona (ceza uygulayım)*” hadisine yalnızca “*Buhari, Müslim*” şeklinde⁴¹; “*İçinizde en hayırlınız insanlara hayrı dokunanınızdır.*” hadisi için yalnızca “*Müslim*” şeklinde⁴²; “*İhtiyar Müslümânâ, Kur'an ayetini terk etmeyip, onunla amel eden hafıza, adâletli devlet reisine ikram, Allah'a saygı göstermekten sayılır*” hadisine

³⁷ Krş: Mollamehmetoğlu, O. Zeki, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, Yunus Emre Yay., İstanbul, ts.

³⁸ 02.12.2006, sayfa arkası.

³⁹ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yay., İstanbul, ts.

⁴⁰ 09.12.2006, sayfa arkası.

⁴¹ 27.06.2006, sayfa arkası.

⁴² 22.06.2006, sayfa arkası.

de “*Ebû Davud*” şeklinde sadece müellif ismiyle atıfta bulunulmuştur.⁴³ Bu hadislerden herhangi birine ulaşmak isteyen okuyucuyu yönlendirecek, ne cilt sayısı, ne bab ismi, ne de hadis veya sayfa numarası bilgisi mevcuttur. Söz konusu eserler, hacimleri itibariyle, sayfa sayfa taranmaya da müsait değildir. Kaldı ki bu eserleri taramak da belli derecede bir Arapça ve hadis bilgisi gerektirir. Sadece müellif isminin yer aldığı bu dipnotlar, okuyucuyu bir yana, ikinci kez aynı hadisi kullanmak istemesi durumunda, yazarı bile kaynağa ulaştıramayacak niteliktedir.

6- Yalnızca Eser İsmi Yer Aldığı Dipnotlar

Yukarıdaki örneklerde yalnızca müellif ismine ilişkin bilgilerin yer aldığı hadis örnekleri sıralanmıştır. Takvimdeki bazı dipnotlarda ise, yalnızca kitabın isminin yer alması, benzer bir zorluğa sebep olmaktadır. Örneğin; “*Rızkın onda dokuzu ticarettedir.*” hadisi için “*Camii’s Sağır*” şeklinde atıfta bulunulurken⁴⁴ “*Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiye ve edepten daha değerli bir miras bırakmış olamaz.*” hadisi için yalnızca “*250 Hadis*” şeklinde referans verilmiştir.⁴⁵ Söz konusu hadislerin, eserlerin hangi cildinin kaçınıcı sayfasında olduğunu ya da bab ve hadis numarasını bilmeden bu rivâyetlere ulaşmak çok zor olmasına rağmen, yazarların neden sadece bu bilgileri vermekle yetindiği anlaşılamamaktadır.

7- Cilt, Sayfa, Bab Ya Da Hadis Numarası Gibi Bilgilerin Eksik Ya Da Tutarsız Olması Problemi

Takvim hadislerinin dipnotlarında görülen en genel problem ise, cilt, bab, sayfa ya da hadis numarasına ilişkin bilgiler verilirken belirli bir formatın kullanılmamış olmamasıdır. Bazı dipnotlarda babın ismi yazılıp, yanına rakamla hadisin numarası yazılırken; bazılarında bab ismi verilmeden, sadece numarası verilmiş; kimisinde ise sayfa numarasından hadis numarasına kadar tüm ayrıntılara değinilmiştir. Ancak belirli bir standart olmadığı için, örneğin Romen rakamıyla yazılan rakamın cilt numarasına mı

---

⁴³ 07.03.2006, sayfa arkası.

⁴⁴ 09.12.2006, sayfa arkası.

⁴⁵ 10.09.2006, sayfa arkası.

yoksa bab numarasına mı işaret edildiği anlaşılamamaktadır. Bu durumda tüm alternatifleri değerlendirerek kaynağa ulaşma zorunluluğu büyük bir vakit kaybına sebep olmaktadır. Örneğin;

a- *Buhârî*'den hadis nakleden bir yazar "*Allah'a ve âhiret gününe inanan misafirine ikram etsin, akrabasıyla bağını koparmasın*" hadisi için "*Buhari, 10/373*" şeklinde kaynak göstermiştir.⁴⁶ Dipnot gösterme standardı olmadığı için ve yazarın buna ilişkin bir açıklaması da bulunmadığı için buradaki 10 rakamının cilt numarası, 373 rakamının da sayfa numarası olması mümkün olduğu gibi; 10 rakamının bab numarası, 373 rakamının da hadis numarası olması mümkündür. Kaynaktaki kitabın basım bilgisi de yer almadığına göre, rivâyete ulaşmanın yolu tüm bu alternatifleri sırayla denemektir. Hâlbuki aynı müelliften yani *Buhârî*'den hadis nakleden bir başka yazar ise "*Peygamberimiz "Vallahi mü'min olamaz" buyurdu. 'Ya Resulullah kim mü'min olamaz' diye sordular. Peygamberimiz: " Şerrinden komşusu emin olmayan kimse" dedi.*" hadisi için "*Buhari, Edeb, 29*" şeklinde adres göstermiştir.⁴⁷

b- Bir başka yerde de Riyâzü's-Salihîn'den hadis nakleden bir yazar, "*Herhangi bir kişi, dünyada diğer bir kişinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter.*" hadisi için "*R. Salihîn, c.1, s.281, h.no: 238*" şeklinde tafsilatlı bir dipnot bilgisi verirken⁴⁸; aynı esere atıfta bulunan bir başka yazar "*Kıyamet Günü'nde Âdemoğlu, şu beş şeyden sorguya çekilmedikçe yerinden ayrılamaz: Ömrünü nerede harcadığından, gençliğini nerelerde yıprattığından, malını nerede kazandığından, nerelere sarfettiğinden, bildiği ile ne ölçüde yaşadığından.*" hadisi için "*R.Salihîn trc., I, 441*" şeklinde dipnot bilgisi vermiştir.⁴⁹ Buradaki I rakamı cilt numarası, 441 sayfa numarası olabileceği gibi, I cilt numarası, 441 de hadis numarası olabilir. Takvimin giriş bölümünde ya da arka sayfasında dipnotlara ilişkin herhangi bir malumat yer almadığından, hadisin bulunabilmesi için bu ve benzer alternatiflerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

---

⁴⁶ 18.12.2006, sayfa arkası.

⁴⁷ 04.12.2006, sayfa arkası.

⁴⁸ 24.01.2006, sayfa arkası.

⁴⁹ 13.01.2006, sayfa arkası.

Farklı yazarlar tarafından verilen dipnotların gösterim şekillerindeki farklılıklara ilişkin örnekler oldukça fazladır. Belli bir dipnot kuralına uyma zorunluluğunun olmadığı böyle bir çalışmada her yazarın kendi tarzında dipnot göstermesi ve bunların da birbirini tutmaması bir dereceye kadar mâkul ve tabî olmakla beraber; aynı yazarın, aynı hadis için farklı şekillerde dipnot göstermesi, hadisin geçtiği bir esere atıfta bulunurken hem bab ismini hem hadis numarasını verirken, bir başka eseri zikrederken sadece bab ismini vermesi ilkinden daha belirgin bir tutarsızlıktır. Örneğin:

a- Takvimdeki sayfasında “*Doğru sözlü ve güvenilir tüccar (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber bulunacaktır.*” hadisini zikreden bir yazar, bu hadisin yer aldığı iki farklı esere atıfta bulunmaktadır⁵⁰. İlki için hem müellif ismine, hem bab ismine, hem de numarasına yer vererek “*Tirmizi, Büyü,4*” şeklinde bilgi veren yazar; hadisin diğer kaynağı için “*İbn Mâce, Ticârât*” şeklinde sadece müellif ve bab ismine atıfta yetinmiştir.

b- Aynı şekilde bir başka yazar da “*Her kim Ramazan gecelerinde ibadetin sevabına inanarak Allah rızası için terâvih namazını kılsa geçmiş günahları bağışlanır.*” hadisinin iki kaynağına farklı biçimlerde atıfta bulunmuştur.⁵¹ İlk eser için “*Buhari, Terâvih,1*” şeklinde müellif ismi, bab ismi ve hadis numarası ile işaret eden yazar; hadisin diğer kaynağı için “*Müslim, Salati’l- Müsafirin*” şeklinde sadece müellif ve bab ismi vererek dipnot göstermiştir.

Her bir yazarın kendi üslûp ve tekniğiyle yazması sonucunda, eserin bütününde referans gösterme farklılığının olduğu bu takvimde, en azından her yazarın kendi içinde tutarlı bir adres gösterme şekli kullanmasının, hem yazının bütünlüğü açısından, hem de okuyucu açısından daha faydalı olacağı açıktır.

---

⁵⁰ 29.03.2006, sayfa arkası.

⁵¹ 22.09.2006, sayfa arkası.

II. BÖLÜM

HADİSLERİN SIHHAT PROBLEMLERİ VE YAZAR TASARRUFLARINDAN KAYNAKLANAN HUSUSLAR

I-HADİSLERİN ÇEŞİTLİ KRİTERLERE GÖRE TAKSİMİ VE BUNLARIN HÜKÜMLERİ

Hadisler çeşitli özelliklerine göre sınıflara ayrılmışlardır.⁵²

A. KAYNAĞINA (SÖYLEYENİNE) GÖRE HADİSLER.

1- Kudsî Hadis: İçerik (mânâ) olarak Allah'a (c.c), ifade biçimi ve kelime olarak Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olan hadislerdir. Bunlar da Hz. Muhammed'in (s.a.v) sözleriyle beraber nakledildikleri için sıhhatlerinin belirlenmesi noktasında diğer hadislerin tâbi olduğu kurallara ve değerlendirmelere tâbidirler.

2- Merfû Hadis: Senesinde kopukluk olsun ya da olmasın Hz. Muhammed'e (s.a.v) isnâd edilen söz, fiil ve takrirlerin tamamına merfû hadis denir. Merfû hadisler, Hz. Peygamber'e (s.a.v) âdiyetlerinin kesin bir şekilde ispatlanması durumunda Kur'ân-ı Kerîm'den sonra dindeki ikinci delil olarak kabul edilmektedir.

3- Mevkûf Hadis: Senedinden kopukluk olsun ya da olmasın, sahâbeden rivâyet edilen haberlere mevkûf denir. Bunlar Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olmadıkları için dinde doğrudan bir delil hükmünde değillerdir.

4- Maktû Hadis: Senesinde kopukluk olsun ya da olmasın tabîilerden ya da âlimlerden birine ait olan söz, fiil ya da takrirler bu gruba girer. Maktû haberler dinde hüccet değillerdir.

B. SENED ÇOKLUĞUNA GÖRE HADİSLER.

1- Mütevâtir Hadisler: Yalan üzerine birleşmeleri aklen mümkün olmayan bir râviler topluluğunun, her tabakada kendileri gibi râviler topluluğundan naklettikleri

---

⁵² Hadislerin çeşitli kriterle göre taksimi hakkında geniş bilgi için bkz. Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlü*, 9. Baskı, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2001, s. 104- 148; Başaran, Selman – Sönmez, M.Ali, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, U.Ü. Basımevi, Bursa, 2001, s. 95- 151; Yardım, Ali, *Hadis I-II*, 3. Baskı, Damla Yay., İstanbul, 1997, s. 29- 48; Karacabey, Salih, *Hadis Tenkidi*, Sır Yay., İstanbul, 2001, s. 123- 135.

hadislere mütevâtir denir. Lâfzen mütevâtir ve mânen mütevâtir olmak iki kısma ayrılır. Bu tür hadisler dinde delil olarak kabul edilmektedir.

2- Ahâd Hadisler: Tevâtür derecesine ulaşmayan rivâyetlerdir. Meşhûr, azîz ve garîb olmak üzere üçe ayrılır. Meşhûr ve azîz olan ahâd haberlerle, gerekli şartları taşıması halinde amel edilebilirse de garîb olanlara genellikle âlimler tarafından sağlam nazarıyla bakılmamaktadır. Nitekim garîb hadisler, taşıdıkları zayıflık ve gizli kusurlar sebebiyle genellikle sahîh değillerdir. Bundan dolayı hadis âlimleri garîb hadis rivâyetine rağbet etmemiş, hatta buna karşı çıkmışlardır.⁵³

C. SENEDİNDE KOPUKLUK OLUP OLMAMASI DURUMUNA GÖRE HADİSLER.

1- Muttasıl Olan Hadisler: Senesinde kopukluk bulunmayan hadislere muttasıl hadis denir. Böyle bir senetle Hz. Peygamber'e (s.a.v) kadar ulaştırılan hadislere müsned; sahâbeye, tabîne ya da ait olduğu kişiye kadar ulaştırılan hadislere muttasıl ya da mevsûl hadis denilir. Bunların dışında müselsel ve mu'an'an olmak üzere iki çeşidi daha olan ve toplamda dört kısma ayrılan muttasıl hadisler gerekli şartları taşıması halinde hüccettirler. Bir hadisin sahîh olabilmesi için, senedinin kopuksuz yani muttasıl olması şarttır.

2- Munkatı' Olan Hadisler: Senesinde kopukluk olan hadislere bu isim verilir. Bu kopukluğun senedeki yerine ve düşen râvî sayısına göre mürsel, munkatı', mu'dal, müdelles ve muallâk olmak üzere beş gruba ayrılır. Bazı âlimler tarafından mürsel olanların, dinde delil olabileceği belirtilmişse de çoğunluğa göre munkatı' hadislerin tamamı zayıftır, merdûddur ve onlarla amel edilemez.

---

⁵³ Polat, Selahaddin, "Garîb", *DİA*, XIII, İstanbul, 1996, s. 375.

D. SİHHAT DURUMLARINA GÖRE HADİSLER.

Hadisler dinde delil olup olmama durumlarına göre makbûl⁵⁴ ve merdûd⁵⁵ olmak üzere ikiye ayrılırlar. Makbûl hadisler kendi arasında sahîh ve hasen olmak üzere ikiye ayrılırlar, merdûd hadisler ise zayıf olan hadislerdir:

1- Sahîh Hadis: Genel olarak adâlet ve zabt şartlarını taşıyan râvilerin muttasıl bir senetle, şaz ve illetten sâlim olarak Hz. Peygamber'den (s.a.v) rivâyet ettikleri hadislere sahîh hadis denir. Bu tarif aynı zamanda sahîh hadisin ilk kısmı olan *sahîh li zâtihînin* tanımıdır. İkinci kısım olan *sahîh li gayrihî* ise adâlet vasfını taşıyan fakat zabtında eksiklikler bulunan bir râvinin muttasıl bir senedle, şaz ve illetten uzak olarak Hz. Muhammed'den (s.a.v) naklettiği hadislerdir. Bir râvinin adâlet şartlarını taşıması, hakkında büyük günahlar işlemediği ve küçük günahlardan da kaçındığına dâir malumatın olması demektir. Zabt şartlarını taşıması ise, o râvinin naklettiği her hangi bir hadisi uzun yıllar sonra bile istediği her an doğru bir şekilde hatırlayabilecek kadar hafıza ve yeteneğe sahip olması mânâsındadır. Bu şartları taşıyan râviye *sika* denilmektedir. Sahîh hadisler sağlamdır ve dinde delil olarak kullanılmaktadır.

2- Hasen Hadis: Sahîh hadis kadar kuvvetli olmamakla beraber zayıf da olmayan ve dereceye itibariyle sahîhe daha yakın olan hadislere hasen hadis denir. Eğer râvi adâlet şartlarını taşıyorsa fakat zabtında eksiklik varsa bu tür hasene *hasen li zâtihi* denir.⁵⁶ Senesinde mestûr⁵⁷ bir râvi olan hadis ise birkaç değişik isnâdla gelmesi durumunda zayıf olmaktan çıkarak *hasen li gayrihî* adını alır. Hasen hadisler, sahîhler kadar kuvvetli olmasalar da fıkıh âlimlerinin tamamına ve hadis âlimlerinin çoğunluğuna göre delil olma ve amel edilme açısından sahîhler gibidir.

⁵⁴ Makbûl: Sened ve metin olarak Hz. Peygamber (s.a.v)'e ait olma ihtimali daha kuvvetli, dolayısıyla kabul edilmeye lâayık olan ve kendisiyle amel edilmesi gereken hadis. Aydınlı, a.g.e., s. 176.

⁵⁵ Merdûd: Sened ve metni bakımında Hz. Peygamber (s.a.v)'e ait olma ihtimali hiç olmayan veya ait olmama ihtimali daha kuvvetli bulunan hadis. Aydınlı, a.g.e., s. 183.

⁵⁶ Tarif olarak birbirlerine benzeseler de sahîh li gayrihî bir destekleyicisi bulunduğu için, hasen li zâtihîden ayrılmaktadır.

⁵⁷ Görünüşte âdil olan fakat durumu iç yönüyle/ayrıntılılarıyla bilinmeyen, dolayısıyla gaflet veya kizb vehmedilebilen ama bunlarla da itham edilmeyen râviye mestûr denir. Bkz. Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, Hadisevi Yay., İstanbul, 2006, s.184.

3- Zayıf Hadis: Yukarıda sahîh ve hasen hadis için geçerli olan şartlardan birinin veya bir kaçının olmaması durumunda ortaya çıkan hadise zayıf hadis denir. Bu hadisler, senedeki inkıta sebebiyle mürsel, munkatı', mu'dal, muallâk, müdelles isimlerini alırken, râvideki kusurlara göre mevzû, metrûk, münker, muallel, müdrec, maktûb, muztarib, şâz, musahhaf, muharref isimlerini almaktadırlar.

a- Mürsel: Tabiînin sahabîyi atlayarak Hz. Muhammed'e (s.a.v) izafe ettiği hadis çeşididir.

b- Munkatı': Senedi muttasıl olmayan her türlü rivâyete munkatı' denildiği gibi, senedin bir yerinden bir râvinin düşmesi ya da farklı yerlerde ardı ardına olmamak kaydıyla birden fazla râvinin düşmesi halinde de hadise munkatı' denir.

c- Mu'dal: Senedin bir yerinde peş peşe iki veya daha fazla râvinin düştüğü hadislerdir.

d- Muallâk: Senedinden başından bir ya da birkaç râvinin düştüğü ya da senedin tamamen hazfolunduğu hadistir.

e- Müdelles: Seneddeki her hangi bir râvinin gizlenerek, öyle biri isnâdda yokmuş izlenimi verecek şekilde rivâyet edilen hadislerdir.

Râvideki kusurlara göre ise hadis şu isimleri alır:

f- Mevzû: Hadis rivâyeti sırasında Hz. Peygamber adına hadis uydurmakla cerh edilen râvinin rivâyetine mevzû/uydurma denir.

g- Metrûk: Yalancılık, kesretü'l-galât, fisk ve gafletle⁵⁸ müttehem bir râvinin rivâyetinde teferrüd ettiği hadise metrûk/matruh hadis denir.

---

⁵⁸ Kesretü'l-galât: Hadisin öğrenim ve öğretiminde çok yanlış yapılması. Bkz. Aydın, a.g.e., s. 163. F Fisk: Ravinin söz ve işlerinde -küfür derecesini bulmamak şartıyla- dinin emirlerine uymayıp yasaklarından sakınmadığının sâbit olması, bkz. Aydın, a.g.e., s.96. Gaflet: Hadis rivayetinde yapılan dikkatsizlik ve dalgınlık, bkz. Aydın, a.g.e., s. 101.

h- Münker: Zayıf bir râvinin sika bir râviye muhalif olarak rivâyet ettiği hadistir. Hadisin tamamında teferrüd eden sika râvinin rivâyeti de münkerdir. Başka senedi olmayan bir hadisin isnâdında iki zayıf râvinin bulunması durumunda o hadise de münker denilmektedir.

i- Muallel: Görünüş olarak sahîh olan ancak aslında bu sıhhati zedeleyecek gizli bir illeti bulunan hadislerdir.

j- Müdrec: Rivâyetin aslında olmayan her hangi bir kelimenin hadise bitişik olarak zikredilmesinin sonucunda ortaya çıkan zayıf hadis çeşididir.

k- Maklûb: Senedde râvilerin isimlerinde, isnâddaki ya da hadis metnindeki bazı kelimelerde yapılan değişikliklerdir. Bu değişiklik kelimelerin yerlerini değiştirerek olabileceği gibi, bazı kelimeler yerine başka kelime ya da ifade kullanmak suretiyle de olabilir. Bu tip değişikliklere uğrayan hadislere maklûb denir.

l- Muztarib: Birden fazla şekille gelen bir hadisin, bir rivâyetini diğerine tercih ettirecek her hangi bir sebebin olmaması durumunda böyle hadislere muztarib denir.

m- Şâz: Sika bir râvinin münferiden rivâyet ettiği veya sikanın diğer sikalara muhalif olarak naklettiği yahut sikanın kendinden daha sikaya muhalif olarak rivâyet ettiği hadislerdir. Hadisin şaz olabilmesi için infirad ve muhalefetin ikisinin de mevcut olması gereklidir.

n- Musahhaf: Çoğunlukla metinlerde bazen de senetlerde her hangi bir kelimenin nokta değişikliğine uğraması sonucu ortaya çıkan rivâyete musahhaf denir.

o- Muharref: Her hangi bir kelimesi hareke değişikliğine uğrayan hadislere muharref denir.

Diğer hadis çeşitlerinin hükmü konusunda önemli bir ihtilâf olmamakla birlikte zayıf olanların delil olup olamayacağı konusunda ulemâ farklı görüşler ileri sürmüştür. Bu nedenle zayıf hadisin hükmü konusunun biraz ayrıntılı ele alınması faydalı olacaktır.

Zira takvim hadisleri içinde, sıhhat problemi taşıyanların genelde zayıf hadisler olduğu görülmektedir.

Âlimlerin bir kısmı hiçbir suretle ve hiçbir konuda zayıf hadisle amel edilemeyeceğini savunmuşlardır. Yahya b. Maîn (233/847), Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmâil (665/1267), Ebû Bekr el-Arabî (543/1148), İbn Hazm (456/1064), Şihâb el-Hafâcî (1069/1658), Celâlüddin el-Devvânî (918/1512) gibi âlimler bu görüştedir.⁵⁹

Çoğunluk, ahkâm konuları dışında amellerin faziletleri, kötülüklerden sakındırma, güzel amellere teşvik ile ilgili konularda zayıf hadisle amel edilebileceğini savunmaktadır.⁶⁰ Ancak bu görüşü savunanlar hadisin çok zayıf olmamasını, râvilerinin yalancı ya da yalancılıkla itham edilmiş olmamasını, çok hata yapmamasını şart koşmuşlardır. Ayrıca zayıf hadisi destekler mahiyette bir ayetin ya da sahîh hadisin de bulunmasını ve bu zayıf olan hadisin ayetlerle ya da sahîh hadislerle çelişmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd gibi bazı hadis imamlarına göre ise konuyla ilgili sahîh hadisin olmaması durumunda helal, haram, farz ve vâcib gibi konularda da zayıf hadisle amel edilebilir. Ancak bu hadisin çok fazla zayıf olmaması gerekmektedir.

Görüldüğü gibi bu konudaki iki görüş, iki ucu temsil etmektedir. Zayıf bir hadisi tamamen reddetmek de, her şartta kullanılabilirliğini kabul etmek de kendi içinde bazı sakıncalar barındırmaktadır. Böyle bir hadisin nakledilmesi gerektiği takdirde ise dikkat edilmesi gereken çok önemli bir husus vardır: Bu tip hadisleri rivâyet ederken mutlaka zayıf oldukları belirtilmelidir.⁶¹ Zayıf hadis nakleden kişi “Hz. Peygamber buyurdu ki...” şeklinde kesin bir ifade ile değil, “rivâyet edilir ki, Hz. Muhammed’den nakledildiğine göre...” gibi ihtiyat ifadeleri kullanmalıdır. Bu konuyla alâkalı olarak İbnü’s-Salâh şöyle demektedir:

---

⁵⁹ Suyutî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedbîru’r-Râvî fî Şerhi Takrîbi’n- Nevevî*, I-II, 2. Baskı (Thk.: A. Abdüllatif), Dâru’l-İhyâi’s-Sünneti’n-Nebeviyye, Beyrut, 1399/1979, I, 299; el-Kâsimî, a.g.e., s.113.

⁶⁰ el-Kâsimî, a.g.e., s. 113-114.

⁶¹ Sancaklı, Saffet, *Sünneti Doğru Anlamak*, Sır Yay., İstanbul, 2001, s. 201.

“Zayıf hadisi isnâdsız olarak rivâyet etmek istediğinde ‘Rasûlullah şöyle buyurdu’ veya buna benzer kesinlik ifade eden lafızlarla onu Rasûlullahın buyurduğunu söyleme! Böylesi durumlarda ancak ‘Rasûlullahtan şöyle rivâyet edildi’ veya ‘O’ndan bize şöyle şöyle (bir haber) ulaştı’ veya ‘O’ndan vârid oldu ki’ veya ‘O’ndan geldi ki’ yâhut ‘bazıları rivâyet ettiler’ gibi ifadeler kullanabilirsin. Sahîhlik ve zayıflığında şüphe ettiğin haberlerde de durum böyledir. Bu durumda “daha önce açıkladığımız gibi sahîh olduğu sana açık olan haberde Rasûlullah şöyle buyurdu” dersin. En iyisini Allah bilir.”⁶²

Kardâvî’nin verdiği bilgiye göre Nevevî, İbn Kesîr, Irâkî, İbn Hâcer ve hadis ıstılahları ile ilgili kitap yazan herkes İbnü’s-Salâh’la aynı görüştedir. Kardâvî bu bilgiyi verdikten sonra *“Fakat hatipler, vâizler ve zayıf hadisleri rivâyet eden yazarlar bu tembihe aldırış etmeyip hadislerini devamlı ‘Rasûlullah şöyle buyurdu’ diyerek naklediyorlar”* diyerek⁶³ konuyla ilgili üzüntüsünü aktarır.

Bu tespitin son derece isabetli olduğu görülmektedir. Çünkü bilhassa halka yönelik olarak yazılan kitap, hadis kartelası, takvim yaprağı gibi pek çok popüler yayında bu tip hadisler yoğun olarak kullanılmıştır ve hâlen de kullanılmaktadır. Üstelik çoğunluğunda hadisin zayıf olduğuna dâir hiçbir işaret bulunmadığı gibi, yukarıda işaret edilen meçhûl sîga ile nakletme hususuna da hiç dikkat edilmemektedir. Tespitlerimize göre Diyanet takvimleri de zayıf hadislere yer vermekte ve bunların sıhhatine ilişkin hiçbir açıklamada bulunmamaktadır. Her hangi bir mecbûriyet olmamasına ve söz konusu konularda onlarca sahîh hadis bulunmasına rağmen, Diyanet’in güvenilirliği ile iftihar ettiği bu yayınında neden zayıf hadis kullandığı anlaşılamamaktadır. Yukarıda zikrettiğimiz zayıf hadisle bazen amel edilebileceğine dâir görüşlerin arkasına sığınmak böylesine ciddî bir meselede yeterli bir izah değildir. Çünkü zayıf hadisle amel edilmesi icab eden durumlar ve bu hadisleri kullanırken dikkat edilmesi gereken hususlar az önce belirtilmiştir. Diyanet’in bu hususları gerekçe göstermesi düşünülmemeyeceğine göre bu durumun, muhtemelen bazı yazarların dikkatsiz ve/veya özensiz davranmalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

⁶² İbnü’s-Salâh, Osman b. Abdîrahman eş-Şehrazûrî, *Ulûmu’l-hadîs* (thk. Nuruddîn İtr), Dâru’l-Fikr, Dîmaşk, 1986, s. 101-102.

⁶³ el-Kardâvî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 3. Baskı, (trc.: Bünyamin Erul), Rey Yay., Kayseri, 1998, s. 150.

II. HADİSLERİN SİHHAT PROBLEMLERİ VE YAZAR TASARRUFLARINDAN KAYNAKLANAN HUSUSLAR

Araştırmanın bu bölümünde konunun daha iyi anlaşılmasını temin edecek bazı örnekler üzerinde durulacaktır. Bu bölümdeki amacımız, bütün takvim hadislerinin sıhhatini tek tek incelemek ve her birinin hükmüne işaret etmek değildir. Burada sadece popüler dini bir yayında olmaması gereken gayr-ı sahîh rivâyetlerin kullanıldığını göstermek hedeflenmektedir. Bu nedenle yalnızca sıhhat şartlarını taşımayan hadis örneklerinin incelenmesi, hem konunun bütünlüğü hem de tezin hacmi açısından daha uygun görülmüştür.

Takvim yer alan hadisler herhangi bir konuda ayrıntılı fikhî bilgi vermek amacıyla yazılmamaktadır. Takvimlerde Rasûlullah'ın (s.a.v) sözlerine de yer vermek ve her hangi bir konuyu izah ederken sunumu zenginleştirmek amacıyla yazılan bu hadisler takvim başına 250-300 adeti geçmemektedir. Hadis külliyyatı içerisinde sahîhliği ispatlanmış binlerce hadis olmasına rağmen böyle bir yayında sıhhati tartışılır durumda olan rivâyetlerin kullanılması yanlıştır. Halkın güvenini kazanan bu eserde, kullanılan hadisin sıhhat durumundan ya da takvim yazarlarının hatalarından kaynaklanan problemleri rivâyetlere geçmeden önce bazı teknik hususların hatırlanmasında fayda vardır.

Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait bir sözü nakledeken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, rivâyetin güvenilirliğidir. Muhaddisler Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olmayan bir sözün İslâm'a vereceği zararları önlemek amacıyla isnâd sistemini geliştirmişlerdir. Bu sistem sayesinde bir hadisin hocadan ne şekilde alınacağı, bir başkasına ne şekilde rivâyet edileceği belirlenmiştir. Aynı zamanda hadisi rivâyet edenlerin güvenilirliğini çok titiz bir şekilde değerlendiren cerh-ta'dil kuralları belirlenmiş, bu sayede sahîh olan hadislerle zayıf ve uydurma olanların birbirinden ayrılması sağlanmıştır.

Bir rivâyetin râvilerinin güvenilir olması, hadis nakli için ehil olması, o hadisin sıhhati açısından aranan en önemli husustur. Ancak yalnızca isnâdının sağlam olması

bir rivâyetin sahîh olduğunu göstermez. Bir hadisin sahîh sayılması için sağlam râviler tarafından rivâyet edilmesi gerektiği kadar metnin de ayetlere, sahîh hadislere, akla, mantığa ve tarihî gerçeklere uygun olması gerekmektedir. Bu konuyla alakalı olarak İbnü'l Cevzî şöyle demektedir:

“... Aklen imkânsız olan bir bilgi, güvenilir kimselerden de gelse reddedilir. Mesela, güvenilir kimselerden oluşan bir topluluk, devenin iğne deliğine geçtiğini haber verse onların güvenilirlikleri bir fayda vermez. Çünkü onlar akla aykırı bir şeyi haber vermişlerdir. Akla ve dinî esaslara ters düşen bir hadis görürsen bil ki o uydurmadır.”⁶⁴

Görüldüğü gibi bir hadisin senedinin zayıf olması o hadisin güvenilirliğine zarar vermekte, ancak senedinin sağlam olması başlı başına hadisin sağlam kabul edilmesi anlamına gelmemektedir. Bu bölümde ele alacağımız örnekler, yalnızca isnâd açısından değerlendirilmiş, konunun bütünlüğüne zarar vermemek için metin tenkidine girilmemiştir. Buna göre sıhhat açısından problemlili olan bazı hadisler şöyle sıralanabilir:

A. SİHHAT PROBLEMİ TAŞIYAN HADİSLERE ÖRNEKLER

1- “Ey insanlar! Aranızda iki şey bıraktım ki onlara tutunduğunuz sürece asla sapkınlığa düşmezsiniz: Allah’ın kitabı ve benim Ehl-i Beytim.”⁶⁵

Takvim yazarı bu hadis için “Tirmizî, Menâkıb, 32” şeklinde bir adres vermektedir. Gerçekten hadis, belirtilen adreste bulunmaktadır. Buradaki metin şu şekildedir:

حدثنا نصر بن عبد الرحمن الكوفي حدثنا زيد بن الحسن هو الأنماطي عن جعفر بن محمد

عن أبيه عن جابر بن عبد الله قال : رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم في حجته يوم عرفة وهو

على ناقته القصواء يخطب فسمعتة يقول: يا أيها الناس إني قد تركت فيكم ما إن أخذتم به لن تضلوا

كتاب الله وعترتي أهل بيتي.

⁶⁴ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l- Ferec Abdurrahman, *Kitâbu'l-Mevzuât*, I-III, 2. Baskı, (Thk.: Abdurrahman Muhammed Osman, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1987, I, 118-119.

⁶⁵ 09.02.2006, sayfa arkası.

Tirmizî, bu metnin hemen arkasından rivâyetin “bu vecihten hasen-garîb olduğunu” ifade etmekte, Ebû Hâtim ise, Zeyd b. el-Hasen’in naklettiği hadislerin münker olduğunu bildirmektedir.⁶⁶ Dolayısıyla böyle cerhedilmiş bir râvîden gelen bu hadis zayıftır.

Bu durumda takvim yazarı açısından iki ihtimal mevcuttur. Yazar ya hadisi ikinci el bir kaynaktan almasına rağmen bizzat görmüş gibi davranmıştır, ya hadisin zayıf olduğunu görmesine rağmen onu kullanmakta bir sakınca görmemiştir ya da Hadis alanı ile ilgili teknik bilgisi, müellif tarafından verilen tenkidi değerlendirme konusunda yetersiz kalmaktadır.

2- “*Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur.*”⁶⁷

Yazar bu hadis için “*Keşfü’l-Hafa, c.2, s.90*” şeklinde bir referans vermiştir. *Keşfü’l-Hafâ*’nın ilgili sayfasına bakıldığında rivâyeti naklettikten hemen sonra müellifin hadisin zayıf olduğunu söylediği görülmektedir.⁶⁸ *Kütüb-i Sitte* içerisinde sadece *Tirmizî*’de yer alan bu rivâyetin metni şu şekildedir:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْقَبْرُ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ، أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ⁶⁹

Tirmizî bu hadisin “garîb” olduğunu, Evzâi’den yalnızca Eyyûb b. Suveyd tarafından nakledildiğini ifade etmektedir. Eyyûb b. Süveyd ise, Ebû Dâvûd tarafından “zayıf”⁷⁰, Nesâî, İbn Maîn ve Buhâri gibi münekkidler tarafından da “sika değil” denilerek cerhedilmiştir.⁷¹ Dolayısıyla hadis zayıftır.

⁶⁶ *Mizânu’l-İtidâl*, II, 102.

⁶⁷ 02.02.2006, sayfa arkası.

⁶⁸ Aclunî, İsmîl b. Muhammed, *Keşfü’l-hafa ve müzilü’l- ilbâs*, I-II, 3. Baskı, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1351, II, 90.

⁶⁹ *Tirmizî*, K.Sıfatu’l- Kıyâme, 26.

⁷⁰ *Ebû Dâvûd*, Edeb, 122.

⁷¹ *Mizânu’l- İtidâl*, I, 287.

3- “Hediyeleşiniz, zira hediye kalpteki kin ve nefreti yok eder.”⁷²

Yazar bu hadis için “*Tirmizî, Velâ, 6*” adresini vermektedir. Verilen yerde bulunan hadis şöyle bir sened ve metne sahiptir:

حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ مَرْوَانَ الْبَصْرِيُّ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرَ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ تَهَادَوْا فَإِنَّ الْهَدْيَةَ تُذْهِبُ وَحَرَ الصُّدْرِ وَلَا تَحْقِرَنَّ جَارَةً لِحَارَتِهَا وَلَوْ شَقَّ فِرْسِنٌ شَاةً

Bu senedde adı geçen Ebû Ma’şer isimli râvî bizzat Tirmizî’nin ifadelerine göre cerh edilmiş bir isimdir.⁷³ Gerçekten de bu râvî pek çok hadis âlimi tarafından “sağlam değildir, münkerdir, zayıftır, hadisi kabul olunmaz” gibi çeşitli lafızlarla eleştirilmiştir.⁷⁴ Bu değerlendirmeler ışığında hadisin zayıf olduğu söylenebilir.

4- “İlim Müslümanın yitik malıdır, onu nerede bulursa alsın.”⁷⁵

Bu rivâyet takvimde birkaç kelime farklılığı ile iki kere daha yer almaktadır.⁷⁶ Takvim yazarı buradaki metni *Tirmizî*’den aldığını belirtmektedir.

Yazarın belirttiği yerde bulunan bu hadisin orijinal sened ve metni şu şekildedir:

حدثنا محمد بن عمر بن الوليد الكندي حدثنا عبد الله بن نمير عن إبراهيم بن الفضل عن سعيد المقبري عن أبي هريرة قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: الكلمة الحكمة ضالة المؤمن فحيث وجدها فهو أحق بها⁷⁷

⁷² 22.01.2006, sayfa arkası.

⁷³ *Tirmizî, Velâ, 6*.

⁷⁴ *Mizânu ’l-İ’tidâl, IV, 246*.

⁷⁵ 19.06.2006, sayfa arkası.

⁷⁶ 1. “*Hikmet ve ilim mü’minin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır*” (03.08.2006, sayfa önü).

2. “*Faydalı olan ilim, mü’minin yitik malıdır*” (08.06.2006, sayfa arkası).

⁷⁷ *Tirmizî, İlim, 19*.

Ancak Tirmizî, rivâyetin hemen arkasından “hadisin garîb olduğunu, sadece bu vecihten bilindiğini” ifade eder. Daha da önemlisi senedde ismi geçen İbrahim b. el-Fadl’ın hafızası yönüyle zayıf addedildiğini sözlerine ekler. Takvim yazarı, Tirmizî tarafından verilen bu bilgileri dikkate almamış görünmektedir. Kaldı ki görebildiğimiz kadarıyla bu râvî hakkındaki tenkitler bununla da sınırlı değildir. Nitekim İbn Maîn onun zayıf olduğunu ve hadisinin yazılamayacağını; Nesâî ve diğer pek çok hadis âlimi ise metrûk⁷⁸ bir râvî olduğunu ifade etmişlerdir.⁷⁹

5- “Devemi bağlayıp da mı tevekkül edeyim, bırakıp da mı tevekkül edeyim? Diyen kişiye Peygamberimiz: ‘Bağla da öyle tevekkül et’ buyurmuştur.”⁸⁰

Yazar bu hadis için “*Câmiu’s-Sağîr, I/41*” şeklinde bir adres vermiştir. Ancak görebildiğimiz kadarıyla bu hadis Suyûtî’nin mezkûr eserinden asırlarca önce yazılmış olan *Sünen-i Tirmizî*’de⁸¹ de yer almaktadır. Tirmizî’nin zikrettiği bu hadis şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ أَبِي قُرَّةَ
السُّدُوسِيُّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْلِيهَا وَأَتَوَكَّلُ أَوْ أَطْلِقُهَا وَأَتَوَكَّلُ
قَالَ : اغْلِيهَا وَتَوَكَّلْ

Tirmizî’nin verdiği bilgilere göre bu rivâyet Enes b. Mâlik’den yalnızca bu vecihle nakledilmiş garîb bir hadistir. Diğer taraftan senede göre, Muğire b. Ebû Kurra es-Sedusî’den bu hadisi naklettiği anlaşılan Yahyâ el-Kattân rivâyetin münker olduğunu bildirmektedir.⁸²

⁷⁸ Metrûk: Sika olduğu hiç belirtilmediği halde bir cerh sebebiyle tenkide uğramış olan râvî. Böyle bir râvî Zehebî ve Sehavî’ye göre cerhin üçüncü, Irâkî’ye göre ikinci mertebesinde. Bu râvî İbn Hacer’in Takrîb’deki tertibine göre onuncu sıradadır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis hiçbir şekilde alınmaz. Aydınlı, a.g.e., s. 188.

⁷⁹ *Mizânu’l-İtidâl*, I, 52.

⁸⁰ 05.02.2006, sayfa arkası.

⁸¹ *Tirmizî*, S.Kıyâme, 60.

⁸² *Mizânu’l-İtidâl*, IV, 125.

6- “Kardeşinle mücadele ve şaka etme.”⁸³

Yazar bu hadis için “*Tirmizî, Birr, 58*” şeklinde bir kaynak göstermektedir. Tirmizî’nin bu rivâyeti şu şekildedir:

حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ الْبَغْدَادِيُّ حَدَّثَنَا الْمُحَارِبِيُّ عَنِ اللَّيْثِ وَهُوَ ابْنُ أَبِي سُلَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَالَ لَا تُمَارِ أَخَاكَ وَلَا تُمَارِخَهُ وَلَا تَعِدْهُ مَوْعِدَةً فَتُخْلِفَهُ⁸⁴

Tirmizî bu rivâyetin hemen ardından “garîb olduğu” bilgisini verir. Diğer bazı münekkidlere göre de senedde adı geçen Leys b. Ebî Süleym zayıf bir râvidir ve yaşlılığında ihtilata⁸⁵ maruz kalmıştır.⁸⁶ İbn Hibbân, sika olmalarına rağmen yaşlılıklarında ihtilata maruz kalan râvilerin sahîhlerle zayıfları karıştırma ihtimalleri olduğu için terk edilmelerinin uygun olduğunu bildirmektedir.⁸⁷

7- “Allah güzeldir, güzeli sever; temizdir, temizi sever. Evlerinizin çevresini temizleyin.”⁸⁸

Takvim yazarı bu hadis için “*Tirmizî, Edeb, 41*” şeklinde bir adres vermektedir. Tirmizî’deki bu rivâyet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ إِيَّاسٍ وَيُقَالُ ابْنُ إِيَّاسٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَسَّانٍ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ كَرِيمٌ

⁸³ 27.03.2006, sayfa arkası.

⁸⁴ *Tirmizî, Birr, 58.*

⁸⁵ İhtilât: Bunama, yaşlılık, hastalık, körlük ve çeşitli nedenlerle kitapların yok olması gibi sebeplere dayanan hâfıza kaybına ihtilât, ihtilata maruz kalan râviye de *muhtelit* adı verilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Emin Aşıkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay, İstanbul, 1997, s. 138.

⁸⁶ *Mizânu'l-İtidâl*, III, 420.

⁸⁷ İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *el-İhsân bi Tertîb-i Sahîh-i İbn Hibbân*, I-IX, (Tertîb: Ali b. Balbân, thk.: Kemal Yusuf el-Hût), Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987. I, 68.

⁸⁸ 03.08.2006, sayfa arkası

يُحِبُّ الْكَرَمَ جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ فَتَنْظُمُوا أَرَاهُ قَالَ أَفَيَبَيْتِكُمْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ. قَالَ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِمُهَاجِرِ بْنِ
مِسْمَارٍ فَقَالَ حَدَّثَنِيهِ عَامِرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ
قَالَ نَظَّمُوا أَفَيَبَيْتِكُمْ.⁸⁹

Rivâyetin hemen arkasından Tirmizî, “bu hadis garîbtir. Hâlid b. İlyâs zayıf kabul edilir” şeklinde bir bilgi vermektedir. Gerçekten de senedde ismi geçen Hâlid b. İlyas, başta Buhârî ve Nesâî olmak üzere gibi âlimler tarafından cerh edilmiş metrûk bir râvidir.⁹⁰ Dolayısıyla bu rivâyet zayıftır.

8- “Ölülerinizi iyiliklerle yâd edin, kötülüklerini dile getirmeyin.”⁹¹

Bu hadis takvimde iki kere geçmektedir. Birinde kaynak verilmemiş⁹² diğesinde ise “Tirmizî, Cenâiz, 34” şeklinde bir adres zikredilmiştir. Belirtilen yerde yer alan rivâyet şu şekildedir:

حدثنا أبو كريب حدثنا معاوية بن هشام عن عمران بن أنس المكي عن عطاء عن ابن عمر :

أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال: اذكروا محاسن موتاكم وكفوا عن مساويهم⁹³

Tirmizî'nin, rivâyetin hemen peşinden şöyle bir değerlendirmede bulunduğu görülür: “Bu hadis, garîbtir. Muhammed (b. İsmail el-Buhârî), İmrân b. Enes el-Mekkî'nin münkeru'l-hadîs olduğunu ifade etmektedir.”⁹⁴ Gerçekten de bu râvî münekkidler tarafından cerh edilmiştir.⁹⁵ Özellikle Buhârî'nin kullandığı “münkeru'l-hadîs” ifadesi dikkat çekicidir. Zira Buhârî bu ıstılâhı, “kendilerinden hadis rivâyet

⁸⁹ Tirmizî, Edeb, 41.

⁹⁰ Mizânu'l-İ'tidâl, I, 627-628.

⁹¹ 01.09.2006, sayfa arkası.

⁹² 06.02.2006, sayfa önü;

⁹³ Tirmizî, Cenâiz, 34.

⁹⁴ Tirmizî, a.y.

⁹⁵ Mizânu'l-İ'tidâl, III, 234.

etmenin helâl olmadığı” râvîler için kullanmaktadır.⁹⁶ Dolayısıyla bu hadisin zayıf olması bir tarafa bu şekilde rivâyetinin mevzû olduğu bile söylenebilir.

9- “*Cömert insan Allah’a yakındır, cennete yakındır, insanlara yakındır. Cimri ise Allah’tan uzaktır, cennetten uzaktır, insanlardan uzaktır, cehenneme yakındır.*”⁹⁷

Takvimde bu hadis için “*Tirmizî, Birr, 40*” şeklinde bir referans kullanılmıştır. Burada yer alan rivâyetin sened ve metni şu şekildedir:

حدثنا الحسن بن عرفة حدثنا سعيد بن محمد الوراق عن يحيى ابن سعيد عن الأعرج عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: السخي قريب من الله قريب من الجنة قريب من الناس بعيد من النار والبخيل بعيد من الله بعيد من الناس قريب من النار ولجاهل سخي أحب إلى الله عز و جل من عابد بخيل⁹⁸

Tirmizî rivâyetin hemen peşinden “bu hadisin garîb olduğunu, bu vecihten sadece Saîd b. Muhammed tarikinden bilindiğini” ifade eder. Bu râvî ise hadis münekkidlerinin “sağlam değildir, zayıftır, sika değildir, metrûktur” diyerek cerh ettikleri bir isimdir.⁹⁹

10- “*Siz kıyamet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Bu bakımdan güzel isimler koyunuz.*”¹⁰⁰

Yazar bu hadis için “*Ebû Davud, Edeb, 61*” şeklinde bir kaynak göstermiştir. Görebildiğimiz kadarıyla Kitâbu’l-Edeb’in 61. değil 69. babında yer alan bu hadis şu şekildedir:

⁹⁶ Aydınli, Abdullah, a.g.e. , s. 217.

⁹⁷ 07.10.2006, sayfa arkası.

⁹⁸ *Tirmizî, Birr, 40.*

⁹⁹ *Mizânu’l-İtidâl, II, 104.*

¹⁰⁰ 13.05.2006, sayfa arkası.

حدثنا عمرو بن عون قال أخبرنا ح وحدثنا مسدد قال ثنا هشيم عن داود بن عمرو عن عبد

الله بن أبي زكريا عن أبي الدرداء قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: إنكم تدعون يوم القيامة

بأسمائكم وأسماء آبائكم فأحسنوا أسماءكم¹⁰¹

Ebû Dâvûd tarafından nakledilen bu senedden hadisi, İbn Ebî Zekerriyya'nın Ebû'd-Derdâ'dan aldığı düşünülebilir. Ancak bizzat Ebû Dâvûd, tam ismi Muhammed b. Zekerriyya et-Temimî olan İbn Ebî Zekerriyya'nın Ebû'd-Derdâ'yı işitmediğini ifade etmektedir.¹⁰² Buna ilâveten bazı hadis münekkidleri de İbn Ebî Zekerriyya'nın "mechûl"¹⁰³ olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴ Bu durumda hadis munkatı' ve dolayısıyla zayıf olmaktadır.

11. "Her insan hata eder. Hata işleyenlerin en hayırlıları tevbe edenlerdir."¹⁰⁵

Bu hadis, takvimde tekerrür eden hadislerdendir. Nitekim görebildiğimiz kadarıyla takvimin üç farklı yerinde daha zikredilmiştir. Böylece toplam dört kere kullanılan bu hadis için üç yerde kaynak verilmiş, diğer bir yerde ise herhangi bir adrese işaret edilmemiştir.¹⁰⁶ Burada zikrettiğimiz hadis için yazar "Tirmizî, Kıyamet, 49" adresini vermiştir. Rivâyet şu şekildedir:

¹⁰¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 69.

¹⁰² Ebû Dâvûd, a.y.

¹⁰³ Mechûl: Hadis öğrenimiyle meşhur olmamış veya âlimler tarafından ilim talebesi olarak tanınmamış ve kendisinden sadece bir râvinin hadis rivâyet etmiş olduğu kimse. Aydınlı, a.g.e.,s.180.

¹⁰⁴ Zehebî, Ebî Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânu'l- i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut- Lübnan, 1382/1963, III, 550.

¹⁰⁵ 04.05.2006, sayfa arkası.

¹⁰⁶ 1. İnsanoğlunun her biri hata yapar. Ancak hata yapanların en hayırlısı tevbe edenlerdir.(20.09.2006, sayfa önünde kaynak verilmeden);
2. Bütün insanlar hata yapar. Hata yapanların en hayırlısı ise, hatasından dönendir. (02.06.2006, sayfa arkasında "Tirmizî, Kıyamet, 50" şeklinde referans bilgisiyle);
3. İnsanların hepsi günah işler. Günah işleyenlerin en hayırlısı ise (işlediği günaha pişman olup) tevbe edenlerdir. (04.07.2006, sayfa arkasında "İbn Mace, Zühd, 30" adresiyle) çok küçük farklarla yer almaktadır..

حدثنا أحمد بن منيع حدثنا زيد بن حباب حدثنا علي بن مسعدة الباهلي حدثنا قتادة عن

أنس : أن النبي صلى الله عليه و سلم قال: كل ابن آدم خطاء وخير الخطائين التوابون¹⁰⁷.

Tirmizî'nin rivâyetin hemen peşinden verdiği bilgiye göre “bu hadis garîbtir ve sadece Ali b. Mesade-Katâte tarikiyle bilinmektedir”. Ali b. Mesade ise, İbn Maîn ve Ebû Hâtim tarafından tadil edilmiş olsa da diğer münekkidler tarafından “zayıf” ve “güvenilir değil” gibi lafızlarla tenkid edilmiştir.¹⁰⁸ Diğer taraftan Buhârî'nin bu râvî hakkında “fihi nazar” dediği nakledilir. Buhârî'nin “zayıftan da aşağı derecede” olan râvîleri için bu terimi kullandığı ifade edilmektedir.¹⁰⁹

Takvimde, kullanılan kaynakta sıhhati hakkında bilgi olmayan fakat araştırmalar neticesinde zayıf olduğu anlaşılan hadisler de vardır. Böyle hadisler için şu örnekler verilebilir:

12- “Bir kulun kalbi doğrulmadıkça imanı doğrulmaz, dili doğrulmadıkça da kalbi doğrulmaz.”¹¹⁰

Yazarın “Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.III, s.198” şeklinde kaynak gösterdiği bu hadisin belirtilen yerdeki rivâyet şu şekildedir:

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا زيد بن الحباب قال أخبرني علي بن مسعدة الباهلي قال ثنا

قتادة عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : لا يستقيم إيمان عبد حتى يستقيم

قلبه ولا يستقيم قلبه حتى يستقيم لسانه ولا يدخل رجل الجنة لا يأمن جاره بوائقه¹¹¹

¹⁰⁷ Tirmizî, Kiyâme, 49.

¹⁰⁸ İbn Hâcer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzibü't-Tehzib*, I-XII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1968, VII, 334; *Mizânu'l-İtidâl*, III, 156.

¹⁰⁹ Aşikkutlu, a.g.e., s.186.

¹¹⁰ 27.11.2006, sayfa arkası.

¹¹¹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1402/1982. III, 198, no: 13071.

Senedde ismi geçen Ali b. Mesade yukarıda da ifade edildiği üzere başta Buhârî olmak üzere meşhûr münekkidler tarafından cerhedilmiştir.¹¹² Dolayısıyla bu hadis zayıftır.

13. “Doğru sözlü ve güvenilir tacir (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber bulunacaktır”¹¹³

Bu metin için “*Tirmizî, Büyû‘, 4*” şeklinde adres gösterilen hadis, takvimde iki yerde daha geçmektedir. Bunların birinde kaynak zikredilmemekte¹¹⁴, diğer yerde ise “*Tirmizî, Büyû‘, 4; İbn Mâce, Ticârât*” şeklinde nakledilmektedir.¹¹⁵ Bu son referansta *Sünen-i İbn Mâce*’nin Kitâbu’t-Ticârât’daki yerine işaret edilmediği dikkat çekmektedir. Bu husus tezimizin birinci bölümünde de ifade ettiğimiz üzere hatalı bir kullanımdır. Tespitlerimize göre hadis bu kitâbın 1. babında yer almaktadır.

Hadisin Tirmizî rivâyeti şu şekildedir:

حدثنا هناد حدثنا قبيصة عن سفيان عن أبي حمزة عن الحسن عن أبي سعيد عن النبي

صلى الله عليه وسلم قال ثم التاجر الصدوق الأمين مع النبيين والصديقين والشهداء

Tirmizî rivâyetin hemen arkasından “hadisin hasen olduğunu, Süfyân-Ebû Hamze tarikinden sadece bu isnâdla geldiğini” ifade eder. Bu râvî, münekkidlerin tenkidine uğramıştır.¹¹⁶

İbn Mâce rivâyeti ise şöyle bir sened ve metne sahiptir:

¹¹² İbn Hâcer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1968, VII, 334; *Mizânu'l-İ'tidâl*, III, 156.

¹¹³ 18.02.2006, sayfa arkası.

¹¹⁴ 07.12.2006, sayfa önü.

¹¹⁵ “Doğru sözlü ve güvenilir tüccar (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber bulunacaktır.”, 29.03.2006, sayfa arkası.

¹¹⁶ *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV, 71.

حدثنا أحمد بن سنان . حدثنا كثير بن هشام حدثنا كلثوم بن جوشن القشيري عن أيوب عن نافع عن ابن عمر قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: التاجر الأمين الصدوق المسلم مع الشهداء يوم القيامة¹¹⁷ .

Bu isnada yer alan Külsûm b. el-Kuşayrî, zayıf bir râvidir. Hadis âlimleri, onun hadisinin münker ve zayıf olduğunu, bununla ihticâcın helal olmayacağını belirtmişler ve zayıf hadislerine örnek sadedinde bu rivâyeti nakletmişlerdir.¹¹⁸

Bu örneklerde, yazarların hadisleri almış oldukları eserlerde rivâyetlerin sıhhatine ilişkin olumsuz bilgiler bulunmasına veya küçük bir araştırma neticesinde zayıf olduğunun anlaşılacak olmasına rağmen bu hususların dikkate alınmadığı görülmektedir. Genel kanaate göre en muteber hadis kaynakları olarak kabul edilen Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde yer alan hadisleri naklederken yeterli kaynak bilgisi vermek aynı zamanda söz konusu rivâyetin sahîh olduğunu bildirmek için de yeterlidir. Genel kabul bu yönde olsa da *Buhârî* ve *Müslim*'den hadis naklederken, bu rivâyetlerin de tenkit süzgecinden geçirilmesini savunanlar mevcuttur.¹¹⁹ Ancak bu iki eserin dışında kalan hadis kitaplarının hemen hepsinde zayıf ya da uydurma hadisin yer alabildiği bilinen bir husustur. Yani İbn Mâce, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî gibi âlimlerden bir hadis rivâyet etmek, başlı başına o hadisin sahîh ya da hasen olduğu anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bu tip eserlerden hadis naklederken varsa müellifin hadise ilişkin yorumunu ve münekkidler görüşlerini dikkate almak, bunları belirtmek önemli bir husustur. Ancak yukarıdaki örneklerde bunun dikkate alınmadığı görülmektedir. Takvim yazarlarının da düştüğü bu hatayı bir başka Diyanet mensubu şöyle değerlendirmektedir:

¹¹⁷ *İbn Mâce*, Ticârât, 1.

¹¹⁸ *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 397.

¹¹⁹ Buhârî ve Müslim rivâyetlerinin değeri konusunda geniş bilgi ve tartışmalar için bkz. Kandemir, Yaşar, "Sahihayn'a Yöneltilen Tenkidlerin Değeri", *Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu*, İstanbul, 1997, s.33.

“ ... Fakat üzümlere ifade edelim ki, pratikte Sahihayn dışındaki hadis kaynakları da Sahihayn gibi muamele görmekte ve hemen her düzey ve branştaki ilim adamları eserlerinde “İbn Mâce, kitap, bab; Taberânî, cilt, sayfa; Hakim, Müstedrek, cilt, sayfa” şeklinde kaynak göstermekle yetinmektedirler. Böyle bir alıntı, sanki hadisin aynı zamanda sahîh olduğu vehmini vermektedir ki bu her zaman doğru olmayabilir. Tirmizî’den bir hadis nakledip müellifin o rivâyet hakkındaki değerlendirmesi veya Müstedrek’ten nakledilen hadis ile ilgili hemen aynı sayfanın dipnotlarında Zehebî’ye ait kritiklerin görmezden gelinmesi, ya tembelliğin ya da intihalin bir göstergesi olsa gerektir.”¹²⁰

Takvimde, yazarların kaynak belirtmeden kullandıkları fakat araştırmalar neticesinde zayıf olduğu anlaşılan hadisler de vardır. Bunlara dâir örnekleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

14- “Âdemoğlu, kurban bayramı günü Allah katında kurban kesmekten daha sevimli bir iş yapmamıştır.”¹²¹

Bu rivâyet Tirmizî’de yer alan bir hadisin ilk bölümüdür. Tirmizî rivâyetinin sened ve metni şu şekildedir:

حدثنا ابو عمرو مسلم بن عمرو بن مسلم الحذاء المدني حدثنا عبد الله بن نافع الصائغ أبو محمد عن ابي المثنى عن هشام بن عروة عن ابيه عن عائشة : أن رسول الله صلى الله عليه و سلم قال ما عمل آدمي من عمل يوم النحر أحب إلى الله من إهراق الدم إنها لتأتي يوم القيامة بقرونها وأشعارها وأظلافها وأن الدم ليقع من الله بمكان قبل أن يقع من الأرض فيطيبوا بها نفساً¹²²

Tirmizî’nin verdiği bilgiye göre bu metin sadece Hişam b. Urve tarîkinden gelmektedir. Diğer taraftan senedde yer alan ve asıl ismi Süleyman b. Yezîd olan Ebû Müsenna isimli râvî, Ebû Hâtim, İbn Hibban ve İbnü’l-Cevzî tarafından “münkerdir,

¹²⁰ Diyanet İşleri Başkanlığı, Selçuk Eğitim Merkezi Öğretim Görevlisi olan Yusuf Acar’ın bu değerlendirmesi için bkz. Acar, Yusuf, “ Popüler Dinî Kaynakların Hadis Açısından Değeri”, *İslâm’ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu-2001*, T.D.V. Yay., Ankara, 2003, s. 508.

¹²¹ 28.12.2006, sayfa önu.

¹²² Tirmizî, K.Edâhi, 1.

sağlam değildir, hadisleriyle ihticâc câiz değildir” şeklinde cerhedilmiştir.¹²³ Dolayısıyla bu hadis zayıftır.

15- “Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmuş olamaz.”¹²⁴

Bu hadis, birkaç kelime değişikliği ile takvimde üç kez daha zikredilmiştir.¹²⁵ Bu metin için takvim yazarı herhangi adres göstermemektedir. Görebildiğimiz kadarıyla bu hadis *Kütüb-i Sitte* içinde *Sünen-i Tirmizî*’de yer almaktadır. Tirmizî rivâyeti şu şekildedir:

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ حَدَّثَنَا عَامِرُ بْنُ أَبِي عَامِرٍ الْخَزَّازُ حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ مُوسَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ مَا نَحَلَّ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدْبٍ حَسَنِ¹²⁶

Tirmizî bu hadisin hemen arkasından “garîb olduğunu” bildirmektedir. Hadisin râvilerinden biri olan Âmir b. Ebî Âmir münekkidler tarafından cerh edilmiştir. Nitekim Ebû Hâtim onun “sağlam olmadığını”, İbn Adiy “münker bazı hadislerinin bulunduğunu” ifade etmişlerdir. Yahya b. Maîn ve Tayalisi’ye göre ise Âmir, “metrûk” bir râvîdir.¹²⁷

16- “Dostunu severken ölçülü sev, günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da buğzunu ölçülü yap, günün birinde dostun olabilir.”¹²⁸

¹²³ *Mizânü'l-İtidâl*, III, 227.

¹²⁴ 28.03.2006, sayfa önü.

¹²⁵ 1. “Hiçbir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz.” (23.05.2006, sayfa arkası)

2. “Hiçbir baba çocuğuna iyi terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır” (29.06.2006, sayfa arkası).

3. “Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiye ve edepten daha değerli bir miras bırakmış olamaz.” (10.09.2006, sayfa arkası).

¹²⁶ *Tirmizî*, Birr, 33.

¹²⁷ Âmir b. Sâlih b. Rüstem şeklinde de zikredilen bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. *Mizânü'l-İtidâl*, II, 360.

¹²⁸ 19.06.2006, sayfa önü.

Takvim yazarının kaynak belirtmediği bu hadis *Tirmizî*'de yer almaktadır ve şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ حَدَّثَنَا سُؤَيْدُ بْنُ عَمْرٍو الْكَلْبِيُّ عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَرَاهُ رَفَعَهُ قَالَ أَحَبُّ حَبِيبِكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ بَغِيضَكَ يَوْمًا مَا وَأَبْغَضَ بَغِيضَكَ هَوْنًا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ حَبِيبَكَ يَوْمًا مَا¹²⁹

Tirmizî'nin ifadelerine göre “bu hadis garîbtir ve bu isnâdla ancak bu vecihten bilinmektedir. Gerçi Hasan b. Ebî Ca'fer'den gelen diğer rivâyeti de vardır, ama bu da zayıftır”. Gerçekten de Hasan b. Ebî Ca'fer “çok zayıf bir râvî” olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Buhârî “onun hadisinin münker olduğunu” söylemiştir. Hasan, pek çok hadis âlimi tarafından cerh edilmiştir.¹³⁰ Tirmizî, yukarıda zikrettiğimiz eleştirileri yaptıktan sonra konumuz açısından daha önemli bir bilgi verir. Ona göre bu hadisin doğru rivâyet şekli, Hz. Ali'nin sözü olarak nakledildiği mevkuf şeklidir.¹³¹

17- “Ya öğreten, ya öğrenen, ya dinleyen, ya da ilmi seven ol. Fakat sakın beşinci olma (yani bunların dışında kalma), helâk olursun.”¹³²

Takvimde bu hadis için herhangi bir kaynak gösterilmemiştir. Araştırmalarımız neticesinde görebildiğimiz kadarıyla çeşitli kaynaklarda¹³³ yer alan bu metne en yakın rivâyet Taberânî tarafından nakledilmiştir. Bu rivâyet şu şekildedir:

¹²⁹ *Tirmizî*, *Birr*, 60.

¹³⁰ *Mizânu'l-İtidâl*, I, 486.

¹³¹ *Timizi*, a.y.

¹³² 05.08.2006, sayfa önü.

¹³³ Bu hadisin yer aldığı diğer kaynaklar: et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I-II, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1403/1983, II, 427, no:587; et-Tahavî, Ebû Câ'fer Ahmed b. Muhammed, *Müşkilü'l-Âsâr*, (Thk: Muhammed Abdusselam Şahin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995, XII, 338; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Şu'âbu'l-İman*, (Thk.: Ebû Hâcer Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zeğlûl, Beyrut, 1990, IV, 233, no:1670; , Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981, Mukaddime, 26.

حدثنا محمد بن الحسين الأنماطي قال : نا عبيد بن جناد الحلبي قال : نا عطاء بن مسلم الخفاف ، عن خالد الحذاء ، عن عبد الرحمن بن أبي بكرة ، عن أبيه قال : سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول : اغد عالما ، أو متعلما ، أو مستمعا ، أو محبا ، ولا تكن الخامسة فتهلك¹³⁴

Bu rivâyetin senedinde yer alan Ubeyd b. Cennâd, bu metnin rivâyetinde tek kalmıştır. Aynı zamanda bu râvi “hadisi yazılmaz” denilerek cerh edilmiştir.¹³⁵

18- “*Ramazan ve Kurban bayramı gecelerini, sevabını umarak ibadetle geçiren kimsenin kalbi, kalplerin öldüğü gün ölmez.*”¹³⁶

Takvimde herhangi bir kaynağına atıfta bulunulmayan bu hadis görebildiğimiz kadarıyla *Sünen-i İbn Mâce*’de yer almaktadır ve şu şekildedir:

حدثنا أبو أحمد المرار بن حموية . حدثنا محمد بن المصفى . حدثنا بقية بن الوليد عن ثور بن يزيد عن خالد بن معدان عن أبي أمامة عن النبي صلى الله عليه و سلم قال: من قام ليلتي العيدين محتسبا لله لم يمته قلبه يوم تموت القلوب¹³⁷

Bu hadisin isnâdında yer alan Bakıyye b. Velîd’in tedlîs¹³⁸ yapması sebebiyle zayıf olduğu bildirilmektedir.¹³⁹

19- “*Oruç tutunuz ki sağlıklı olasınız*”¹⁴⁰

Takvimde her hangi bir kaynağına işaret edilmeyen bu hadis görebildiğimiz kadarıyla *Taberânî*’de yer almaktadır. Bu rivâyetin tam metni şu şekildedir:

¹³⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsât*, (haz. Mahmud et-Tahhân), Riyâd, 1995, XI, 406, no: 5328.

¹³⁵ İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Ebû Muhammed Muhammed b. İdrîs, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, I-IX, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1372/1953, V, 404, no: 1871.

¹³⁶ 06.01.2006, sayfa önü.

¹³⁷ *İbn Mâce*, Sıyam, 68.

¹³⁸ Tedlîs: Bir kusuru veya ekseriya hoş görülmeleyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığını zannetirecek şekilde rivâyet etmektir. Bkz. Aydınlı, a.g.e., s. 315.

¹³⁹ *Mizânu’l-İtidâl*, I,331.

¹⁴⁰ 28.09.2006, sayfa önü.

حدثنا موسى بن زكريا نا جعفر بن محمد بن فضيل الجزري نا محمد بن سليمان بن أبي داود نا زهير بن محمد عن سهيل بن أبي صالح عن أبيه عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم اغزوا تغنموا و صوموا تصحوا و سافروا تستغنوا¹⁴¹

Görüleceği üzere takvimde zikredilen metin, üç cümlelik bir rivâyetin ikinci cümlesidir. Taberânî, rivâyeti naklettikten sonra Süheyl'den bu lafızlarla hadisi sadece Züheyr b. Muhammed'in rivâyet ettiğini bildirmektedir.¹⁴² Hadis münekkidlerine göre Züheyr b. Muhammed zayıftır.¹⁴³ Ayrıca senedde yer alan Ca'fer b. Muhammed'in de zayıf olduğu nakledilmiştir.¹⁴⁴ Bu hadisin mevzû olduğu yönünde değerlendirmeler de vardır.¹⁴⁵

20- “Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetçe asla sapıtmayacaksınız: Allah'ın Kitab'ı ve Resûlünün sünneti.”¹⁴⁶

Takvim yazarının herhangi bir kaynak belirtmeden naklettiği bu hadis, “Sakaleyn Hadisi”¹⁴⁷ şeklinde meşhur olmuş metnin rivâyetlerinden biridir. Bu hadisin bazı rivâyetlerinde “Allah'ın Kitab'ı” ifadesinden sonra ikinci husus olarak “Ehl-i Beyt” zikredilir. Hadisin bu ifadeyle ve “Tirmizî, Menâkıb, 32” şeklinde bir referans ile nakledildiğine ve bu metnin zayıf olduğuna “Hadisin Sıhhat Problemine İlişkin Örnekler” başlığı altında yer alan 1. örnekte işaret etmiştik. Burada olduğu gibi Allah'ın Kitab'ı ile birlikte “Resûlünün sünnetinden” bahseden metnin ise görebildiğimiz kadarıyla İmam Mâlik'in *Muvattâ'*nda bir rivâyeti vardır. Bu rivâyet şu şekildedir:

¹⁴¹ Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, VII, 174, no: 8312.

¹⁴² Taberânî, a.y.

¹⁴³ *Mîzânu'l-İ'tidâl*, II, 84.

¹⁴⁴ İbn Hâcer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisânü'l-Mîzân*, I-VII, 3. Baskı, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut-Lübnan, 1406/1986, I, 256.

¹⁴⁵ Bu hadisin sıhhat derecesi hakkında geniş bilgi ve kaynaklar için bkz. Dalgın, Nihat – Macit, Yunus, *Kültürümüzü Şekillendiren Hadisler*, 2. Baskı, Etüt Yay., İstanbul, 2007, s. 118, no: 97.

¹⁴⁶ 04.04.2006, sayfa önü.

¹⁴⁷ Bu hadisin bütün rivâyetleri ve bunların tenkidi hakkında geniş bilgi için bkz. Dölek, Adem, “Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi”, *Marife Dergisi, Ehl-i Beyt Özel Sayısı*, 2004/3, s. 149-173.

حدثني عن مالك انه بلغه ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ثم أمرين لن تضلوا

ما مسكتم بهما كتاب الله وسنة نبيه¹⁴⁸

İmâm Mâlik'in doğrudan Hz. Peygamber'den (s.a.v) nakli sebebiyle bu rivâyet munkatî' ve dolayısıyla zayıftır.

Bu metnin bazı ilave ve değişikliklerle Hâkim'in *Müstedrek*'in de yer aldığı görülür. Bu metin ise şu şekildedir:

أخبرنا أبو بكر بن إسحاق الفقيه أنبأ محمد بن عيسى بن السكن الواسطي ثنا داود بن عمرو
الضبي ثنا صالح بن موسى الطلحي عن عبد العزيز بن رفيع عن أبي صالح عن أبي هريرة رضي الله
عنه قال : قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : إني قد تركت فيكم شيئين لن تضلوا بعدهما : كتاب

الله و سنتي و لن يتفرقا حتى يردا علي الحوض¹⁴⁹

Bu hadisin isnâdında yer alan Sâlih b. Mûsa isimli râvi mecrûhtur¹⁵⁰. Buhârî hadislerinin münker olduğunu, Nesâî metrûk bir râvi olduğunu¹⁵¹, İbn Hibbân münker olduğunu, İbn Maîn de zayıf olduğunu bildirmiştir.¹⁵²

21- “Mü'min ülfet eden (insanlarla iyi geçinen) kişidir. İnsanlarla iyi geçinemeyen ve kendisiyle iyi geçilmeyen kişide hayır yoktur.”¹⁵³

Takvimde herhangi bir kaynağın zikredilmediği bu hadis görebildiğimiz kadarıyla Ahmed b. Hanbel tarafından *Müsned*'de nakledilmiştir. Bu hadis şu şekildedir:

¹⁴⁸ *Muvattâ*, Kader, 3.

¹⁴⁹ el-Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek 'ala's-sahîhayn*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts., İlm, I, 172, no:319.

¹⁵⁰ Mecrûh: Güvenilirliği zedeleyen bir veya birkaç kusuru bulunduğu söylenerek tenkid edilen râvi. Aydınlı, a.g.e., s. 181.

¹⁵¹ *Mizânu'l-İtidâl*, II, 301.

¹⁵² *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 182.

¹⁵³ 28.05.2006, sayfa önu.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا علي بن بحر ثنا عيسى بن يونس ثنا مصعب بن ثابت عن أبي حازم عن سهل بن سعد الساعدي قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : المؤمن مألفة ولا خير فيمن لا يألف ولا يؤلف¹⁵⁴.

Bu hadisi rivâyet eden Mus'ab b. Sâbit isimli râvînin zayıf olduğu ve hadis rivâyetinde güvenilir olmayacağı ifade edilmiştir.¹⁵⁵

22- “İki özellik vardır ki bunlar mü'minde huy hâline gelmez. Bunlar cimrilik ve kötü ahlâktır.”¹⁵⁶

Takvimde geçen bu rivâyet için herhangi bir kaynak belirtilmemiştir. Yaptığımız kıyaslamalar neticesinde yazarın zikrettiği bu hadis ile Suyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr* isimli eserinin¹⁵⁷ tercümesinde yer alan *خصلتان لا يجتمعان في مؤمن البخل وسوء الخلق* hadisinin tercümesinin bire bir örtüştüğünü gördük.¹⁵⁸

Bu tavrıyla yazarın, peş peşe çeşitli hatalar yaptığını söylemek mümkündür. Birincisi yazar, hiçbir kaynak belirtmeden hadis nakletmektedir. İkincisi, tercümelerin birebir aynı olmasından hareketle kullanılmış olması kuvvetle muhtemel olan kaynak, oldukça geç bir döneme ait, içinde pek çok hasen, zayıf ve hatta mevzû hadisin bulunduğu mâlum olan bir eserdir. Üçüncü hata, bu eserin aslının değil tercümesinin kullanılmış olmasıdır. Dördüncüsü, bu rivâyetin zayıf olmasıdır. Zira Suyûtî'nin, bu rivâyetin hemen arkasından gösterdiği asıl kaynak olan Buhârî'nin *el-Edebü'l-Müfred* isimli eserinde hadis şu sened ve metinle yer almaktadır:

¹⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 335, no: 22891.

¹⁵⁵ *Mizânu'l-İtidâl*, IV, 118; *Tehzîbü't-Tehzîb*, X, 144.

¹⁵⁶ 25.08.2006, sayfa önu.

¹⁵⁷ Bkz. *el-Câmiu's-Sağîr*, I-II, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır, ts., II, 4.

¹⁵⁸ Krş. Suyutî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Câmiu's-Sağîr Tercüme ve Şerhi*, I-III, (Trc.: İsmail Mutlu, Şâbân Döğen, Abdülaziz Hatip), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1996, II, 338, no:2054 (3:441, h.no:3915).

حدثنا مسلم قال حدثنا صدقة بن موسى هو أبو المغيرة السلمي قال حدثنا مالك بن دينار عن عبد الله بن غالب الحداني عن أبي سعيد الخدري عن النبي صلى الله عليه و سلم قال : خصلتان لا يجتمعان في مؤمن البخل وسوء الخلق¹⁵⁹

Senedde adı geçen Sadaka b. Mûsa isimli râvi, hadis münekkidleri tarafından “zayıf” olduğu belirtilerek cerh edilmiştir.¹⁶⁰ Dolayısıyla bu hadis zayıftır ve belki de takvim yazarı rivâyeti bu sebeple kaynak belirtmeden nakletmektedir.

B. YAZAR TASARRUFLARINDAN KAYNAKLANAN HUSUSLAR

Konuyla ilgili örneklere geçmeden önce bazı teknik bilgilerin hatırlanmasında fayda olacaktır. Hadis usûlünde söylemediği ya da yapmadığı halde iftirayla Rasûlullah’a (s.a.v) aitmiş gibi gösterilen sözlere uydurma hadis yani mevzû hadis denilir.¹⁶¹ Hadis uydurma şekillerinden biri de Hz. Peygamber’in söylemediği, bir sahabîye, bir tabîye, bir din âlimi ya da bilge bir kişiye ait olan bir sözü, “*Rasûlullah şöyle yaptı ya da şöyle buyurdu*”, diyerek O’na (s.a.v) nispet etmektir.¹⁶² Genelde bu yolla yapılan uydurmalarından maksat, o söze olan itibarı artırmak ve sözü daha makbul bir şekilde sunmaktır. Amacı ve şekli ne olursa olsun hadis uydurmak ve uydurma bir hadisi her hangi bir açıklama yapmaksızın nakletmek haramdır. Hadis âlimleri hadis uyduran yahut uydurma bir hadisi nakledenlerin dünyevî ve uhrevî büyük cezaları hak ettiklerini bildirmişler ve bir kez hadis uydurana bir daha hiçbir surette itimat edilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuya burada değinilmesinin sebebi Diyanet takvimlerinde de bu tür hadislerin yer almasıdır.

1- Diyanet 2006 takviminde, 24.06.2006 tarihli yaprağın arka sayfasında “*Peygamberimiz (s.a.s.); Hayâ, bir ahlâktır ki, fena işleri, sözleri terk etmeye sevk eder. Hak sahibinin hakkını ifada kusur etmekten men eder, buyurmuşlardır*” ifadesi yer

¹⁵⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Edebü'l- Müfred*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1989, I, 106.

¹⁶⁰ *Mizânu'l- İ'tidâl*, II, 312.

¹⁶¹ Bkz. Aydınli, s.190.

¹⁶² Hadis uydurma usulleri için bkz. Başaran, Selman – Sönmez, M.Ali, a.g.e., s. 159-160.

almaktadır.¹⁶³ Bu söz “Peygamberimiz... buyurmuştur” denilerek sanki Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından ifade buyrulduğu intibai verilerek “*R.Salihîn, 2/97*” şeklinde bir kaynak bilgisi ile nakledilmiştir. Pek çok hadisin kaynaksız bir şekilde nakledildiği 2006 takviminde, yazarın referans bilgisi vermesi ilk bakışta sevindirici olsa da, Rasûlullah’a (s.a.v) aitmiş gibi sunulan bu söz aslında bir hadis değildir.

Bu söz takvim yazarının da belirttiği gibi *Riyâzü’s-Sâlihîn*’de işaret edilen sayfada yer almaktadır. Ancak eserin aslında yer alan bir hadis değil, dipnotta “*Din âlimleri hayânın hakikatini şöyle anlatırlar: Hayâ, bir ahlâktır ki, fena işleri, sözleri terk etmeye sevk eder. Hak sahibinin hakkını ifade kusur etmekten men eder*” şeklinde ifade edilen âlimlere ait bir sözdür.¹⁶⁴

Din âlimlerine ait olan bir sözü Hz. Peygamber’e (s.a.v) aitmiş gibi nakletmek usul kâidelerine göre hadis uydurmaktır. Aslında takvim yazarının bu hatayı istemeden yaptığı, rivâyetinin kaynağını göstermesinden anlaşılmaktadır. Ancak milyonlarca kişiye ulaşan bir yazıda, hadis rivâyeti gibi ciddi bir konuda böyle bir dikkatsizliğin yapılmış olması, din âlimlerine ait bir sözün Hz. Peygamber’e (s.a.v) aitmiş gibi sunulması en az hadis uydurmak kadar sorumluluk gerektiren bir durumdur.

2- Takvimde yer alan diğer bir hata da az bir farkla yukarıdaki örneğe benzemektedir. Diyanet 2006 takvimi, 16.11.2006 tarihli yaprağın arka yüzünde “*Hz. Peygamber: İçkiden uzak durun, çünkü o, bütün kötülüklerin anasıdır, buyurarak bu konuda uyarıda bulunmaktadır.*” ifadesi yer almaktadır.¹⁶⁵ Bu bilgi için “*Nesâî, Eşribe, 44*” şeklinde kaynak bilgisi verilmiştir. İşaret edilen yerdeki rivâyetin ilgili kısmı şu şekildedir:

---

¹⁶³ 24.06.2006, sayfa arkası.

¹⁶⁴ Nevevî, Muhyiddin, a.g.e., II, 97, 1 numaralı dipnot.

¹⁶⁵ 16.11.2006, sayfa arkası.

أخبرنا سويد قال أنبأنا عبد الله عن معمر عن الزهري عن أبي بكر بن عبد الرحمن بن

الحرث عن أبيه قال سمعت عثمان رضي الله عنه يقول : اجتنبوا الخمر فإنها أم الخبائث...¹⁶⁶

Bu metin incelendiği takdirde ifadenin, Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait bir hadis değil Hz. Osman'a ait mevkûf bir haber olduğu anlaşılmaktadır. Mevkûf haber, Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olmayıp sahâbe sözü olduğu için merfû hadis gibi dinde delil olarak kullanılmaz. Ancak rivâyet edilmesinde bir sakınca yoktur. Burada takvim yazarının hatası Hz. Osman'a ait olan bir sözün Hz. Muhammed'e (s.a.v) nispet edilerek merfû bir hadismişi gibi nakledilmesidir. Bir sahabîye ait olmuş olsa bile her hangi bir sözün Hz. Muhammed'e (s.a.v) aitmiş gibi sunulması bir çeşit hadis uydurma sayılacağı için sakıncalıdır. Takvim yazarının kaynağı incelemeden rivâyeti nakletmesinden kaynaklanan bu problem, takvimdeki diğer bilgilerin de güvenilirliği açısından düşündürücüdür.

3- Takvimde yer alan “*Senin yüzünden Allah Teâlâ'nın bir kimseyi hidayete erdirmesi, senin için dünyadan ve dünyada olan her şeyden daha hayırlıdır*”¹⁶⁷ hadisi için her hangi bir kaynak bilgisi yer almamaktadır. Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin naklettiği bu hadis¹⁶⁸ birkaç kelime farkı ile şu üç şekilde rivâyet edilmektedir:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِي عَنِ

أَبِي حَازِمٍ قَالَ أَخْبَرَنِي سَهْلٌ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ - قَالَ قَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

يَوْمَ خَيْبَرَ... فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ¹⁶⁹

¹⁶⁶ Neseî, Eşribe,51.

¹⁶⁷ 23.01.2006, sayfa önu.

¹⁶⁸ Buhârî, Cihad, 143; Fadâilu Ashâbi'n-Nebî, 9; Megâzi, 37; Müslim, Fadâilü's-Sahâbe, 4; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I,174, no: 22725; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, I, 428, no:987.

¹⁶⁹ Buhârî, Cihad, 143; Fadâilu Ashâbi'n-Nebî, 9; Megâzi, 37, Müslim, Fadâilü's-Sahâbe, 4.

حَدَّثَنَا أَبُو حُصَيْنٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْقَاضِي ، وَالْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِي ، قَالَا : حَدَّثَنَا
يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ ، حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي خَالِدٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، مَوْلَى عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ ، قَالَ : بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا
إِلَى الْيَمَنِ... فَقَالَ : يَا عَلِيُّ ، لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ عَلَى يَدِكَ رَجُلًا خَيْرٌ لَكَ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ.¹⁷⁰

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنِي أَبِي حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ حَدَّثَنِي بَقِيَّةُ حَدَّثَنِي صُبَّارَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ
ذُوَيْدِ بْنِ نَافِعٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ النَّبِيَّ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ لَهُ يَا مُعَاذُ أَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ عَلَى
يَدَيْكَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ¹⁷¹

Bu rivâyetler incelendiğinde hadisin benzer lafızlarla rivâyet edildiği, sadece son cümlesinin iki farklı şekilde geldiği görülmektedir. *Buhâri*, *Müslim* ve *Ahmed b. Hanbel*'deki rivâyetlerde bu bölüm "...senin için kırmızı develerden daha hayırlıdır." şeklinde gelirken, *Taberânî*'den gelen rivâyette "...senin için üzerine güneşin doğduğu her şeyden daha hayırlıdır." şeklindedir. Takvim yazarı ise hadisin hiçbir rivâyetinde bulunmayan bir lafızla "...senin için dünyadan ve dünyada olan her şeyden daha hayırlıdır." şeklinde nakletmektedir. Bu tercümenin başka bir yerden mi alındığı yoksa yazarın kendisine mi ait olduğu hususu kesin olmamakla birlikte, temel kaynaklarda yer alan hiçbir metine benzemediği ortadadır.

4- Takvimde 23.01.2006 tarihli yaprağın arka sayfasında yazarın "*Buhârî, Savm, 27*" şeklinde referans bilgisiyle sunduğu bu hadis adı geçen bu kaynakta şu şekilde yer almaktadır:

¹⁷⁰ Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 428, no:987.

¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 174, no: 22725.

وَيُذَكِّرُ عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَاكُ ، وَهُوَ صَائِمٌ مَا لَا أُحْصِي أَوْ أَعُدُّ . وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَوْلَا أَنْ أَشَقُّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسَّوَالِكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوءٍ¹⁷²

Takvim yazarı bu hadisi “*İnsanları zora sokmaktan endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde misvak veya fırça ile dişlerini temizlemelerini emrederdim.*”¹⁷³ şeklinde nakletmektedir. Bu tercüme hadisin aslında yer almayan “fırça” kelimesinin eklenmesi dikkat çekmektedir.

Bir hadisin senedine ya da metnine aslında bulunmayan bir ilave yapmaya idrâc denir. Hangi şekilde olursa hadiste bilerek idrâc yapmanın haram olduğu konusunda âlimler ittifak etmişlerdir.¹⁷⁴ Yazar muhtemelen hadisteki vurgunun misvak kullanmaya değil dişleri temizlemeye olduğunu göstermek ve misvak ile diş fırçasının aynı işi gördüğünü belirtmek amacıyla bu kelimeyi eklemiştir. Hadiste bir açıklama yapmak amacıyla bazı kelimelerin ilave edilmesi, yapanın bunu açıklaması şartıyla kabul edilebilir bir durumdur. Ancak hiç bir açıklama olmaksızın ya da bu kelimenin ilave olduğunu gösteren parantez, iki çizgi v.s. gibi özel işaretler kullanılmaksızın yapılan bu uygulama, hadisin orijinalliğini bozması açısından son derece sakıncalıdır.

Diş temizliği amacıyla misvakın artık pek kullanılmadığı doğrudur. Günümüzde fırça çok büyük oranla misvakın yerini almış durumdadır. Ancak ilerleyen dönemlerde teknik gelişebilir ve fırça da yerini bir başka temizleme araç veya metoduna bırakabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse hadiste geçen misvak kelimesine “fırça” şeklimde açılım kazandırmak yazarın yorumu olup, hadisin “her devre hitap etme” özelliğine zarar vermektedir.

¹⁷² Buhârî, Savm, 27.

¹⁷³ 23.01.2006, sayfa arkası.

¹⁷⁴ Başaran, Selman – Sönmez, M.Ali, a.g.e., s.179-185.

5- Takvimde yer alan “Sizin hayırlınız; ne dünyasını âhireti için, ne de âhiretini dünyası için terk edendir. Her ikisi için de çalışandır.”¹⁷⁵ hadisi için her hangi bir kaynak bilgisi verilmemiştir. Bu nedenle tercümenin kontrol edilmesi imkân dâhilinde değildir. Araştırmalarımız neticesinde mesela *Deylemî*’de yer alan bir metnin bu tercümeyle büyük ölçüde karşılaştığı söylenebilir. *Deylemî*’deki bu rivâyet şu şekildedir:

”خيركم من لم يترك آخرته لدنياه ولا دنياه لآخرته ولم يكن كلاً على الناس”¹⁷⁶

Ancak bu hadisin orijinal metni ile takvim yazarının verdiği tercüme birbirini tam olarak tutmamaktadır. Rivâyetin tam tercümesi “ Sizin en hayırlınız dünyası için âhiretini, âhireti için ise dünyasını terk etmeyen ve insanlara yük olmayandır” şeklindedir. Takvimde hadisin son kısmındaki “insanlara yük olmayan” ifadesi çıkarılmış, bunun yerine metinde yer almayan “her ikisi için de çalışandır” şeklinde bir ilave yapılmıştır. Bu durumda yazarın kaynak belirtmemesi bize bazı yorumlarda bulunma hakkını vermektedir: Hadisin aslından olmayan bir kelâmın hadise ilave edilerek nakledilmesine idrâc, böyle bir uygulamanın bulunduğu hadise de müdrec denilmektedir. Bu Rasûlullah’ın (s.a.v) sözüne herhangi birinin sözünün karışması anlamına gelir ve eklenen bu kısım da durumu bilmeyenler tarafından Hz. Muhammed’e (s.a.v) ait zannedilir. Bu da ciddî bir kusurdur ve böyle bir hadis zayıf kabul edilmektedir.¹⁷⁷

Takvim yazarının hatasından kaynaklanan bu kusurun olmadığını farz etsek bile zikredilen bu rivâyet sıhhat açısından da oldukça problemlidir. Ebû Hâtim bu hadisi “bâtıl”¹⁷⁸, İbnü’l- Cevzî ise “uydurma” olarak nitelendirmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ 03.07.2006, sayfa önü.

¹⁷⁶ ed-Deylemî, Şireveyh b. Şhredâr, *Müsnedü’l-Firdevs*, Beyrut, 1986, III, 409, no: 5249.

¹⁷⁷ Bkz. Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2001, 9. baskı, s. 140.

¹⁷⁸ İbn Ebî Hâtim er-Râzî, Ebû Muhammed Muhammed b. İdrîs *’İlelü’l-Hadîs*, I-II, Mektebetü’l-Müsennâ, Kahire, 1343, I, 243.

¹⁷⁹ İbnü’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec, Abdurrahman b. Ali, *el-’İlelü’l-Mütenâhiye fi’l-Ehâdîsi’l-Vâhiye*, Beyrut, 1983, I, 103.

6- Takvimde “Ey Allah’ım! Receb ve Şâbân’ı bize mübarek kıl ve bizi Ramazan’a ulaştır.” hadisi için “Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/259” şeklinde kaynak bilgisi verilmektedir.¹⁸⁰ Gerçekten de bu hadis işaret edilen yerde geçmektedir ve şu şekildedir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ زَائِدَةَ بْنِ أَبِي الرَّقَادِ عَنْ زِيَادِ التَّمِيمِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا دَخَلَ رَجَبٌ قَالَ «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَارِكْ لَنَا فِي رَمَضَانَ»¹⁸¹

Bu metin için yazarın vermiş olduğu tercümenin hatalı olduğu görülmektedir. Zira Receb ve Şâbân için kullanılan fiil ile Ramazân için kullanılan fiil aynı olmasına rağmen, fiilin geçtiği ilk yere “mübarek kıl”, ikinci yere “ulaştır” şeklinde mânâ verilmiştir. Bâ-ra-ke fiilinin *ulaştırmak* şeklinde bir mânâsı da bulunmamaktadır.¹⁸² Bundan dolayı yazarın hadisin metnine eklediği bu kelimenin metine yapılmış bir idrâc olduğunu söyleyebiliriz.

7- Yazarın “İbn Mace, Zühd, 22” referansı ile naklettiği “Hasetten sakının çünkü haset, ateşin odunu yakması gibi iyi amelleri yer ve tüketir”¹⁸³ hadisinin adreste geçen senedi ve metni şu şekildedir.

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَمَّالُ وَأَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ قَالَا حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ عَنْ عَيْسَى بْنِ أَبِي عَيْسَى الْحَنَاطِ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ أَنَسِ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ «الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيبَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ وَالصَّلَاةُ نُورُ الْمُؤْمِنِ وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ»¹⁸⁴.

¹⁸⁰ 26.07.2006, sayfa arkası.

¹⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 259, no: 2387.

¹⁸² Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, s. 51.

¹⁸³ 23.07.2006, sayfa arkası.

¹⁸⁴ *İbn Mâce*, Zühd, 22.

Metinde görüldüğü kadarıyla bu hadis yazarın zikrettiği yerde “*hasetten sakının*” ifadesi olmaksızın rivâyet edilmektedir. Hadisin aslında olmayan bir kelime hadistenmiş gibi nakledildiği için bu uygulama da idrâc hükmündedir. Eğer yazar gerçekten hadisi *İbn Mâce*’den aldıysa, asıl metni gördüğü halde idrâc ile naklettiği için hatalıdır. Eğer bu metni görmeden bir başka yerden alıntı yaparak söz konusu eserin tercüme hatasını tekrarladıysa, bu da yazarın asıl kaynağında görmüş intibai uyandırmak suretiyle kontrol etmeden hadis nakletmesi anlamına gelmektedir ki yine bir hatadır.

8- Takvimde “*Evlerinizi, iş yerlerinizi ve çevrenizi temiz tutunuz.*”¹⁸⁵ şeklinde nakledilen hadis için “*Et-Tâc, el-Câmiulî’l-Usûl, c.3, s.162*” şeklinde kaynak bilgisi yer almaktadır. Yazarın işaret ettiği bu kaynakta yer alan hadis¹⁸⁶ aslında temel başvuru kaynaklarından olan *Tirmizî*’den nakledilen bir rivâyettir ve şu şekildedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْيَاسِ وَيُقَالُ ابْنُ إِيَّاسٍ عَنْ
صَالِحِ بْنِ أَبِي حَسَّانَ قَالَ سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ نَظِيفٌ يُحِبُّ
النَّظَافَةَ كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ فَتَنْظِفُوا أَرَاهُ قَالَ أَفَنَيْتَكُمْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ. قَالَ فَذَكَرْتُ
ذَلِكَ لِمُهَاجِرِ بْنِ مِسْمَارٍ فَقَالَ حَدَّثَنِيهِ عَامِرُ بْنُ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ -صلى الله عليه
وسلم- مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ نَظَّفُوا أَفَنَيْتَكُمْ¹⁸⁷

Hadisin metni incelendiği takdirde görülecektir ki yazar, yukarıda metinde geçen “*efniye*” kelimesini “*ev, iş yeri ve çevre*” olarak tercüme etmektedir. Bu kelimenin anlamı, avlu ya da iç bahçedir.¹⁸⁸ Her ne kadar hadiste geçen bir kelimenin daha iyi anlaşılmasını temin etmek için izah yapmak faydalı olsa da bunun yanlış bir şekilde yapılması, hadislerin korunması ve güvenilirliği açısından sakıncalıdır ve yine

¹⁸⁵ 31.05.2006, sayfa arkası.

¹⁸⁶ Mansur, Ali Nâsif, *et-Tâc el-Câmiu li’l-Usûl fî Ehâdisi’r-Rasûl*, 3. Baskı, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut-Lübnan, 1381/1961, III, 162.

¹⁸⁷ *Tirmizî*, Edeb, 41.

¹⁸⁸ Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s. 675.

idrâc hükmündedir. Çünkü burada eklenen ev, iş yeri, çevre kelimelerinin metine sonradan dâhil edildiğine dâir hiç bir işaret ya da açıklama bulunmamaktadır. Hem hadisin aslını muhafaza edebilmek, hem de günümüzde yaygın olarak kullanılmayan bir kelimenin kastettiği mânâyı izah edebilmek için bu hadisin “Avlularınızı (ev, iş yerleri ve çevrenizi) temiz tutunuz.” şeklinde nakledilmesi daha uygundur.

Bu hadisle ilgili diğer bir problem de sıhhat durumuyla alakalıdır. Tirmizî bu rivâyetinin gârib olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda isnâdında yer alan Hâlid b. İlyas isimli râvi de hadis münekkidleri tarafından, “*metrûktur, hadisi yazılmaz, hadisi bir şey değildir*” denilerek cerh edilmiştir ve dolayısıyla bu hadisin de isnâdı zayıftır.¹⁸⁹

9- Takvimde 30.07.2006 tarihli yaprağın arka sayfasında “*Müslim, Cenâiz, 1*” referansıyla nakledilen “*Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) şahadet kelimesini hatırlatınız*” hadisinin işaret edilen yerde geçen metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ الْجَحْدَرِيُّ فَضَيْلُ بْنُ حُسَيْنٍ وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ كِلَاهُمَا عَنْ بَشِيرٍ - قَالَ أَبُو كَامِلٍ حَدَّثَنَا بَشِيرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ - حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُمَارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - « لَقِّنُوا مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ »¹⁹⁰

Yazarın naklettiği rivâyet ile hadisin orijinal metni karşılaştırıldığı takdirde, metinde altı çizilerek belirtilen bölümün yazar tarafından “kelime-i şehâdet” şeklinde özetlendiği görülmektedir. Metinde yer alan herhangi bir cümleyi, bugün yaygın olan kısaltması ile nakletmek, hadisin orijinalliğinin muhafazası için sakıncalı bir uygulamadır. Her hangi bir hadiste yer alan bir kelimeyi aynen muhafaza edebilmek için hadis âlimlerinin gösterdiği gayretler, bu uğurda yapılan uzun yolculuklar ve hadis usûlü kaideleri düşünüldüğünde böylesi bir uygulamanın ne kadar yanlış olduğu daha da iyi anlaşılacaktır.

¹⁸⁹ *Mizânu'l-İtidâl*, I, 627; *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 70.

¹⁹⁰ *Müslim, Cenâiz*, 1.

Daha kolay okunmasını ve akılda tutulmasını temin etmek için yazarın yaptığı bu uygulamanın doğru olduğunu farz etsek bile burada dikkatsizlikten kaynaklanan büyük bir hata daha mevcuttur. Yazar *lâ ilâhe illallah* cümlesini *kelime-i tevhîd* yerine *kelime-i şehâdet* olarak yazmıştır. Böylesi bir uygulamanın üzerine denilebilir ki yazar hatasını bile yanlış yapmıştır.

10- Takvimde “*Tirmizî, Birr, 36*” referansı ile nakledilen “(Mü’min) kardeşine tebensüm etmen sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yol göstermen sadakadır. Yoldan taş, diken, kemik gibi şeyleri kaldırıp atman da senin için sadakadır.”¹⁹¹ hadisin söz konusu kaynaktaki senedi ve metni şu şekildedir:

حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْعَظِيمِ الْعَنْبَرِيُّ حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُرَشِيُّ الْيَمَامِيُّ حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ
بْنُ عَمَّارٍ حَدَّثَنَا أَبُو زُمَيْلٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه
وسلم : تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ وَأَمْرُكَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهْيُكَ عَنِ الْمُنْكَرِ صَدَقَةٌ وَإِزْشَادُكَ
الرَّجُلَ فِي أَرْضِ الضَّلَالِ لَكَ صَدَقَةٌ وَبَصْرُكَ لِلرَّجُلِ الرَّدِيءِ الْبَصَرَ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِمَاطَتُكَ الْحَجَرَ
وَالشُّوكَةَ وَالْعِظْمَ عَنِ الطَّرِيقِ لَكَ صَدَقَةٌ وَإِفْرَاغُكَ مِنْ دَلُوكَ فِي دَلْوِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ.¹⁹²

Görüldüğü gibi altı cümleden oluşan bu hadisin metninde yer alan ve yukarıda altı çizilerek vurgulanan “Gözü bozuk olan bir kimse için gözünü kullanman sadakadır.” ve “Kendi kırbandan (kovandan) (mü’min) kardeşinin kırbasına (su) boşaltman da sadakadır” cümleleri takvimdeki metine alınmamıştır. Takvim yaprağının hacminin sınırlı olmasından dolayı metnin kısaltılmak istendiğini düşünsek bile, bu kısaltmanın neden hadisin başından ya da sonundan değil de rastgele iki cümlesinden yapıldığı hususu belirsiz kalmaktadır. Her ne kadar bu hadisin bu lafızlarla nakli yaygın

¹⁹¹ 22.06.2006, sayfa arkası.

¹⁹² *Tirmizî, Birr, 36.*

olsa da mânâ açısından birbirinden kopuk olmayan bu cümlelerin tamamının nakledilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

11- Takvimde 04.02.2006 tarihli yaprağın arka yüzünde “*Ebû Dâvûd, Akdıyye, 4*” şeklinde kaynak bilgisi verilen rivâyet, buradaki metin ile karşılaştırıldığında yine bir uyumsuzluk olduğu görülmektedir. Nitekim *Ebû Dâvûd*’da yer alan bu hadis şu şekildedir.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ

عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ.¹⁹³

Görüldüğü gibi bu metin “ Rasûlullah –sallallahu aleyhi ve sellem- rüşveti alana ve verene lanet etti.” anlamındadır. Takvim yazarı ise hadisi “*Rüşveti alan da veren de cehennemdir*”¹⁹⁴ şeklinde nakletmektedir.

Bu problem aslında takvim yazarının dikkatsizliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü yazarın kullandığı ve “... cehennemdedir” ibaresinin yer aldığı bir hadis *Ebû Dâvûd*’da değil *Taberânî*’de yer almaktadır ve metni şu şekildedir:

قال رسول الله صلى الله عليه و سلم : الراشي والمرتشي في النار¹⁹⁵

Bu hatadan anlaşıldığı kadarıyla yazar aslında bu kaynağı hiç görmemiştir. Muhtemelen bir başka yerde gördüğü hadisi kontrol etmeksizin nakletmiş ve böylece alıntı yaptığı eserin hatasını tekrarlamıştır.

Bu problemin diğer bir yönü de hadislerin sıhhatiyle alakalıdır. Zira takvimde işaret edilen yerdeki hadis Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel tarafından da nakledilen¹⁹⁶ sahîh bir hadistir. Yazarın kullandığı ve bizim metnini verdiğimiz hadisin senedinde yer

¹⁹³ *Ebû Dâvûd, Akdıyye, 4.*

¹⁹⁴ 04.02.2006, sayfa arkası.

¹⁹⁵ et-Taberânî, *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, I, 57, no: 58.

¹⁹⁶ *Tirmizî, Ahkâm, 9; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 212, no: 6984.*

alan Ali b. Bahr isimli râvi rivâyetinde tek kalmıştır. Bu nedenle rivâyet garîbdir.¹⁹⁷ Böylece yazar, kullandığı garîb hadis için, sağlam bir hadisin kaynağını göstermektedir ki bu durum ilkinden daha ciddi bir problemdir.

12- Takvimin 09.01.2006 tarihli yaprağının arka yüzünde “Hz. Ömer’in ‘Bu ayet arefe olan Cuma gününde indi. Allah’a hamdolsun ki, Cuma da, arefe de bize bayramdır, dediği nakledilir” ifadesi yer almaktadır. Bu rivâyet için “Buhari, İman, 34” şeklinde kaynak bilgisi verilmiştir. Hâlbuki yazarın verdiği bu tercümeyle ait metin onun dediği yerde değil bir bâb öncesinde yani “Buhârî, İmân, 33”de yer almaktadır. Fakat daha da önemlisi hadiste, yazarın zikrettiği “Allah’a hamdolsun ki, Cuma da, arefe de bize bayramdır, dediği nakledilir” şeklinde bir cümlenin yer almamasıdır. Karşılaştırmalarımız neticesinde gördüğümüz kadarıyla yazarın verdiği cümlenin tamamı Buhârî’nin aslında değil, Zebidî’nin Buhârî üzerine yaptığı *et-Tecridu’s-sarih li ehâdisi’l-Câmi’-s-sahih* adlı ihtisârî Türkçe’ye tercüme eden Ahmed Naim’in konuyu şerh ettiği kısımda yer almaktadır.¹⁹⁸

Buraya kadar sıralamış olduğumuz örnekler elbette tüm takvim hadislerinin sahîh olmadığı anlamına gelmemekte ancak milyonlarca insana sunulmayacak kadar zayıf olan pek çok hadisin de bu takvimde yer aldığını ispatlamaktadır. Hâlbuki anketimize katılan 300 kişiden takvim hadislerini güvenilir bulanların % 34’ü Diyanet’in asla şüpheli bir hadis kullanmayacağına inandığını belirtirken, % 10’u da takvim gibi çok okunan bir yayına hiç kimsenin güvenilir olmayan bir hadisi koymayacağını düşündüğünü ifade etmektedir. Görülen o ki takvim hadislerine duyulan bu güven, zayıf hadis kullanımının vebâlini daha da arttıracak kadar büyüktür.

Böylesine önemli bir vazifeye hizmet eden yazarların, konularına hadis ile delil getirirken münker, uydurma ya da zayıf hadislerden kaçınmaları önemli bir vazifedir. Hiçbir fark gözetmeksizin zayıfları, hasenleri ve sahîhleri bir arada sunmak, böyle hadislerin insanlar arasında şöhret bulmasına, dillerden dillere aktarılacak insanların

---

¹⁹⁷ Taberânî, a.y.

¹⁹⁸ Bkz. Ahmed Naîm, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara, 1987, I, 54 (1 no’lu dipnot).

aldatılmasına sebep olmaktadır. Zira anketimize katılanların % 78'inin takvimden öğrendiği hadisleri öğrencileri, ailesi ya da arkadaşlarıyla paylaştığını belirtmesi ve anket katılımcılarından % 16'sını oluşturan din görevlilerinin de % 83'ünün bu hadisleri öğrencilerine ya da cemaatine aktardığını ifade etmesi, buradan öğrenilen hadislerin dilden dile ne kadar çok kişiye ulaştığını da ispat etmektedir.

Bu konuda araştırmamıza benzer bir başka çalışmanın neticelerinden bahseden Hayri Kırbasoğlu şu tespitlerde bulunmuştur:

“ Son zamanlarda yapılan araştırmalarda, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı din görevlilerinin vaaz ve irşat faaliyetleri esnasında hala küçümsenmeyecek oranda uydurma hadis kullandıkları görülmüştür. Yapılan bu çalışmalardan biri, Ankara merkez vâizleri üzerinde yapılmış olup, kaydedilen yirmibeş vaazda kullanılan uydurma hadis oranı % 16 olarak tespit edilmiştir.¹⁹⁹ Diğer bir çalışma ise Ankara ve Şırnak'ta görev yapan imam-hatipler üzerinde olup bunların hadis-sünnet bilgi düzeyini ölçmeye yöneliktir.²⁰⁰ Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, imam-hatiplerin birçoğu uydurma hadisleri sahihleri ile karıştırmakta, bazı hadislere ayet diyenler dahi çıkabilmektedir.”²⁰¹

Din görevlilerin zayıf hadisleri kullanmalarını geceleyin odun toplayan birisinin odunlarla beraber yılanları da toplamasına benzeten el-Kardavî,

“ Onların düşüncesi, sahîh veya hasen bir senedi olmasa da halkı harekete sevkedecek hadisleri almaktır. Öyle ki neredeyse bulunduğum her cuma hutbesinde veya her vaaz dersinde zayıf hadislerden, hatta çok zayıflarından, bazen de uydurmalarından bir demet işitmişimdir.”²⁰²

diyerek bu üzücü durumla ilgili müşahedesini belirtmektedir. Ülkemizde de buna benzer pek çok olayın yaşandığı bir gerçektir. Bu tip rivâyetleri nakleden din görevlisinin

---

¹⁹⁹ Bahsi geçen tez için bkz. Deniz, Ümran, T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yayınladığı Hutbelerdeki Hadislerin Tahrici ve Tahlili (1995-2000 yılları) , (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002.

²⁰⁰ Bahsi geçen tez için bkz. Bilen, Mehmet, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Camilerde Görev Yapan İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti Üzerine Tecrübi Bir Araştırma (Ankara- Şırnak Örnekleme), (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 1996.

²⁰¹ Kırbasoğlu, Hayri, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s.144.

²⁰² el-Kardavî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 3. Baskı, (trc.: Bünyamin Erul), Rey Yay., Kayseri, 1998, s. 139.

olduğu kadar, insanlara böyle hadisleri nakletmekten çekinmeyen yazarların ve bunları denetlemeden sunan yetkililerin de vebâl altında oldukları unutulmamalıdır.

Bu konunun önemine binâen Yaşar Kandemir'in yapmış olduğu tespitler şu şekildedir:

“ Hz. Peygamber adına hadis uyduranlar, muhaddislerin azimli çabaları sonucunda tanınmış, icâd ettikleri sözler de mevzûat kitaplarında toplanmıştır. Bununla beraber onlardan gelecek tehlikenin tamamen ortadan kalktığı söylenemez; çünkü mânâsının doğruluğu ve İslâm prensiplerine uygunluğu sebebiyle hadis diye meşhur olmuş pek çok uydurma haber bugün dahi dillerde dolaşmakta ve bazı kitaplarda yer almış bulunmaktadır. ”²⁰³

Görüldüğü gibi sıhhati tartışılan bu tip hadislerin hiçbir açıklama yapılmaksızın sahîhmiş gibi nakledilmesi aynı zamanda İslâm ulemâsının asırlık çalışmalarına ve sahîh hadislerin bize ulaşmasını temin etmek için sarfedilen çabalara da bir vefâsızlık ve emanete riâyetsizlik olmaktadır.

Her ne kadar takvim kullanıcıların çoğu hadislere güvenseler de bu konuya şüpheli yaklaşanların % 33'ü, takvimlerde sahîh olmadığını bildiği hadislerle karşılaştığı için tam olarak güvenemediğini ifade etmektedir. Bu da göstermektedir ki bu alanda bilgi sahibi olan kimseler, hadislerin sıhhatine ilişkin kusurların farkındadırlar. Hiç kimse bu kusurların farkında olmasa bile Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünnetini nakletmek ve öğretmek başlı başına bir sorumluluk olduğu için bu konuda gerekli titizliğin gösterilmesi yazarlar için bir vazifedir.

---

²⁰³ Kandemir, Yaşar, *Mevzû Hadisler*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1975, 198.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Pek çok insan için önemli bir dini kaynak konumunda olan Diyanet takvimlerinin, iyi niyetlerle ve fayda gayesiyle hazırlanmış olduğu muhakkaktır. Anket sonuçlarıyla da destekleyerek belirtmeye çalıştığımız en mühim husus, bu takvimlerin alanında çok büyük bir hizmet gördüğü gerçeğidir. Ancak insanın elinden çıkan her türlü çalışmada bazı hata ve kusurların bulunması da kaçınılmazdır. Bu çerçevede Diyanet takvimleri için de bazı hata ve eksikliklerden bahsedilebilir.

Bu büyük hizmetin en çok göze çarpan hatalarından biri; takvim yapraklarının farklı kişiler tarafından hazırlanması sonucu belli bir hadis kullanım standardına sahip olmamasıdır. Bu durumun ortaya çıkardığı temel hususlardan biri, hadisler için kaynak verilmemesi olmaktadır. Bu da takvimin güvenilirliğine zarar vermektedir. Nitekim yaptığımız ankete katılanların % 54'ü, kaynaklarının yazılı olması halinde hadislere güvendiklerini belirtirken, takvim hadislerine şüpheli yaklaşanların % 55'i de kaynağı olmadığı için ya da güvenilir kaynak kullanmadıkları için hepsine güvenmediklerini ifade etmektedirler. Bu da göstermektedir ki okuyucular hadislerin ne söylediğiyle ilgilendikleri kadar, bu hadislerin nereden alındığına da dikkat etmektedir. Ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.) sözlerinin günümüze kadar ulaşabilmesini temin eden en önemli husus; ecdâdımızın bu husustaki hassasiyetleri ve bu hassasiyetler sonucunda oluşan hadis ilmi geleneğidir. Takvimi hazırlayan ve yayınlayan kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizde din alanındaki en üst resmî makamdır. Böyle bir makamın, okuyucu kitlesi kimlerden oluşursa oluşsun, her hangi bir yayınında İslâmî ilimlerin usullerini gereksiz görmesi düşünülemez. Aksine yaptığı çalışmalarla, ülkemizde yazılan diğer İslâmî eserlere örnek teşkil etmesi ve hatta bazı açılardan onları denetlemesi gerektiği bile düşünülebilir.

Bir hadisin nereden alındığını bilmek, onun sıhhatini kontrol edebilmek açısından son derece önemlidir. Her hangi bir yazarın eserinde nakletmiş olduğu bir rivâyetin yerini zikretmesi, mesuliyetinin ve bilimsel dürüstlüğünün icabı olduğu kadar, tetkik ve tenkide açık olması noktasında ilmî tavrın ve kendine güvenin de ifadesidir.

Her ne kadar rivâyetlerin tahlil edilmesine imkân sağlayan en önemli unsur senedlerin zikredilmesi olsa da özellikle günümüzde, bilhassa halka yönelik dinî yayınlarda, İbnü's-Seken (353/964) ile başlayan ve el-Beğâvî (516/1122) ile yaygınlaşan senedlerin hazfedilmesi uygulaması daha yaygındır. Takvim yapraklarında da gözlemlenen bu uygulama, yaprak hacimlerinin yetersizliği ile izah edilebilir. Ancak bu zorunluluğun hadislerin güvenilirliklerine zarar vermesini ve bir rivâyet kargaşasına sebep olmasını önlemek amacıyla en azından hadislerin alındıkları kaynakların cild, sayfa veya bölüm, bab ve/veya hadis numaralarının verilmesi gereklidir. Bu çözüm aynı zamanda bir çeşit sened zikretme mânâsına da gelmektedir. Zira hadisi incelemek isteyenler bu sayede o kaynaktaki hadisin senedini ve rical kitaplarından râvilerin durumunu araştırma imkânı bulur.

Diyanet takvimi ile ilgili diğer önemli husus da takvimdeki hadislerin sıhhat ve güvenilirliklerine ilişkin problemlerin mevcudiyetidir. Zayıf ve uydurma hadisleri kullanma, tercüme ve nakil sırasında hassas davranmama ve hadisleri ana kaynaklar yerine tercümelerinden alma sonucunda ortaya çıkan bazı hatalar bu tip problemleri rivâyetlerin sahîh hadislerle karıştırılarak sağlamış gibi sunulmasına sebep olmaktadır. Halkımızın çoğunluğunun hadis kültürü ve bilgisi yeterli seviyede olmadığı için okudukları sahîh olmayan hadisleri ayırt etme imkânı yoktur. Pek çok kişinin hadis kültürü kitaplara dayalı olmayıp, şifâhî olarak duyduklarından, câmi ve kurslarda dinlediklerinden, takvim yaprağı, gazete köşeleri gibi dinî içerikli pratik yayınlardan ve radyo-televizyon sohbetlerinde öğrendiklerinden oluşmaktadır. Konuyla ilgili anket sonuçları da bu düşüncemizi destekler niteliktedir. Çünkü ankete katılanların % 35'i hadis bilgilerinin çoğunluğunu takvim yapraklarından, % 18'i çeşitli dinî kitaplardan, % 13'ü vaaz ve dinî sohbetlerden, % 4'ü de radyo ve televizyon programlarından öğrendiğini ifade etmektedir. Geriye kalan % 8'lik bir dilim ise gittiği Kur'ân kursundan, lise ya da üniversite eğitimindeki derslerden, internetten ya da kulaktan dolma bilgilerden öğrendiğini belirtmişlerdir. Buna karşılık hadis bilgilerinin bu alanda yazılmış kitaplardan öğrenenlerin oranı % 22 iken, yeterince hadis bilgisi olduğu için takvimde yazarların doğru olup olmadığını anlayabildiklerini ifade edenlerin oranı ise yalnızca % 11'dir. Bu durumda bilgi seviyesi son derece sınırlı olan çoğunluğun,

okuduğu hadisin kritiğini yapması beklenemeyeceğine göre takvimde hadis kullananların ve bunları denetleyenlerin bu incelemeyi yapması ve insanlara güvenilir hadisler sunması çok ciddi bir mesuliyettir.

Bu iki temel sorun için bazı çözüm nerileri sunulabilir:

1. Takvim yaprakları incelendiği takdirde görülmektedir ki bu sayfaların hazırlanması sürecinde tüm yazarların uyması gereken belli bir format belirlenmemiştir. Bu durum, her yazarın kendi bilgisi, yeteneği ve arzusu doğrultusunda kaynak kullanmasına ve bilgi aktarmasına sebebiyet vermektedir. Bu da tam mnsıyla bir üslûp karmaşasını ve belli bir bilgi seviyesine sahip olan takvim okuyucularını da rahatsız edecek tutarsız ve özensiz bir çalışma görünümünü beraberinde getirmektedir. Zira anket katılımcılarının % 10'u takvim bilgilerine güvenmediklerini belirtirken, bu grubun içerisindeki % 29'luk bir kesim ise özensiz ve dikkatsiz hazırlandığını düşündükleri için takvim bilgilerine güvenmediklerini ifade etmişlerdir.

Aslında bu problemin son derece basit bir çözümü vardır. Takvimin hazırlanma usulüne benzer şekilde, farklı kişilerin yazılarından oluşan pek çok ilmî, edeb, bilimsel eser, sunumda bir bütünlük olmasını temin için yazım kuralları belirlemektedir. D.İ.B. takvimlerini hazırlayan komisyonun böylesine basit bir çözümü uygulamamasına sebep olarak, takvim yapraklarının hacimlerinin oldukça sınırlı olması, takvim okuyucularının genelinin kaynaklarla ilgilenmeyecek olması ya da yıllardır takvimlerin bu usulle hazırlana gelmiş olması gibi gerekçeler düşünülebilir. Ancak her sayfada belli sayıda hadisin yer aldığını düşünürsek, bunların yanına eklenecek birkaç kelime bilginin ihmal edilmesini sayfa hacminin yetersizliğiyle açıklamak çok da geçerli bir sebep gibi görünmemektedir. Aynı şekilde, okuyucuların hadisin nereden alındığıyla değil ne söylediğiyle ilgilendiği gerekçesiyle bu birkaç kelime bilginin verilmediğini düşünürsek bile, bu da hadis ilminin geleneğini ihmal sayılacağı için yine geçerli bir sebep olmayacaktır. Dolayısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde hazırlanan İslâm Ansiklopedisi'nin hazırlanma ve sunulma prensiplerine benzer kuralların belirlenerek

takvim yazarları tarafından uygulanmasının bu problemi çözeceği düşünülebilir.²⁰⁴ Zira bu ansiklopedi pek çok bilimsel ve süreli yayının, yazım standardı olarak esas aldığı örnek bir çalışma niteliğindedir. Takvimlerde de böylesi bir uygulamanın başlatılması hem takvimlerin ilmîliği açısından fayda getirecek, hem de aynı kuruma ait bu iki yayının kalitesi arasındaki uçurumu yok edip, takvimlerin de emsalleri arasından seçilerek örnek alınan yayınlar haline gelmesini sağlayacaktır.

2. Bu araştırma göstermektedir ki Diyanet 2006 takviminde zayıf veya uydurma hadisler yer almaktadır. Takvimde bu tip hadislerin kullanımını engellemek amacıyla alınabilecek en önemli tedbir, ilk maddede değinildiği üzere, takvim yaprağı hazırlama prensiplerinin belirlenmesidir. Bu kapsamda yayın kurulunun araştırmalar neticesinde oluşturacağı bir kaynak listesinin tüm yazarlar tarafından kullanılması sağlanabilir. Böylece güvenilir ve temel hadis kaynaklarının kullanılmaları temin edilmiş olur. Bu güvenilir kaynaklardan belli usuller çerçevesinde nakledilen hadislerin yayın kurulu yetkilileri tarafından denetlenerek onaylanması halinde de sıhhat açısından problemlerle hadislerin takvimlerde yer alma ihtimali asgarî düzeye inmiş olacaktır.

Bu bağlamda yine Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen Konulu Hadis Projesi örnek gösterilebilir. Bu proje kapsamında pek çok temel hadis kaynağı taranarak bilgisayar ve internet ortamına aktarılmış ve projede çalışan yazarların istifadesinde sunulmuştur.²⁰⁵ Umut ediyoruz Konulu Hadis Projesi'nin verileri, takvim yaprağında hadis nakleden yazarlar için de referans kaynağı olur. Zira Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir yanda tüm hadis külliyyatını inceleyerek sağlam hadisleri en doğru şekilde ele almayı amaçlarken, diğer yanda en çok rağbet gören yayınının kusurlu rivâyetlerle dolup taşması, böylesi güvenilir bir kurum açısından ciddi bir çelişkiye sebebiyet verecektir.

3. Araştırmamız neticesinde takvimler konusundaki bu tip sorunların bir diğer sebebinin, yazarlara ilişkin hiçbir bilginin bulunmaması olduğu sonucuna ulaştık. Zira

---

²⁰⁴ DİA madde yazım teknikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.isam.org.tr, “TDV İslâm Ansiklopedisi’ne madde yazımında göz önünde bulundurulacak esaslar.”

²⁰⁵ Konulu Hadis Projesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.diyaret.gov.tr, 28.02.2008 tarihli, 41 no’lu basın açıklaması.

anket sonuçları da göstermektedir ki takvim hadislerine güvenmediğini belirtenlerin % 67'si buna sebep olarak yazarının kim olduğunu bilmemesini göstermiştir.

Gerek *DİA*'nın ilgili maddesinde²⁰⁶ ve gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı'nın her hangi bir açıklamasında bu takvim yapraklarının kimler tarafından hazırlandığına ilişkin hiçbir malumata ulaşamadık. Dolayısıyla yazarlara takvim konularının hangi standartlara göre dağıtıldığı ve yazarlarda ne gibi şartlar arandığı bilinmemektedir.

Takvime bilgi hazırlayan bütün yazarları dikkatsizlikle suçlamak kesinlikle büyük bir hata olacaktır. Ancak takvimde hadis kullanımı açısından çok miktarda problem olduğu da bir vâkiadır. Hâlbuki takvim yapraklarının son satırında yer alacak bir isim, hem yazarları daha dikkatli davranmaya sevk edecek, hem de herhangi bir problem tespit edilmesi halinde sorumlusunun uyarılmasını temin ederek daha objektif, şeffaf ve sağlıklı bilgilerin sunulmasını sağlayacaktır. Ayrıca halk, okuduğu bu bilgilerin kimler tarafından hazırlandığını bilme imkânına sahip olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri nasıl imam, vâiz, müezzin, Kur'an Kursu öğreticisi vs. seçerken belli bir eğitim seviyesi ve alana ilişkin konulara vukûfiyet gibi şartlar arıyorsa, takvimlerle halkı bilgilendirecek yazarları seçerken de benzer kıstaslar belirlemelidir. Dinî ilimlerde ve hakkında yazacağı alanın temel konularında bilgi sahibi olan, yazılarını sorumluluk duygusuyla kaleme alacak, konusunu sağlam delillerle hazırlayıp ilmî ve anlaşılır bir dille ve bu tip eserlerde uyulması gereken kurallar çerçevesinde sunabilecek nitelikte kişilerin yazar olarak seçilmesinin bu problemlerin çözümü açısından çok önemli bir adım olacağı kanaatindeyiz.

4. Takvimdeki hadislerle alakalı ulaştığımız bir diğer sonuç ise takvimlerde yer alan bilgilerin en azından hadislere ilişkin olanlarının yeterince denetlenmediğidir.

Her ne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı Dinî Yayınlar Daire Başkanı Yüksel Salman, takvimde yer alan tüm bilgilerin Din İşleri Yüksek Kurulu'nun onayından

---

²⁰⁶ Yücel, İrfan, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, I-XXXIII (devam ediyor), c. IX, İstanbul, 1994, ss. 455-460.

geçtiğini belirtse de zikrettiğimiz örnekler de göstermektedir ki bu denetim yeterli ölçüde gerçekleştirilmemiştir. Çünkü gerek metninde ve gerekse sunumunda pek çok hatalar olan, içlerinde zayıf hatta uydurma hadislerin bile yer aldığı bu bilgilerin sıkı bir denetiminden geçtiğine inanmak zordur. Şurası bir gerçektir ki takvim yazarlarının kullandığı bütün hadisleri tek tek incelemek, bunları kaynaklardaki yerleriyle karşılaştırmak, sıhhatlerine ilişkin tahric ve tenkid çalışmalarını yapmak, araştırmamızın hazırlanma süresi ışığında bakıldığında, gerçekten çok uzun bir süreci gerektirmektedir. Dolayısıyla Din İşleri Yüksek Kurulu'nun yalnızca takvim hadislerine bu kadar zaman ayırması pek de makul görülmeyebilir. Bizim burada denetim kelimesi ile anlatmak istediğimiz şey, herhangi bir standarda uyulmaması neticesinde çok farklı sorunlar barındıran bu rivâyetlerin –tıpkı bizim yaptığımız şekilde- tafsilatlı bir şekilde incelenmesi değil, işin başında sahîh hadis listesinin oluşturulması, *DİA* formatında yazım kurallarının belirlenmesi ve bunlara uyumun temin edilmesidir. Bu sistemin oturtulması halinde bilgilerin denetlenmesi de çok daha kolay ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşecektir.

5. Halkı bilgilendirme noktasında yapılan hataların ne kadar ciddi sonuçlara sebebiyet vereceği tarihte de örneklerine sıkça rastlanılan bir durumdur. Din âlimleri bu konularda insanları uyarılmışlar ve bu konunun hata kabul etmeyen hassas bir mesele olduğunu vurgulamışlardır. Yukarıda bahsettiğimiz bu denetleme mekanizmasının gerekliliğinden bahseden el-Kardavî, İbn Hâcer el- Heysemî'nin (974/1566) konuyla ilgili bir tespit ve talebinin ne kadar isabetli olduğuna değinir. Buna göre Heysemî zamanının idarecilerinden, naklettiği hadisin râvisini açıklamayan, sahîh haberleri bâtil haberlerle karıştıran her hatibi, hitabetten men etmelerini ısrarla istemekte ve bir fetvâ vermektedir:

“ ...Müellifi hadis ehli olmayan bir kitaptan, hadiste ehil olmayan bir hatibin konuşmasında, sadece kitapta okumasına dayanarak hadis zikretmesi câiz değildir. Bu şekilde davrananlar şiddetli bir ta'zir cezasına çarptırılır. İşte birçok hatibin durumu böyledir. Çünkü onlar rastladıkları kitaptaki hadisleri, onların aslı olup olmadığına bakmaksızın ezberleyip onlarla hutbe okuyorlar. Dolayısıyla her belde yöneticilerine hatiplerini bu şekilde davranmaktan sakındırması düşer. Eğer durumunu düzeltmemekte ısrar ederse, o yöneticilerin yapması gereken şey, hatibi bu şekilde hitabetten alı koyması ve görevden uzaklaştırmasıdır...”

Bu fetvayı nakleden el-Kardavî, söz konusu hükmün bu gün de uygulanmasına yönelik arzusunun dile getirmektir.²⁰⁷

Hatipler için verilen bu hüküm, aynı gerekçelerle takvim yazarları için de söz konusudur. Çünkü ikisi de halka hadis rivâyet etme işini yapmakta, ikisi de bu rivâyeti usûlüne uygun gerçekleştirilmeme hatasını işlemektedir. M. Tayyib Okıç buna ilişkin örnek bir Osmanlı uygulamasından şu şekilde bahsetmektedir:

“Memnuniyetle burada ifade edelim ki, Osmanlı İmparatorluğu’nda bu meseleye gereken ehemmiyet verilmiş ve mevzû hadislerden sakınılması için kadılara ta’immler yapılmıştır. Böyle bir ta’mime Ankara Şer’i Mahkeme Sicili’nde de tesadüf ettiğimizi hatırlatalım. Bu ta’imm Şeyhü’l-İslâm Yahya Efendi tarafından verilmiş ve 1673 Ağustos ayı başlarında kayda geçirilmiştir.”²⁰⁸

Diyanet İşleri Başkanlığı yetkililerinin de buna benzer uygulamalarla yahut bu hususlarda seminerler, dersler ve bazı yönetmeliklerle çalışanlarını bilgilendirmesinin de problemin çözümüne yönelik başarılı bir adım olacağı kanaatindeyiz.

Bu ve benzeri önlemlerden sonra halka sunulan takvimlerin, üstlenmiş oldukları bu büyük vazifeyi olması gerektiği şekilde yerine getireceği ve tüm insanlar için çok daha faydalı bir yayın olarak sahip olduğu güveni hak edeceğine inanmaktayız.

---

²⁰⁷ El-Kardavî, a.g.e., ss. 141-142.

²⁰⁸ Okıç, Muhammed Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tedkikler*, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., O.Yalçın Matbaası, İstanbul, 1959, s. 231.

EKLER:

EK:1 ANKET

Bu anket Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / İlâhiyat Fakültesinde Hadis alanında yapmaya çalıştığımız Yüksek Lisans tez çalışmasında materyal olarak kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Anketle, sizlerin takvim yapraklarında yer alan hadisleri okuma ve onlardan istifade etme durumunuzu tespit etmeye çalışacağız.

Lütfen soruları dikkatle okuyarak kendi durumunuza en uygun olan cevabı vermeye çalışınız.

Cevaplarınızı (X) şeklinde işaretleyiniz.

Nisan 2008

Doç. Dr. Hüseyin KAHRAMAN
Danışman Öğretim Üyesi

Ayşenur ÇİFTÇİ
Araştırmacı
Yüksek Lisans Öğrencisi

SORULAR

1. Yaşınız?

1. ( ) 14'ün altında.
2. ( ) 14-19 yaş arası
3. ( ) 20-29 yaş arası
4. ( ) 30-39 yaş arası
5. ( ) 40-49 yaş arası
6. ( ) 50 ve yukarısı

2. Cinsiyetiniz?

1. ( ) Bayan
2. ( ) Erkek

3. Eğitim durumunuz?

1. ( ) Yalnızca okur-yazar belgeli
2. ( ) 5 yıllık ilkokul mezunu
3. ( ) 8 yıllık ilköğretim okulu (veya eski ortaokul) mezunu
4. ( ) Lise mezunu
5. ( ) 2 yıllık yüksek okul mezunu
6. ( ) 4 yıllık fakülte mezunu
7. ( ) Lisansüstü öğrenim yapan

4. İşiniz / mesleğiniz:

1. ( ) Öğrenciyim.
2. ( ) İşsizim
3. ( ) İşçiyim
4. ( ) Ev hanımıyım
5. ( ) Memurum
6. ( ) Din görevlisiyim
7. ( ) Esnafım, kendi işyerim var
8. ( ) İşçi / Bağkur emeklisiyim
9. ( ) Memur emeklisiyim
10. ( ) Başka? (Bunların dışında bir işiniz veya göreviniz varsa lütfen yazınız:
.....)

Arka (ikinci) sayfaya geçiniz...

5. Evinizde veya çalıştığınız yerde 365 günlük yapraklı takvim var mı, varsa hangisi?

1. ( ) Var

2. ( ) Yok

(365 yapraklı takviminiz varsa lütfen hangisi olduğunu belirtiniz.

Örnek: Diyanet Takvimi, Fazilet Takvimi vs.)

Evimizde / çalıştığım yerde ..... takvimi var.

5. Evinizde ya da işyerinizde bulunan takvimi tercih etme sebebiniz nedir?

(Durumunuza uygun olan bir tanesini işaretleyiniz.)

1. ( ) Verdiği bilgileri güvenilir bulduğum için tercih ediyorum

2. ( ) Ücretsiz dağıttıkları için aldım kullanıyorum

3. ( ) Her yıl evimize / işyerimize getirip uygun fiyatla verdikleri için tercih ediyorum

4. ( ) Yıllardır bu takvimi kullandığım için tercih ediyorum.

5. ( ) Özel bir tercih sebebim yok.

6. ( ) Başka? (Başka bir tercih sebebiniz varsa lütfen yazınız.)

.....

6. Takvim yapraklarından istifade ediyor musunuz? İstifade ediyorsanız ne şekilde istifade ediyorsunuz?

(Durumunuza uygun olan bir tanesini işaretleyiniz)

1. ( ) Takvim yapraklarına hiç bakmam ve okumam.

2. ( ) Sadece ay, gün gibi tarihlere bakmakla yetinirim.

3. ( ) Namaz vakti bilgilerine bakarım.

4. ( ) Mümkün olduğu kadar yapraklardaki bütün bilgileri okurum.

5. ( ) Başka? (Başka nasıl değerlendiriyorsanız lütfen yazınız.)

.....

7. Takvim yapraklarında yer alan bilgilerin güvenilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

(Yalnızca size uygun bir tanesini cevaplayınız)

1. ( ) Doğruluğuna güveniyorum, çünkü;

.....

.....

2. ( ) Bilgileri şüpheli buluyorum, çünkü,

.....

.....

3. ( ) Hiçbir bilgiyi güvenilir bulmuyorum, çünkü,

.....

.....

3. sayfaya geçiniz.

8. Takvim yapraklarında yer alan hadisleri okuyor musunuz?

1. ( ) Evet
2. ( ) Bazen
3. ( ) Hayır

9. Takvim yapraklarında yer alan hadislerin güvenilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

1. ( ) Güvenilir ve doğru buluyorum.
2. ( ) Bazılarını doğru buluyorum ama bazılarının doğruluğundan şüpheleniyorum.
3. ( ) Pek güvenilir ve doğru bulmuyorum.

Neden? (Cevabınız hangisi olursa olsun, nedenini de yazar mısınız?)

Çünkü: .....

10. Takvim yapraklarında yer alan hadisleri güvenilir ve doğru buluyorsanız bunu belirlemede ölçünüz nedir?

1. ( ) Hadislerin kaynağının yazılı olması
2. ( ) Takvimi hazırlayan kişilere ve firmaya olan güvenim
3. ( ) Yeterince hadis bilgimin olmasından dolayı takvimde yazılı olanların doğru olup-olmadığını anlayabiliyorum.

11. Takvim yapraklarında okuduğunuz hadislerin kaynağını araştırıyor musunuz?

1. ( ) Evet, devamlı araştırıyorum
2. ( ) Bazen araştırmıyorum
3. ( ) Hayır, araştırmıyorum

Hadislerin kaynağını araştırıyorsanız, nereden veya nasıl, açıklar mısınız?

.....

12. Mevcut hadis bilgilerinizin çoğunluğunu hangi kaynaktan öğrendiniz?

1. ( ) Takvim yapraklarından okuyarak öğrendim.
2. ( ) Takvim dışındaki çeşitli kitaplardan öğrendim.
3. ( ) Vaazlardan ve dinî sohbetlerden öğrendim.
4. ( ) Radyo ve TV sohbetlerinden öğrendim.
5. ( ) Hadis alanında yazılmış kitaplardan araştırarak öğrendim.
6. ( ) Diğer. (Lütfen seçenekler dışında kalan hadis kaynağınızı yazınız.)

.....

13. Takvim yapraklarından öğrendiğiniz hadisleri başkalarıyla da paylaşıyor musunuz?

1. ( ) Sadece kendim istifade ediyorum.
2. ( ) Öğrendiğim hadisleri ailem, komşularım, arkadaşlarım, öğrencilerim vb. herkesle paylaşıyorum.
3. ( ) Çevremde bu gibi bilgileri paylaşacağım pek kimse yok.

Arka (4.) sayfaya geçiniz.

14. Ödev yaparken, bir yerde sohbet ederken takvimlerdeki hadisleri kullanıyor musunuz?

1. ( ) Evet, sık sık kullanıyorum.

2. ( ) Bazen kullanıyorum

3. ( ) Hayır, kullanmıyorum.

Neden? (Cevabınız hangisi ise, nedenini de açıkla mısınız?)

.....
.....

Anketimizi cevapladığınız için teşekkür ederiz.

EK:2 ANKET SONUÇLARI

ANKET SONUÇLARI

1. Yaşınız?

1. % 43 - 20-29 yaş arası
2. % 20 - 40-49 yaş arası
3. %17 - 30-39 yaş arası
4. % 12 - 50 ve yukarısı
5. % 7 - 14-19 yaş arası
6. % 1 - 14'ün altında.

2. Cinsiyetiniz?

1. % 56 - Bayan
2. % 44 - Erkek

3. Eğitim durumunuz?

1. % 25 - 4 yıllık fakülte mezunu
2. % 24 - Lise mezunu
3. % 15 - 5 yıllık ilkokul mezunu
4. % 14 -2 yıllık yüksek okul mezunu
5. % 11 - 8 yıllık ilköğretim okulu (veya eski ortaokul) mezunu
6. % 7 - Lisansüstü öğrenim yapan
7. % 4 - Yalnızca okur-yazar belgeli

4. İşiniz / mesleğiniz:

1. % 26 - Ev hanımıyım
2. % 25 - Öğrenciyim
3. % 16 - Din görevlisiyim
4. % 10 - Memurum
5. % 8 - İşsizim
6. % 5 - İşçi / Bağ-kur emeklisiyim
7. % 4 - Esnafım, kendi işyerim var
8. % 3 - İşçiyim
9. % 3 - Memur emeklisiyim

5. Evinizde veya çalıştığınız yerde 365 günlük yapraklı takvim var mı, varsa hangisi?

1. % 95 – Var
  - a. Diyanet Takvimi - % 72
  - b. Fazilet Takvimi - % 17

- c. Hicret Takvimi - % 3
- d. İrfan, Nesil, Türkiye, Ehl-i Beyt, Semerkand, Menekşe, Ensar, Hakikat, Erkam, İhya, Yeni Asya, Milli Görüş takvimleri ise kalan % 8'lik dilimi teşkil etmektedir.

2. % 5 - Yok

6. Evinizde ya da işyerinizde bulunan takvimi tercih etme sebebiniz nedir?

1. % 55 - Verdiği bilgileri güvenilir bulduğum için tercih ediyorum
2. % 15 - Özel bir tercih sebebim yok.
3. % 13 - Yıllardır bu takvimi kullandığım için tercih ediyorum.
4. % 10 - Ücretsiz dağıttıkları için aldım kullanıyorum
5. % 4 - Her yıl evimize / işyerimize getirip uygun fiyatla verdikleri için tercih ediyorum
6. % 3 - Başka?

Bu tercih sebeplerinden hiç birini işaretlemeyip farklı bir sebep gösteren % 3'lük bu kesim Diyanet çalışanı olduklarını ve bu sebeple iş yerinde başka bir takvim bulundurmalarının yasak olmasından dolayı Diyanet takvimini kullandıklarını belirtmişlerdir.

7. Takvim yapraklarından istifade ediyor musunuz? İstifade ediyorsanız ne şekilde istifade ediyorsunuz?

1. % 68 - Mümkün olduğu kadar yapraklardaki bütün bilgileri okurum.
2. %18 - Namaz vakti bilgilerine bakarım.
3. % 11 - Takvim yapraklarına hiç bakmam ve okumam.
4. % 9 - Sadece ay, gün gibi tarihlere bakmakla yetinirim.
5. % 1 - Başka

8. Takvim yapraklarında yer alan bilgilerin güvenilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

1. % 89 – Doğruluğuna güveniyorum.
  - b. % 52: Diyanet İşleri Başkanlığı hazırladığı için güveniyorum.
  - c. % 13: Kaynağı olanlara güveniyorum.
  - d. %13: Delilleri olan bilimsel veriler olduğunu düşünerek güveniyorum.
  - e. % 10: Bu kadar insanın hakkına girmeyecekleri için güveniyorum.
  - f. % 10: Hazırlayanların titiz davrandıklarını düşünerek güveniyorum.
  - g. % 2: Önceden bildiklerimle çelişmediği için güveniyorum.
2. % 10 - Bilgileri şüpheli buluyorum.
  - a. % 50: Güvenilirliklerini ispat eden hiçbir delil yok.
  - b. % 29: Özensiz ve dikkatsiz sunulduğunu görüyorum.
  - c. %21: Mantığıma uymayanları şüpheli buluyorum.

8. % 1 – Hiçbir bilgiyi güvenilir bulmuyorum.

Çünkü yazarlarının kim olduğu bile belli değil.

9. Takvim yapraklarında yer alan hadisleri okuyor musunuz?

1. % 60 – Evet
2. % 35 – Bazen
3. % 5 – Hayır

13. Takvim yapraklarında yer alan hadislerin güvenilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

4. % 75 – Güvenilir ve doğru buluyorum.
  - a. % 34: Diyanet şüpheli bir hadis kullanmaz.
  - b. % 23: Uzman/güvenilir/akademik bir kadronun hazırladığına inanıyorum.
  - c. % 13: Kaynağı yazılı olanlara güveniyorum.
  - d. % 10: Takvime kimse doğru olmayan bir hadis koymaz diye düşünüyorum.
  - e. % 9: Daha önceden de bildiğim hadisler yazdığı için güveniyorum.
  - f. % 6: Hadislerin güvenilir olmayı olmaz, hepsi doğrudur.
  - g. % 3: Özel seçilmiş hadisler olduğunu düşünüyorum.
  - h. % 2: Hadisleri sağlam kaynaklardan aldıklarını düşünüyorum.
5. % 23 – Bazılarını doğru buluyorum ama bazılarının doğruluğundan şüpheleniyorum.
  - a. % 55: Kaynağı yoksa ya da güvenilir olmayan bir kaynaksa şüpheli yaklaşıyorum.
  - b. % 33: Sahîh olmadığını bildiğim hadislerle karşılaşıyorum.
  - c. % 12: Mantığıma uymayanlara şüpheli yaklaşıyorum.
6. % 2 – Pek güvenilir ve doğru bulmuyorum.
  - a. % 67: Yazarının kim olduğu belli olmadığı için güvenmiyorum.
  - b. % 33: Bir sözün asırlarca korunmuş olabileceğine inanmıyorum.

11. Takvim yapraklarında yer alan hadisleri güvenilir ve doğru buluyorsanız bunu belirlemede ölçünüz nedir?

1. % 54 – Hadislerin kaynağının yazılı olması
2. % 35 - Takvimi hazırlayan kişilere ve firmaya olan güvenim
3. % 11 - Yeterince hadis bilgimin olmasından dolayı takvimde yazılı olanların doğru olup olmadığını anlayabiliyorum.

12. Takvim yapraklarında okuduğunuz hadislerin kaynağını araştırıyor musunuz?

1. % 55 - Hayır, araştırmıyorum.
2. % 37 - Bazen araştırıyorum.
3. % 8 - Evet, devamlı araştırıyorum.

Araştırdığımı ifade eden % 45'e girenlerden nereden araştırdığımı belirtenlerin cevapları şu şekilde:

- a. % 57: Kütüb-ü Sitte'den ve evimdeki hadis kitaplarından.
- b. % 23: Hocalarıma/ bilen arkadaşlarıma/ din görevlilerine soruyorum.
- c. % 18: İnternette araştırıyorum.

d. % 2: İlmihale bakıyorum.

13. Mevcut hadis bilgilerinizin çoğunluğunu hangi kaynaktan öğrendiniz?

1. % 35 - Takvim yapraklarından okuyarak öğrendim.
2. % 22 - Hadis alanında yazılmış kitaplardan araştırarak öğrendim.
3. % 18 - Takvim dışındaki çeşitli kitaplardan öğrendim.
4. % 13 - Vaazlardan ve dinî sohbetlerden öğrendim.
5. % 8 - Diğer.
  - a. % 43: Gittiğim Kur'an kursundan/camiden öğrendim.
  - b. % 35: Lise/Üniversite eğitimim sırasında öğrendim.
  - c. % 9: Kulaktan dolma bilgilerle öğrendim.
  - d. % 4: İnternette öğrendim.
6. % 4 - Radyo ve TV sohbetlerinden öğrendim.

14. Takvim yapraklarından öğrendiğiniz hadisleri başkalarıyla da paylaşıyor musunuz?

1. % 78 - Öğrendiğim hadisleri ailem, komşularım, arkadaşlarım, öğrencilerim vb. herkesle paylaşıyorum.
2. % 15 - Sadece kendim istifade ediyorum.
3. % 7 - Çevremde bu gibi bilgileri paylaşacağım pek kimse yok.

15. Ödev yaparken, bir yerde sohbet ederken takvimlerdeki hadisleri kullanıyor musunuz?

1. % 22 - Evet, sık sık kullanıyorum.
  - a. % 41: Aklımda kalan hadisleri paylaşmak hoşuma gidiyor.
  - b. % 40: Kısa, akılda kalan ve halka hitap eden hadisler olduğu için.
  - c. % 19: Çocuklarıma/torunlarıma öğretiyorum.
2. % 58 - Bazen kullanıyorum
  - a. % 73: Sohbet sırasında yeri gelince kullanmak konuyu zenginleştiriyor.
  - b. % 16: Sahîh olduğunu biliyorsam kullanırım.
  - c. % 11: Hazır bilgi olduğu için kolayca ulaşıyorum ve kullanıyorum.
3. % 20 - Hayır, kullanmıyorum.
  - a. % 58: Kitaplardan öğrendiklerimi bu gibi durumlarda tercih ediyorum.
  - b. % 36: Din görevlisi değilim, bilgime de güvenmiyorum.
  - c. % 6: Laik bir ülkede yaşıyorum, hadis kullanmam.

EK:3 TAKVİM HADİSLERİ

Bu tabloda takvimde yer alan hadislerin tamamına yer verilmiştir. Birinci sütunda yer alan ilk tarih, yandaki metnin aynen yer aldığı takvim yaprağına aittir. Varsa diğer tarihler ise hadisin aynen ya da çok yakın kelimelerle geçtiği diğer takvim yapraklarına aittir. İkinci sütunda yazarın kullandığı hadis metni aynen alınmış, üçüncü sütunda ise eğer belirtilmişse yazarın işaret ettiği kaynak bilgisi verilmiştir. Bu bilgiler sunulurken kelime, imla, noktalama ve şekil ile ilgili hiçbir düzenleme yapılmamış, yazarların kullanımlarının aynen gösterilmesi amaçlanmıştır. Tarih sütununda yer alan “ay” kısaltmasıyla takvim yapraklarının arka yüzleri, “öy” kısaltmasıyla da ön yüzleri ifade edilmektedir.

		A- ÖN SAYFALARDA YER ALAN HADİSLER	
	TARİH	TERCÜME	KAYNAK
1-	01.01.2006 (ay- 23.08)	Besmelesiz başlayan her iş bereketsizdir.	
2-	06.01.2006	Ramazan ve Kurban bayramı gecelerini, sevabını umarak ibadetle geçiren kimsenin kalbi, kalplerin öldüğü gün ölmez.	
3-	16.01.2006	Çocuklarınıza iyi muamele ediniz. Onları güzel terbiye ediniz.	
4-	17.01.2006 (öy- 06.06)	Allah katında amellerin en güzeli, az da olsa devamlı olanıdır.	
5-	20.01.2006 (ay- 25.11)	İnsanlardan çoğu şu iki nimetin kadrini bilmez: Sağlık ve boş vakit.	
6-	22.01.2006 (ay- 29.03; ay- 14.09; ay- 15.10; ay- 10.12)	Müslüman, diğer Müslümanların, elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir.	
7-	23.01.2006	Senin yüzünden Allah Teâlâ'nın bir kimseyi hidayete erdirmesi, senin için dünyadan ve dünyada olan her şeyden daha hayırlıdır.	
8-	25.01.2006 (ay- 13.02)	Zenginlik mal çokluğu değildir, asıl zenginlik, gönül zenginliğidir.	
9-	31.01.2006 (öy- 22.07)	Din Nasihattır.	
10-	02.02.2006	Kadın genelde dört özelliği için nikâh edilir: Malı için, soyu için, güzelliği için ve dini için. Sen dindar olanı seç ki varlığın artsın.	
11-	04.02.2006	Kul, Mü'min kardeşinin ihtiyacını gidermeye devam ettikçe, Allahu Teâlâ da onun ihtiyacını giderir.	
12-	06.02.2006 (ay- 01.09)	Ölülerinizi iyiliklerle yâd edin, kötülüklerini dile getirmeyin.	
13-	11.02.2006	Allah, sizin kalibinize ve suretinize değil, kalbinize bakar.	
14-	14.02.2006	Bir Müslümanın din kardeşine üç günden fazla dargın	

		durması helal olmaz.	
15-	18.02.2006	Biriniz, elinde bir hurma fidanı varken kıyametin kopacağını anlasa bile, yine onu diksin.	
16-	04.03.2006 (ay- 30.05; ay- 02.09; ay- 05.10)	Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir.	
17-	24.03.2006 (ay- 11.06; ay- 15.06)	Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.	
18-	28.03.2006 (ay- 23.05; ay- 29.06; ay- 10.09)	Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmuş olamaz.	
19-	04.04.2006	Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetçe asla sapıtmayacaksınız: Allah'ın Kitab'ı ve Resûlünün sünneti.	
20-	08.04.2006 (öy- 03.08; ay- 19.06)	Faydalı olan ilim, mü'minin yitik malıdır. Onu nerede bulursa alsın.	
21-	19.04.2006	Hediyeleşin ki aranızda sevgi oluşsun.	
22-	20.04.2006 (ay- 18.09)	İlim öğrenmek için gayret sarfetmek, kadın erkek her Müslümânâ farzdır.	
23-	07.05.2006	Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.	
24-	12.05.2006	Mü'min, canları ve malları konusunda insanların kendisinden güvende olduğu kimsedir.	
25-	20.05.2006 (öy- 17.11; ay- 20.05; ay- 19.07; ay- 18.12)	İman etmedikçe cennete giremezsiniz; birbirinizi sevmedikçe de olgun mü'min olamazsınız.	
26-	28.05.2006	Mü'min ülfet eden (insanlarla iyi geçinen) kişidir. İnsanlarla iyi geçinemeyen ve kendisiyle iyi geçinilmeyen kişide hayır yoktur.	
27-	03.06.2006	Nesebinizden sıla-i rahim yapacaklarınızı öğrenin. Zira sıla-i rahim akrabalarda sevgi, malda bolluk, ömürde uzamadır.	
28-	06.06.2006 (öy- 17.01)	Allah katında amellerin en güzeli, az da olsa devamlı olanıdır.	
29-	15.06.2006 (ay- 30.06)	Biriniz kardeşini (Allah için) seviyorsa, ona sevdiğini söylesin.	
30-	19.06.2006	Dostunu severken ölçülü sev, günün birinde düşmanın olabilir. Düşmanına da buğzunu ölçülü yap, günün birinde dostun olabilir.	
31-	29.06.2006	Kötülüğün ardından iyilik yap ki onu silsin.	
32-	02.07.2006	Sizin en hayırlınız, ahlâken en güzel olanınızdır.	
33-	03.07.2006	Sizin hayırlınız; ne dünyasını âhireti için, ne de ahretini dünyası için terk edendir. Her ikisi için de çalışandır.	
34-	04.07.2006	Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzettir.	
35-	09.07.2006	Sizin en hayırlınız Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve öğretendir.	
36-	14.07.2006	Büyük günahlar; Allah'a ortak koşmak, anne ve babaya karşı gelmek, adam öldürmek ve yalan yere yemin etmektir.	

37-	22.07.2006 (öy- 31.01)	Din samimiyettir.	
38-	03.08.2006 (öy- 08.04; ay- 19.06)	Hikmet ve ilim mü'minin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır.	
39-	05.08.2006	Ya öğreten, ya öğrenen, ya dinleyen, ya da ilmi seven ol. Fakat sakın beşinci olma (yani bunların dışında kalma), helâk olursun.	
40-	10.08.2006 (öy- 22.12)	Allah'a ve âhîret gününe inanan, komşusuna iyilik etsin.	
41-	25.08.2006	İki özellik vardır ki bunlar mü'minde huy hâline gelmez. Bunlar cimrilik ve kötü ahlâktır.	
42-	29.08.2006	Hayra aracılık yapan, o hayrı yapan gibidir.	
43-	31.08.2006	Boş şeyleri terk etmesi, Müslümanın güzelliğindedir.	
44-	10.09.2006 (ay- 18.02)	Bizi aldatan bizden değildir.	
45-	14.09.2006	Allah'ın kıyamet gününde yüzlerine bakmayacağı kişilerden biri de anasına, babasına asi olandır.	
46-	19.09.2006 (ay- 22.03; ay- 24.06)	Hayâ imandandır.	
47-	20.09.2006 (ay- 02.06; ay- 04.05; ay- 04.07)	İnsanoğlunun her biri hata yapar. Ancak hata yapanların en hayırlısı tevbe edenlerdir.	
48-	28.09.2006	Oruç tutunuz ki sağlıklı olasınız.	
49-	29.09.2006(ay- 22.09; ay- 26.09; ay- 27.09)	Oruç, kötülöklere ve cehenneme karşı bir kalkan ve siperdir.	
50-	30.09.2006	Sahur yapınız, zira sahurda bereket vardır.	
51-	02.10.2006(ay- 22.09; ay- 24.09)	Faziletine inanarak ve mükâfatını umarak Allah rızası için Ramazan gecelerini ibadetle geçiren (terâvih namazı kılan) kimsenin geçmiş günahları bağışlanır.	
52-	08.10.2006(ay- 27.09)	Bir kimse Ramazan'ın faziletine inanarak ve mükâfatını umarak oruç tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır.	
53-	13.10.2006	Hasetten kaçınm. Çünkü o, ateşin odunu yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir.	
54-	17.10.2006	Ey Allah'ım! Sen affedicisin, affetmeyi seversin, beni de affet.	
55-	31.10.2006	Her sabah iki melek iner. Birisi ' Allah'ım, sadaka verenin malına bolluk ver' der, diğeri de, 'Allah'ım, sadaka vermeyenin malını yok et' der.	
56-	05.11.2006	İyilik (birr) güzel ahlâktır. Günah da içini rahatsız eden ve başkasının muttali olmasından korktuğün şeydir.	
57-	09.11.2006 (ay- 16.10)	Gıybet, kardeşinin hoşlanmayacağı şeyi arkasından konuşmandır.	
58-	16.11.2006	Münafiğın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, kendisine bir şey emanet edilirse ona hıyanet eder.	
59-	17.11.2006	İman etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe	

	(öy- 17.11; ay- 20.05; ay- 19.07; ay- 18.12)	de iman etmiş sayılmazsınız.	
60-	23.11.2006	Amelinin kendisini geri bıraktığı kimseyi, nesebi öne geçirmez.	
61-	27.11.2006	Kıyamet günü, mü'minin mizanında güzel ahlâktan daha ağır basan bir şey yoktur.	
62-	29.11.2006	Sabır iki musibet anındadır.	
63-	01.12.2006	Yalandan kaçının, zira yalan kötülüğe götürür, kötülük de cehenneme iletir. Kişi yalan söyledikçe ve yalan peşinde koştukça Allah katında yalancı yazılır.	
64-	02.12.2006	Mü'minler arasında imanca en kâmil olanı, ahlâkça en güzel olanıdır. En hayırlınız da ailesine hayırlı olandır.	
65-	07.12.2006 (ay- 18.02; ay- 29.03)	Emin ve doğruluktan ayrılmayan tüccar, peygamberler, siddiklar, şehidler ve salihlerle beraberdir.	
66-	08.12.2006	Kişi sevdiği ile beraberdir.	
67-	13.12.2006 (ay- 08.03)	Allah katında en sevimsiz helâl, boşamaktır.	
68-	14.12.2006	Allah'ın en sevdiği amel, vaktinde kılınan namaz ile ana ve babaya iyilik yapmaktır.	
69-	15.12.2006	İki göz vardır ki onlara cehennem ateşi dokunmayacaktır: Biri Allah korkusundan ağlayan göz, diğeri Allah rızası için gece nöbet bekleyen göz.	
70-	16.12.2006	Bir kadın eve hapsettiği bir kedi yüzünden cehenneme gitti. Kediyi hapsederek yiyecek vermemiş, yeryüzünün haşerâtından yemeye de salmamıştı.	
71-	22.12.2006 (öy- 10.08)	Allah'a ve âhîret gününe inanan, komşusuna eziyet etmesin.	
72-	23.12.2006	Kötülüğünden komşusunun emin olmadığı kimse, cennete giremez.	
73-	24.12.2006	Merhamet edenlere Allah da merhamet eder.	
74-	28.12.2006	Âdemoğlu, kurban bayramı günü Allah katında kurban kesmekten daha sevimli bir iş yapmamıştır.	

		B- ARKA SAYFALARDA YER ALAN HADİSLER	
1-	07.01.2006 (ay- 22.02; ay- 01.04, ay- 13.06)	Temizlik imanın yarısıdır.	R.Salihîn, II, 1035
2-	07.01.2006 (ay- 23.01; ay- 13.06; ay- 03.08)	Allah temizdir, temizliği sever.	Tirmizi, Edep, 41
3-	09.01.2006	Hız. Ömer'in ' Bu ayet arefe olan cuma gününde indi. Allah'a hamdolsun ki, cuma da, arefe de bize bayramdır.	Buhari, İman, 34
4-	12.01.2006	Ben iki kurbanlığın oğluyum.	Hâkim, II, 604
5-	13.01.2006	Kıyamet Günü'nde Âdemoğlu, şu beş şeyden sorguya çekilmedikçe yerinden ayrılamaz: Ömrünü nerede harcadığından, gençliğini nerelerde yıprattığından, malını nerede kazandığından, nerelere sarfettiğinden, bildiği ile ne ölçüde yaşadığından.	R.Salihîn trc., I, 441
6-	19.01.2006 (ay- 13.01)	Kıyamet günü insanoğlu, ömrünü nerede harcadığından, yaptığı işleri ne niyetle yaptığından, nasıl kazanıp nereye harcadığından, vücudunu ve sıhhatini nerede ve nasıl değerlendirdiğinden sorguya çekilmedikçe yerinden ayrılamaz.	Tirmizi, Sünen, Kıyame, 1
7-	22.01.2006	Hediyeleşiniz, zira hediye kalpteki kin ve nefreti yok eder.	Tirmizi, Velâ, 6
8-	23.01.2006	Sizden biri bana gökten haber soruyor, hâlbuki tırnakları uzamış, pislik ve yemek kırıntıları dolmuştur.... Ve... Benim yanıma dişleriniz sararmış ve ağzınız kokar vaziyette gelmeyiniz.	Camius's- Sağır, 2/84
9-	23.01.2006 (ay- 07.01; ay- 13.06; ay- 03.08)	Allah güzeldir, güzelliği sever.	Müslim, İman, 41
10-	23.01.2006	İnsanları zora sokmaktan endişe etmeseydim, onlara her namaz vaktinde misvak veya fırça ile dişlerini temizlemelerini emrederdim.	Buhârî, Savm, 27
11-	23.01.2006	Saçı olan bakımına özen göstereyin.	Ebû Davud, Tereccül, 3
12-	24.01.2006	Herhangi bir kişi, dünyada diğer bir kişinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter.	R. Salihîn, c.1, s.281, h.no: 238
13-	28.01.2006 (ay- 09.08)	Rasûlullah efendimiz hastaları ziyaret ettiğinde elini hastanın alınına koyar, hastanın elini kendi elinin içine alır, şefkatle hatırlarını sorar: Geçmiş olsun, inşallah hastalığın günahlarını temizler.	Buhârî, Tevhid, 31
14-	30.01.2006	Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir şey verilmemiştir.	R.Salihîn, I, 26

15-	01.02.2006	Hız. Peygamber vergi memurluğu isteyen Ebû Zer el-Gıfari'ye 'Sen güçsüzsün; bu iş bir emanettir; emanet, üstesinden gelemeyen kişi için kıyamet gününde zillet ve perişanlık doğurur' buyurmuştur.	Müslim, İmâre, 16
16-	02.02.2006	Kabir ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur.	Keşfü'l-Hafa,c2,s.90
17-	04.02.2006	Rüşveti alan da veren de cehennemdir.	Ebû Davud, Akdıyye, 4; Mecmeu'z-Zevaîd,c.4, s.199
18-	05.02.2006	Devemi bağlayıp da mı tevekkül edeyim, bırakıp da mı tevekkül edeyim? Diyen kişiye Peygamberimiz: ' Bağla da öyle tevekkül et' buyurmuştur.	Camii's-Sağır, 1/41
19-	09.02.2006	Ey insanlar! Aranızda iki şey bıraktım ki onlara tutduğunuz sürece asla sapkınlığa düşmezsiniz: Allah'ın kitabı ve benim Ehl-i Beytim.	Tirmizi, Menâkıb, 32
20-	13.02.2006	Ya Rab, verdiğin rızıkla beni kanaatkâr kıl ve rızkı benim için mübarek eyle.	Keşfü'l-Hafa, 2/151
21-	13.02.2006	Kanaatkâr ol ki insanların Allah'a en çok şükredeni olasın.	İbn Mace, Zühd, 24
22-	13.02.2006 (öy- 25.01)	Asıl zenginlik mal çokluğu ile değil, gönül zenginliğidir.	Buhari, Rikak, 15
23-	17.02.2006 (ay- 06.06)	Allah'a ve âhîret gününe inanan, misafirine ikram etsin, Allah'a ve âhîret gününe inanan yakınları ile ilgisini devam ettirsin, Allah'a ve âhîret gününe inanan ya hayırlı bir söz söylesin veya sussun.	Buhari, Edep, 85; Müslim, İman, 19
24-	18.02.2006 (öy- 07.12; ay- 29.03)	Doğru sözlü ve güvenilir tacir (âhîrette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber bulunacaktır.	Tirmizi, Büyü, 4
25-	18.02.2006 (öy- 10.09; ay- 16.06)	Bizi aldatan bizden değildir.	Müslim, İman, 43)
26-	19.02.2006	... Bunun üzerine Peygamberimiz: " İşte bunlar (hak sahiplerinden yana çıkıp hakkın yerini bulmasına yardımcı olanlar), insanların en hayırlılarıdır. İçinde, zayıf kimsenin incitilmeden hakkını alamadığı toplum yükselmez.	İbn Mâce, Sadakat,17)
27-	19.02.2006	... Sizden öncekiler bu gibi tarafgirlikleri sebebiyle helâk olmuştu. Onlar, fakirler üzerinde en ağır cezaları uyguladılar, zengin ve itibarlı olanlara ise ceza vermezlerdi.	Buhârî, Hudût, 11
28-	21.02.2006	Yüzüne vurarak, üstünü başını yolarak ağlayan ve cahiliye âdetini sürdüren bizden değildir.	Buhârî, Cenâiz, 36
29-	21.02.2006	... Bu Allah'ın kullarının kalbine yerleştirdiği bir acıma duygusudur. Allah kulları arasında müşfik olanlara merhamet eder.	Buhârî, Cenâiz, 33
30-	21.02.2006	Göz yaşarır, kalb üzülür; fakat biz Rabbimizin razı olmayacağı bir şey söylemeyiz.	Buhârî, Cenaiz, 44
31-	22.02.2006 (ay- 07.01; ay- 01.04;	Temizlik, imanın yarısıdır.	Müslim, Taharet, 1

	ay- 13.06)		
32-	23.02.2006	Her kim bir mü'mine lanet ederse, bu onu öldürmek gibidir. Her kim de bir mü'mini küfürle suçlarsa, bu da onu öldürmek gibidir.	Tecrid-i Sarih trc.c.12, s.138-39
33-	25.02.2006	Allah'ın doksan dokuz ismi vardır ki onları sayan cennete gider. Onlar Kur'an'da mevcuttur.	Suyûtî, III, 615
34-	06.03.2006	Helâlinden kazanmak için çalışarak yorgun akşamlayan kişi günahları affedilmiş olarak uyur.	
35-	07.03.2006 (ay- 05.04; ay- 22.04)	Büyüğümüze saygı göstermeyen, küçüğümüze merhamet etmeyen ve âlimlerimizin kıymetini bilmeyen benim ümmetimden değildir.	Ahmet, Taberâni
36-	07.03.2006	İhtiyar Müslümânâ, Kur'an ayetini terk etmeyip, onunla amel eden hafıza, adâletli devlet reisine ikram, Allah'a saygı göstermekten sayılır.	Ebû Davud
37-	08.03.2006 (ay- 13.12)	Allah katında en sevimsiz helal boşamaktır.	Ebû Dâvûd, Sünen, Talak, 3
38-	14.03.2006	Mal tahsili için memur tayin ettiğimiz bir kimse, bizden bir iğneyi veya ondan küçük bir şeyi gizlese, bu hıyanet olur ve o şeyi kıyamet günü getirir... Sizden kimi malî bir göreve tayin edersek, o malın azını da çoğunu da getirsin...	Müslim, İmare, 30
39-	19.03.2006	Benim rızam için birbirlerini sevenlere, benim için bir araya gelenlere, benim için birbirlerini ziyaret edenlere ve benim için birbirlerine ikramda bulunanlara sevgim vacip olmuştur.	Muvatta, Şî'r, 16
40-	20.03.2006	Mü'minin başka hiç kimsede bulunmayan ilginç bir hâli vardır; O'nun her işi hayırdır. Eğer bir genişliğe (nimete) kavuşursa, şükreder ve bu onun için bir hayır olur. Eğer bir darlığa (musibete) uğrarsa, sabreder ve bu da onun için bir hayır olur.	Müslim, Zühd,64; Dârimî, Rikâk, 61
41-	22.03.2006 (öy- 19.09; ay- 24.06)	Hayâ ancak hayır getirir; hayânın hepsi hayırdır.	R.Salihîn, c.2, s.96, no:685
42-	27.03.2006	Kardeşinle mücadele ve şaka etme.	Tirmizî, Birr, 58
43-	27.03.2006	Bir defasında ashab Resûlullah'a " Ya Resûlullah, sen de bizimle şaka yapıyorsun" dediler. Resûlullah, "Ben sadece doğruyu konuşurum, haktan başka bir şey söylemem" buyurdu.	Tirmizî, Birr, 57
44-	28.03.2006	Hiz. Peygamber'e, "kıyamet gününde şefaatine nail olacak mesut insanlar kimlerdir" diye sorulduğunda, " Gönülden inanarak 'Allah'tan başka ilah yoktur' diyendir" buyurmuştur.	Buhârî, İlim, 3/33
45-	29.03.2006 (öy- 22.01; ay- 14.09; ay- 15.10; ay- 10.12)	Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların güvende olduğu, mü'min de insanların malları ve canları hususunda kendisine güvendiği kişidir.	Buhari, İman, 4,5; Tirmizi, İman 12
46-	29.03.2006 (öy- 07.12;	Doğru sözlü ve güvenilir tüccar (âhirette) peygamberler, siddikler ve şehidlerle beraber bulunacaktır.	Tirmizi, Büyü,4; İbn

	ay- 18.02)		Mâce, Ticârât
47-	30.03.2006	...Yalan yemin, malî rağbetli, kazancı bereketsiz kılar.	Müslim, Büyû,47
48-	01.04.2006 (ay- 07.01; ay- 22.02; ay- 31.05, ay- 13.06)	Temizlik imanın yarısıdır.	Müslim, Taharet, 1
49-	05.04.2006	...Sizin kadınlar üzerinde, kadınların da sizin üzerinizde hakları vardır.	R.Salihîn, I, 174
50-	05.04.2006 (ay- 07.03; ay- 22.04)	Küçüğümüze şefkat, büyüğümüze saygı göstermeyen bizden değildir.	Tirmizi, Birr, 15
51-	06.04.2006	Evimle minberimin arası Cennet bahçelerinden bir bahçedir.	Ahmed b. Hanbel, II,36, 450,534; V, 41
52-	13.04.2006	Sizi yüzünüze karşı öven meddahlarla karşılaşırsanız yüzlerine toprak saçınız; (onları susturun, elde etmek istedikleri şeyi vermeyip mahrum bırakın.)	Ebû Davut, Edeb
53-	16.04.2006	Sahâbe: Ya Resûlullah yiyoruz fakat karnımız doymuyor, diye sorduklarında Hz. Peygamber: “ İhtimal ki ayrı ayrı yiyorsunuz” buyurdu. Evet, karşılığını verdiklerinde Resûlullah: “ Bir arada yiyiniz; besmele çekiniz, yemeğiniz bereketli olur.” buyurdu.	Ebû Davud, İmare, 20
54-	18.04.2006	Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.	R.Salihîn, c.2, s.44
55-	20.04.2006	Dinin en hayırlı olanı, en kolay olanıdır.	Muvatta, III/479
56-	20.04.2006	Müjdeleyin, nefret ettirmeyin; kolaylaştırın, zorlaştırmayın.	Buhârî, İlim, 12
57-	20.04.2006	Yüce Peygamber, biri daha kolay, biri daha zor iki tercih karşısında kaldığı zaman, mutlaka kolay olanı seçmiştir.	Müslim, Fezâil,77-7
58-	21.04.2006 (ay- 29.04)	Birbirinize hiddetlenmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin, ey Allah’ın kulları kardeş olun.	Müslim, Birr, 7
59-	22.04.2006 (ay- 07.03; ay- 05.04)	Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir.	Tirmizi, Birr, 15
60-	24.04.2006	Hz. Peygamber’e sordum: Hangi amel Allah katında daha sevimidir? “ Vaktinde kılınan namaz” buyurdu. Sonra hangisi dedim. “ Ana-babaya itaat” buyurdu. Sonra hangisi dedim. “ Allah yolunda cihad” buyurdu.	Buhârî, Cihad,1
61-	24.04.2006	Allah’ın rızası, ana-babanın rızasında; Allah’ın gazabı da ana-babanın gazabındadır.	Tirmizi, Birr,3
62-	25.04.2006	...“Ya Resulullah! Siz çocuklarınızı öper (sever) miydiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız.”der. Peygamberimiz ona şu cevabı verir: “Allah senin kalbinden şefkat ve merhameti almışsa ben ne yapayım.”	Sahîh-i Buhârî, c.12, s.125
63-	28.04.2006	Allah kıyamet gününde; “ Benim için sevişenler nerededir? Onları gölgemden başka gölge bulunmayan bir günde (	R.Salihîn, c.1, s.409,

		arşımın gölgesinde) gölgelendireceğim.”	No: 378
64-	29.04.2006	Birbirinize haset etmeyin, birbirinize arka çevirmeyin, birbirinizle münasebetleri kesmeyin, dargın durmayın... Ey Allah'ın kulları kardeş olun, birbirinizi sevin.	R. Salihîn, c.3, no:1601
65-	01.05.2006	Ebû Berze isimli sahabi: “Ey Allah'ın Resûlü! Bana faydalı olacak bir şey öğret.” diye istekte bulununca, Peygamberimiz ona şu tavsiyede bulundu: “Müslümanların yolundan onlara sıkıntı veren şeyi kaldır.”	Müslim, Birr,131, 2618
66-	02.05.2006	Doğan her çocuk İslâm fitratı üzere doğar. Onu sonradan Yahudi, Hristiyan ya da Mecusi yapan, anne ve babasıdır.	Buharî, Cenaiz, 80
67-	04.05.2006 (öy- 20.09; ay- 02.06 ay- 04.07)	Her insan hata eder. Hata işleyenlerin en hayırlıları tevbe edenlerdir.	Tirmizi, Kıyâme, 49
68-	11.05.2006	Evlenmenin hayırlısı, en kolay ve külfetsiz olanıdır.	Ebû Davut, Nikah, 32
69-	12.05.2006	Bismillah de, sağ elinle ve önünden ye.	Müslim, Eşribe,108
70-	12.05.2006	Peygamberimiz Ömer İbnu Seleme'ye: “Sofraya yaklaş yavrucuğum.” buyurmuştur.	İbn Hacer, el-İsâbe, II, 519
71-	12.05.2006	Sakın sol elle yiyip içmeyin! Çünkü şeytan sol elle yer, içer.	Müslim, Eşribe, 104–106
72-	13.05.2006	Siz kıyamet günü kendi isimleriniz ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız. Bu bakımdan güzel isimler koyunuz.	Ebû Davud, Edeb, 61
73-	13.05.2006	Allah katında isimlerin en güzeli Abdullah ve Abdurrahman'dır.	
74-	20.05.2006 (öy- 20.05; öy- 17.11; ay- 19.07; ay- 18.12)	İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de gerçek mânâda iman etmiş olamazsınız. Size yerine getirdiğiniz takdirde birbirinizi sevebileceğiniz bir şeyi haber vereyim mi? Aranızda selamı yayınız.	Müslim, İmân,93
75-	21.05.2006 (ay- 23.11)	Sizden her kim çirkin bir iş görürse onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle önlesin; buna da gücü yetmezse kalbiyle nefret etsin. Bu ise imanın en zayıf derecesidir.	Müslim, İman, 78
76-	22.05.2006 (ay- 16.08)	Bir kelime bilirim ki, eğer şu iki kişi (döğüşen iki kimse) o kelimeyi söylese kendisinde bulunan gazab hali muhakkak gider (evet) o kişi “eûzü bi'llahi mine'ş-şeytan” dese kendisinde bulunan bu hâl gider.	Tecrid-i Sarih trc. c.9, s.57
77-	23.05.2006 (öy- 28.03; ay- 29.06; ay- 10.09)	Hiçbir baba, çocuğuna güzel terbiyeden daha üstün bir hediye vermiş olamaz.	Tirmizi, Birr,33
78-	28.05.2006	Ben ve yetime bakan kimse (orta parmağı ile başparmağını yan yana getirip aralarını açıp kapayarak) cennette şöyleyiz.	Buhari, Talak,14
79-	29.05.2006	İstanbul muhakkak fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, onu fetheden ordu ne güzel ordudur!	Ahmed bin. Hanbel, c.4/335
80-	30.05.2006 (öy- 04.03;	Hiç kimse el emeği ile kazandığından daha hayırlı bir lokma yememiştir.	Buhari, Büyü', 15

	ay- 02.09; ay- 05.10)		
81-	31.05.2006	Din temizlik üzerine kurulmuştur.	Meşarık, c.2, s.107
82-	31.05.2006 (ay- 01.04; ay- 07.01; ay- 22.02, ay- 13.06)	Temizlik imanın yarısıdır.	Müslim, Tahare,1
83-	31.05.2006	Evlerinizi, iş yerlerinizi ve çevrenizi temiz tutunuz.	Et-Tâc, el- Câmiuli'l- Usûl, c.3, s.162
84-	31.05.2006 (ay- 14.06)	“Lânet ve nefrete sebep olacak iki şeyden sakınız.” buyurdular. Ashab-ı Kiram: Bunlar nelerdir, diye sordular. Resûlullah: “ Halkın geçecekleri yol üzerine ve gölgelenip istifade edecekleri yerlere (su kenarlarına, mesken ve civarına) abdest bozmak.”	R.Salihîn, c.III, S.282, no:1803
85-	01.06.2006	Bir kimsede şu üç haslet bulunursa, imanın tadına varmış olur: Allah ve Resûlünü başkalarından daha çok sevmek, sevdiği kimseyi yalnız Allah için sevmek, Allah kendisini küfürden kurtardıktan sonra tekrar ona dönmeyi ateşe atılmak gibi kötü görmek.	R.Salihîn trc., c.1, s.408
86-	02.06.2006 (öy- 20.09; ay- 04.05; ay- 04.07)	Bütün insanlar hata yapar. Hata yapanların en hayırlısı ise, hatasından dönendir.	Tirmizi, Kıyamet,50
87-	06.06.2006 (ay- 17.02)	Allah’a ve âhiret gününe inanan, misafire ikram etsin, Allah’a ve âhiret gününe inanan yakınları ile ilgisini devam ettirsin. Allah’a ve âhiret gününe inanan ya hayırlı bir söz söylesin veya sussun.	Buhari, Edeb, 85; Müslim, İman 19
88-	11.06.2006(ay- 04.10)	Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semâda bulunanlar da size rahmet etsinler.	Tirmizi, Birr, 16
89-	11.06.2006 (ay- 15.06; öy- 24.03)	Allah insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz.	Buhari, Tevhid 2, Edeb, 27
90-	11.06.2006	Şüphesiz acıma, merhamet duygusu Rahmân’dan bir cüzdür.	Buhari, Edeb,13
91-	13.06.2006 (ay- 31.05 ay- 01.04; ay- 07.01; ay- 22.02)	Temizlik imanın yarısıdır.	Müslim, Taharet, 1
92-	13.06.2006 (ay- 07.01; ay- 23.01; ay- 03.08)	Allah temizdir, temizliği sever.	Tirmizi, Edeb,41
93-	13.06.2006	Namazın anahtarı temizliktir.	Tirmizi, Taharet, 3
94-	14.06.2006	Avlularınızı ve çevrenizi temiz tutunuz.	Aclûni,

			Keşfü'l-Hafa, 1/224
95-	14.06.2006 (ay- 31.05)	“Lâneti gerektiren iki şeyden sakının.” buyurarak “nedir o iki şey” sorusuna: “ İnsanların gelip geçecekleri yol üzerini ve gölgelendikleri yerleri kirletmektir.”	Müslim, Tahare, 20
96-	15.06.2006 (ay- 11.06; öy- 24.03)	Merhamet etmeyene merhamet olunmaz.	Buhari, Edeb,18
97-	16.06.2006 (öy- 10.09; ay- 18.02)	Bizi aldatan bizden değildir.	
98-	19.06.2006 (öy- 03.08; öy- 08.04)	İlim Müslümanın yitik malıdır, onu nerede bulursa alır.	Tirmizi, İlim,19
99-	20.06.2006 (ay- 13.11)	Birbirlerine merhamet etmede, birbirlerini sevmeye ve dayanışmada mü'minleri bir beden gibi görürsün. O bedenin uzuvlarından biri rahatsızlandığında, diğer organları da aynı rahatsızlığı hissederler.	Buhari, Edeb, 27
100-	22.06.2006	Hiç biriniz kendisi için istediğini (mü'min) kardeşi için de istemedikçe (gerçek) iman etmiş olmaz.	Buharî, İman,7; Müslim, İman, 71
101-	22.06.2006	İçinizde en hayırlınız insanlara hayrı dokunanızdır.	Müslim
102-	22.06.2006	(Mü'min) kardeşine tebessüm etmen sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yol göstermen sadakadır. Yoldan taş, diken, kemik gibi şeyleri kaldırıp atman da senin için sadakadır.	Tirmizî, Birr, 36
103-	24.06.2006 (öy- 19.09; ay- 22.03)	Hayâ imandandır.	R.Salihîn, 2/96
104-	24.06.2006 (öy- 19.09; ay- 22.03)	Hayâ ancak hayır getirir.	S.Buhari, Tecrid-i Sarih trc. DİB yay. 12/157
105-	24.06.2006	İnsanların peygamberlerden öğrenebildikleri sözlerden biri de ‘utanmadıktan sonra bildiğini yap’ sözüdür.	Buhari, Enbiya, 54; Ebû Davud, Edeb,6
106-	24.06.2006	Hayâ, bir ahlâktır ki, fena işleri, sözleri terk etmeye sevk eder. Hak sahibinin hakkını ifada kusur etmekten men eder.	R.Salihîn, 2/97
107-	26.06.2006	Haksızlık etmekten sakının; zira haksızlık kıyamet gününde zulmettir.	
108-	26.06.2006	Haklar kıyamet gününde sahiplerine iade edilecektir; hatta boynuzlu koyundan boynuzsuz koyunun öcü alınacaktır.	R.Salihîn, c.1, s.252–253
109-	27.06.2006	Sizden evvelki ümmetler helâk edildiler. (Şu sebeptendir ki) onlar, içlerinden şeref sahibi hırsızlık ettiği vakit, onu terk ettiler (cezalandırmadılar). İçlerinden zayıf (birisi) hırsızlık ettiği vakit, ona ceza uyguladılar. Allah'a yemin ederim ki,	Buhari, Müslim

		Muhammed'in kızı Fâtıma (kızım Fâtıma) hırsızlık etse de ona (ceza uygularım).	
110-	29.06.2006 (öy- 28.03; ay- 23.05; ay- 10.09)	Hiçbir baba çocuğuna iyi terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır.	Tirmizi, Birr,33
111-	29.06.2006	Çocuklarınız arasında adâleti gözetin.	Buharî, Hibe, 12
112-	30.06.2006(öy- 15.06)	Biriniz (mü'min) kardeşini sevdiği zaman bunu ona haber versin.	Tirmizi, Zühd,54
113-	04.07.2006 (ay- 26.10)	İnsanı mahveden yedi büyük günahtan kaçın: Allah'a şirk koşturmak, haksız yere adam öldürmek, büyü yapmak, tefecilik yapmak, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu ve iffetli kadına zinâ isnat ve iftira etmektir.	R.Salihîn, II, 1645
114-	04.07.2006 (öy- 20.09; ay- 02.06; ay- 04.05)	İnsanların hepsi günah işler. Günah işleyenlerin en hayırlısı ise (işlediği günaha pişman olup) tevbe edenlerdir.	İbn Mâce, Zühd,30
115-	09.07.2006	Akıllı olan kendini bilen ve ölüm ötesi için hazırlanandır. Aciz ve ahmak da, nefsin arzu ve istekleri peşinde koşup, sonra da Allah'tan ihsan ve ikram bekleyen kişidir.	İbn Mace, 2/1423
116-	17.07.2006	Rıfk-u mülâyemetten mahrum olan kimse, bütün hayırlardan mahrum olur.	Hadisi Müslim rivâyet etmiştir.
117-	19.07.2006 (öy- 20.05; öy- 17.11; ay- 20.05; ay- 18.12)	İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olmazsınız. Size yaptığınız zaman birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamlaşmayı yayınız.	Müslim, İman,22
118-	19.07.2006	İnsanların Allah katında en makbul olanı, önce selam verendir.	Ebû Davud, Edeb, 144
119-	23.07.2006	Hasetten sakının çünkü haset, ateşin odunu yakması gibi iyi amelleri yer ve tüketir.	İbn Mace, Zühd,22
120-	24.07.2006	Allah, zayıfların hakkını vermeyen bir milleti yüceltmez.	İbn Mace, Fiten,20, 4010
121-	26.07.2006	Ey Allah'ım! Receb ve Şaban'ı bize mübarek kıl ve bizi Ramazan'a ulaştır.	Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/259
122-	28.07.2006	Beş gece vardır ki onlarda yapılan duâlar geri çevrilmez (yani kabul edilir). Bunlar: Receb'in ilk Cuma gecesi, Şaban'ın on beşinci gecesi, Cuma geceleri, Ramazan bayramı gecesi, Kurban bayramı gecesidir.	Camîu's- Sağır, IV, 454
123-	30.07.2006	Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) şahadet kelimesini hatırlatınız.	Müslim, Cenâiz,1
124-	30.07.2006	...Hastalandığında onu ziyaret et ve öldüğü zaman cenazesinin ardından git.	Buhari, Cenaiz,2; Müslim, Selam, 4,5

125-	02.08.2006	Peygamberimiz kızı Zeynep'ten torunu Ümame'yi taşıyarak namaz kıları. Onu bu vaziyette halka imam olarak namaz kıldırırken gördüm. Rükûa vardığında onu yere bırakıyor, secdeden başını kaldırdığı zaman tekrar omzuna alıyordu.	Müslim, II, 170-171
126-	03.08.2006 Ay- 13.06; ay- 07.01; ay-23.01)	Allah güzeldir, güzeli sever; temizdir, temizini sever. Evlerinizin çevresini temizleyin.	Tirmizi, Edeb,41
127-	05.08.2006	Erkek hanımına, kadın da kocasına sırrını açar. Sonra ikisinden birisi bu sırrı ifşa eder. Kıyamet günü insanların mevkisinin en şerli olanı budur.	Ebû Davud, Edeb,32
128-	08.08.2006	İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmiş olmaz.	Ebû Davud, Edeb,11
129-	08.08.2006	Kime bir ihsanda bulunulur ve o kimsede de karşılığını verecek bir şey bulunursa, onunla o ihsana karşılık versin. Şayet verecek bir şey bulamazsa, onu methedip övsün. Kim ihsana karşı vereni överse, ona teşekkür etmiş olur. Kim de iyiliği terk ederse, küfrân-ı nimet etmiş olur.	Adı geçen eser (Ebû Davud, Edeb,11)
130-	09.08.2006 (ay- 28.01)	Sizden biriniz hasta ziyaretine gittiğinde elini onun eli veya alını üzerine koysun ve 'nasılsınız' diye hatırını sorsun.	Tecrid, IV,35
131-	11.08.2006	Kabirler ziyaret ediniz. Çünkü kabirleri ziyaret, size âhireti hatırlatır.	İbn Mâce, Cenâiz,47
132-	12.08.2006	Mü'minleri Allah Teâla'dan daha çok fenalıklardan koruyan kimse yoktur. Bunun için Allah Teâlâ açık kapalı fuhşiyatı (çirkinlikleri) haram kılmıştır.	Buharî, Nikâh, 107
133-	15.08.2006	Bir kimse din kardeşinin iffetine yahut malına haksız olarak dokunmuş ise altın ve gümüş bulunmayan (kıyamet) gününden evvel ondan helallik alsın. Aksi takdirde yaptığı haksızlık oranında onun iyiliklerinden alınıp hak sahibine verilir. İyiliği yoksa hak sahibinin günahlarından alınıp haksızlık edene yükletilir.	Buhari, Mezâlim,10
134-	16.08.2006 (ay- 15.11)	Kuvvetli ve kahraman pehlivan, herkesi yenen kimse değildir. Kuvvetli ve kahraman pehlivan, öfke zamanında nefesine hâkim olan, öfkesini yenen kimsedir.	Müslim Birr ve sıla,107
135-	16.08.2006 (ay- 22.05)	Ben bir kelime biliyorum ki, eğer şu adam o kelimeyi söylese öfkesi geçer. O kelime, 'eüzübillâhimineşşeytânirracim ' sözüdür.	
136-	23.08.2006 (öy- 01.01)	Besmele ile başlamayan her iş bereketsiz ve güdüktür.	Aclûni, II, 174
137-	28.08.2006	Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda savaşıp öldürülmeyi, sonra diriltilip yine öldürülmeyi, sonra diriltilip yine öldürülmeyi ne kadar çok isterdim.	R.Salihîn, II,535
138-	29.08.2006	Dünyada bir yabancı yahut bir yolcu gibi ol!	Buharî, Rikak,3
139-	29.08.2006	Akşama erişince sabahı gözleme, sabaha erişince de akşamı bekleme. Sağlıklı zamanından bir kısmını hastalık zamanın için ayır, hayatından bir kısmını da ölümün için ayır.	Buhari, Rikak,3
140-	01.09.2006 (öy- 06.02)	Ölülerinizi iyiliklerle yâd edin, kötülüklerini dile getirmeyin.	Tirmizî, Cenâiz,34
141-	02.09.2006	Hiç kimse el emeği ile kazandığından daha hayırlı bir şey	Buhari,

	(öy- 04.03; ay- 30.05; ay- 05.10)	yememiştir.	Büyu, 15
142-	07.09.2006	Sizden biriniz kendisi için sevip arzu ettiği şeyi din kardeşi için de sevip arzu etmedikçe gerçek anlamda iman etmiş olamaz.	
143-	10.09.2006 (öy- 28.03; ay- 23.05; ay- 29.06)	Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiye ve edepten daha değerli bir miras bırakmış olamaz.	250 Hadis
144-	14.09.2006(öy- 22.01; ay- 29.03; ay- 14.09; ay- 15.10; ay- 10.12)	(iyi) Müslüman dilinden ve elinden Müslümanların emin olduğu kişidir.	Buhari, İman, 4,5
145-	14.09.2006	Dört huy kimde bulunursa, o adam tam münafık olur. Bir kimsede bu huylardan biri bulunursa, o huydan vazgeçinceye kadar onda münafığın özelliklerinden biri var demektir. O dört huya sahip olan kimse: Kendisine bir şey emanet edilince, hıyânet eder. Konuşunca yalan söyler. Bir antlaşma yapınca sözünde durmaz. Düşmanlık yapınca da aşırı gider.	Buhari, İman,24
146-	16.09.2006	Doğruluktan ayrılmayın. Çünkü doğruluk insanı iyiliğe, iyilik de cennete götürür. İnsan doğru söyledikçe ve doğruyu aradıkça Allah katında doğru diye yazılır. Yalandan kaçının. Zira yalan insanı kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. İnsan yalan söyledikçe ve yalan peşinde koştukça Allah katında yalancı diye yazılır.	Müslim, İman, 62
147-	16.09.2006	Allah'a inandım de, sonra da dosdoğru ol.	Müslim, İman, 12
148-	17.09.2006	Misafire bir gün bir gece ikram eder. Misafirlik ise üç gündür. Sonrası sadakadır. Ev sahibi sıkılıp kapı dışarı edinceye kadar kalmak helâl değildir.	Ebû Davud, Et'ime, 5; Buhari, Edeb, 85
149-	18.09.2006(öy- 20.04)	İlim öğrenmek her Müslümânâ farzdır.	İbn Mace, Mukaddime, 17
150-	22.09.2006 (ay- 24.09; öy- 02.10)	Her kim Ramazan gecelerinde ibadetin sevabına inanarak Allah rızası için terâvih namazını kılarsa geçmiş günahları bağışlanır.	Buhari, Terâvih,1; Müslim, Salati'l-Müsafirin
151-	22.09.2006(öy- 29.09; ay- 26.09)	Oruç kalkandır.	Buhari, Savm,2; Müslim, Sıyam,30
152-	24.09.2006 (ay- 22.09; öy- 02.10)	Kim inanarak, sevabını Allah'tan bekleyerek terâvih namazını kılarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır.	Müslim, Müsafirin, 174
153-	26.09.2006 (ay- 27.09;	Oruç bir kalkandır. Sizden biriniz oruçlu olduğu bir günde kötü söz söylemesin, kavga etmesin. Ona birisi sataşır veya	Müslim, Sıyam, 163

	öy- 29.09; ay- 22.09)	küfrederse 'ben oruçluyum' desin	
154-	27.09.2006(öy- 08.10)	Kim inanarak ve mükâfatını Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, geçmiş günahları bağışlanır.	Buhari, Savm,6
155-	27.09.2006	Her kim yalan söylemeyi ve yalanla iş görmeyi bırakmazsa, Allah onun yemesini içmesini bırakmasına değer vermez.	Buhari, Savm,8
156-	27.09.2006 (ay- 26.09; öy- 29.09; ay- 22.09)	Oruç kalkandır, sakın oruçluyken kötü bir söz söylemeyin, size birisi sataştığı zaman, git ben oruçluyum desin.	Buhari, Savm,9
157-	04.10.2006	...hayat sahibi her canlıya yapılan iyilikten dolayı sevap vardır.	Müslim, Selam,41
158-	04.10.2006	Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun.	Ebû Davud, Cihad,44
159-	04.10.2006(ay- 11.06)	Merhametli kimselere Allah da merhamet eder. Siz yerdekilere merhamet ediniz ki, göktekiler de (melekler) size rahmet etsinler.	Tirmizi, Birr,16
160-	05.10.2006 (öy- 04.03; ay- 30.05; ay- 02.09)	Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir şey yememiştir.	Buhari, Büyû, 15
161-	07.10.2006	Cömert insan Allah'a yakındır, cennete yakındır, insanlara yakındır. Cimri ise Allah'tan uzaktır, cennetten uzaktır, insanlardan uzaktır, cehenneme yakındır.	Tirmizi, Birr,40
162-	07.10.2006	Ben ancak dağıtıcıyım, veren Allah'tır.	Buhari, 1/26
163-	08.10.2006	Sizden biri rükû ve secdelerde belini (tam olarak) doğrultmadıkça namazı yeterli olmaz.	Ebû Davud, Salat, 146,855; Tirmizi, Salat, 195, 265)
164-	10.10.2006	Ver ey Bilâl! Arşın sahibinin azaltacağını sanma.	Cem'ül Cevâmi, hd.4584; Hilyetü'l Evliya, II,280; Mecmeü'z- Zevâid, III, 126)
165-	15.10.2006(öy- 22.01; ay- 29.03; ay- 14.09; ay- 10.12)	Müslüman elinden ve dilinden diğer Müslümanların emin olduğu kimsedir.	Buhari, İman,4
166-	16.10.2006 (öy- 09.11)	Gıybet, din kardeşini hoşlanmadığı bir şey ile anmandır.	Müslim, Birr,70
167-	23.10.2006	Allah Teâla, size bu iki bayrama bedel daha hayırlılarını, Ramazan bayramı ile Kurban bayramı günlerini verdi.	Tecriid-i Sarih trc., c.3, s.157)

168-	26.10.2006 (ay- 04.07)	Fertlerin ve milletlerin mahvına sebep olan yedi günahıtan sakınıınız: 1- Allah'a şirk koşmak 2-Büyü yapmak 3- Allah'ın katlini haram kıldığı kimseyi öldürmek 4-Tefecilik yapmak 5-Yetim malı yemek 6-Düşmanla muharebe yapılırken kaçmak. 7-Evli ve hiçbir şeyden haberi olmayan namuslu bir kadına zina isnâd ve iftira etmek.	R,Salihîn, c.3, h.no: 1645
169-	27.10.2006	Ben ahlâk güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.	El Muvatta, Hüsnu'l- Hulk,8
170-	31.10.2006	Kim Müslümanların gelip geçtiği yerden onları rahatsız eden bir şeyi kaldırıp atarsa; Allah ona sevap yazar. Allak kime sevap yazarsa, onu cennete koyar.	Tecrid- Sarih, h.no:223
171-	03.11.2006	Allah Teala, dünyada bir mü'min kulumun sevdiğini alırsam o da bunun, musibetin sevabını sabır ve teslimiyetle benden beklerse, onun mükâfatı cennettir buyurdu.	R.Salihîn, c.2, no:928
172-	06.11.2006	Cebrail bana komşuluk haklarını o kadar tavsiye etti ki, ben, komşuyu komşuya vâris kılacak zannettim.	Buhari, Edeb,28; Müslim, Birr,140141
173-	11.11.2006(ay- 03.12; ay- 18.12)	Allah'a ve âhîret gününe inanan misafirine ikramda bulunsun.	Buhari, Edeb,31
174-	13.11.2006 (ay- 20.06)	Mü'minler birbirlerini sevmekte ve birbirlerine merhamet etmekte bir bedenın uzvu gibidir. Bedenin her hangi bir uzvu rahatız olduğunda, diğer bütün uzvu da rahatsız olur.	Sahîh-i Buhari, Edeb,78
175-	15.11.2006	Allah'a ait bir hak ayaklar altında çiğnenirse, onu hiç affetmez, hemen o kimseden Allah adına intikam alırdı.	Müslim, Fedail, 79
176-	15.11.2006(ay- 16.08)	Yiğit olmak, insanları güreşte yenmek değildir. Gerçekte yiğit olan, öfke zamanında öfkesini yenip nefesine sahip olandır.	Tecrid-i Sarih trc., 12/148, no: 1999
177-	16.11.2006	İçkiden uzak durun, çünkü o, bütün kötülüklerin anasıdır.	Nesâî, Eşribe, 44
178-	16.11.2006	Sarhoşluk veren her içki haramdır.	Müslim, Eşribe, 67
179-	21.11.2006	Satarken, alırken, alacağını isterken, borcunu öderken kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet etsin.	Buhari, Büyü', 16
180-	21.11.2006	Sizden önce geçen milletlerden cömert bir kişi öldüğünde, melekler onun ruhunu karşılayarak: (dünyada) bir hayır işledin mi, diye sormuşlar. (Hiçbir hayır işlememiş olan bu kişi): Ben alacaklarımı tahsil eden görevlilerime: Yoksula mühlet verin, zengine de kolaylık gösterin, diye emrederdim, cevabını vermişti. Bunun üzerine yüce Allah: Asıl biz buna daha layıgız, bu kulumun günahlarından vazgeçiniz, onu bağışladım, buyurmuştur.	Buhari, Büyü', 17
181-	23.11.2006 (ay- 21.05)	Sizden kim bir kötülük görürse, onu eliyle değıstirsin; ona gücü yetmezse diliyle onun kötülüğünü söylesin, buna da gücü yetmezse kalbiyle ona buğzetsin; bu ise imanın en zayıf derecesidir.	Müslim, İman,78; Tirmizi, Fiten,2
182-	25.11.2006(öy- 20.01)	İki nimet vardır ki insanların çoğu bu nimetleri değılendirmede aldanırlar. Bunlardan biri sıhhat, diğeri boş	Tecrid-i Sarih trc.,

		zamandır.	c.12, s.177
183-	26.11.2006	İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a şükretmez.	Ebû Davud, Edeb, 11
184-	27.11.2006	Bir kulun kalbi doğrulmadıkça imanı doğrulmaz, dili doğrulmadıkça da kalbi doğrulmaz.	Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. III, s.198
185-	27.11.2006	Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse ya hayır söylesin ya da sussun.	Tecrid-i Sarih trc., 12/131, no: 1981
186-	28.11.2006	Birbirinize kinleşmeyiniz, hasetleşmeyiniz, birbirinizden yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları kardeş olunuz.	Buhari, Edeb,57; Feraiz,2; Müslim, Birr,23; Tirmizi, Birr, 24
187-	01.12.2006	Kim Müslüman kardeşine yardımda bulunur, ihtiyacını karşılar, Allah da ona yardım eder.	R.Salihîn, I, 231
188-	01.12.2006	Veren el alan elden hayırlıdır.	R.Salihîn, I, 294
189-	02.12.2006	Kabir âhiret duraklarının ilkidir. Bir kimse o duraktan kurtulursa, sonraki durakları daha kolay geçer. Kurtulmazda sonrakileri geçmek daha zor olacaktır.	Tirmizi, Zühd, 5; İbn Mace, Zühd, 32
190-	02.12.2006	Müminlerin hangisi en akıllıdır sorusuna: Ölümü en çok hatırlayan ve ölümden sonra en iyi hazırlığı yapandır. İşte bunlar en akıllı kimselerdir.	Kütüb-ü Sitte trc., 17/598
191-	02.12.2006	Lezzetleri yok eden ölümü çok anın.	Tirmizi, Zühd,4; Nesâî, Cenâiz
192-	03.12.2006(ay- 11.11; ay- 18.12)	Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin.	Buhari, Edeb, 31,85
193-	04.12.2006	Cibril bana durmadan komşuya iyilik yapmamı tavsiye etti. O kadar ki neredeyse komşuyu komşuya mirasçı yapacak sandım.	R.Salihîn trc., I,340
194-	04.12.2006	Peygamberimiz "Vallahi mü'min olamaz" buyurdu. 'Ya Resulullah kim mü'min olamaz' diye sordular. Peygamberimiz: " Şerrinden komşusu emin olmayan kimse" dedi.	Buhari, Edeb, 29
195-	09.12.2006	Rızkın onda dokuzu ticarettir.	Camiu's- Sağır
196-	09.12.2006	Aman bir şeyi satarken yemin etmekten kaçının. Yemin gerçi sattırır, Fakat bereketi kaldırır.	İbn Mace, Hakîm
197-	09.12.2006	Kim yaptığı alışverişi Müslüman kardeşinin isteğine uyararak bozarsa (yani sattığı malı çeviren müşteriden geri alırsa) Allah onun günahlarını affeder.	Ebû Davud, İbn Mace, Tac, c.2, s.198
198-	10.12.2006 (öy- 22.01;	Müslüman elinden ve dilinden insanların emin olduğu kimsedir.	Tirmizi, İman, 12

	ay- 29.03; ay- 14.09; ay- 15.10)		
199-	13.12.2006	Umre, kendisiyle diğer umre arasında işlenilen (küçük) günahlara keffarettir. Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı ise ancak cennettir.	Buhari, Umre,1; Müslim, Hacc, 437
200-	18.12.2006(öy- 20.05; öy- 17.11; ay- 20.05; ay- 19.07)	İman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız.	Müslim, İman, 93
201-	18.12.2006(ay- 03.12; ay- 11.11)	Allah'a ve âhiret gününe inanan misafirine ikram etsin, akrabasıyla bağını koparmasın.	Buhari, 10/373
202-	18.12.2006	Kim rızkının genişlemesini, ömrünün uzamasını isterse akrabasıyla bağını koparmasın.	Buhari, 10/348
203-	27.12.2006	Resulullah ben çocuklarla oynarken yanıma geldi ve bize selam verdi. Beni bir işe yolladı. Dolayısıyla annemin yanına vaktinde geledim. Annem neden geç kaldın dedi. Dedim ki Peygamber beni bir işe yollamıştı. O iş ne idi, deyince, o sırdır dedim. Bunun üzerine annem Peygamber'in sırrını hiç kimseye söyleme dedi.	R.Salihîn, II, no:691
204-	27.12.2006	Kıyamet gününde insanların Allah nezdinde derecesi en fena olanı karı-koca birbirine yakınlık ettikten sonra kadının sırrını yayan erkektir.	R.Salihîn, II, 688
205-	30.12.2006	Şeytan arefe günü daha çok küçülmüş, daha fazla iyilikten uzaklaşmış, daha ziyade hakir, zelil ve daha çok kinli ve öfkeli bir hal alır. Bunun sebebi Allah'ın bu günde rahmetinin inmesinden başka bir şey değildir.	Muvatta, 1348, c.1, s.292
206-	30.12.2006	Allah'ın arefe günü mü'minlerin günahlarını bağışlayacağını umarım.	Müslim, Sıyam, 1162

KAYNAKLAR

- Acar, Yusuf, “Popüler Dinî Kaynakların Hadis Açısından Değeri”, *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri, Kutlu Doğum Sempozyumu-2001*, T.D.V. Yay., Ankara, 2003.
- Aclunî, İsmîl b. Muhammed, *Keşfü'l-hafa ve müzîlü'l- ilbâs*, I-II, 3. Baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut,1351.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1402/1982.
- Ahmed Naîm, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara, 1987.
- Aşikkutlu, Emin, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul, 1997.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Hadisevi Yay.,İstanbul, 2006.
- Başaran, Selman – Sönmez, M.Ali, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, U.Ü. Basımevi, Bursa, 2001.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *Şu'âbu'l-İman*, (Thk.: Ebû Hâcer Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zeğlûl), Beyrut, 1990.
- Bilen, Mehmet, *T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Camilerde Görev Yapan İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti Üzerine Tecrübî Bir Araştırma (Ankara- Şırnak Örnekleme)*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, 1996.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981.
- , *Edebü'l- Müfred*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1989.

-----, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, I-XVIII, (Terc.: Mehmed Sofuoğlu),
Ötüken Yay., İstanbul, 1987.

Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi Kütüb-ü Sitte*, Akçağ Yay., İstanbul, ts.

Çakan, İsmail Lütfî, *Anahatlarıyla Hadis*, Ensâr Yay., İstanbul, 1990.

-----, *Hadis Edebiyatı*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 1997.

-----, *Hadis Usûlü*, 9.baskı M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2001.

Deniz, Ümran, *T. C. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yayınladığı Hutbelerdeki Hadislerin
Tahriri ve Tahlili (1995-2000 yılları)*, (Yayınlanmamış yüksek lisans
tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002.

Dalgın, Nihat – Macit, Yunus, *Kültürümüzü Şekillendiren Hadisler*, 2. Baskı, Etüt Yay.,
İstanbul, 2007.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân, *Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul,
1401/1981.

ed-Deylemî, Şîreveyh b. Şhredâr, *Müsnedü'l-Firdevs*, Beyrut, 1986.

Dölek, Adem, “Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi”, *Marife Dergisi, Ehl-i Beyt Özel
Sayısı*, 2004/3, s. 149-173.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*, I-V,
Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981.

Emin Aşikkutlu, *Hadiste Ricâl Tenkidi*, M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

el-Hâkim, Ebû Abdullah en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek 'ala's-sahîhayn*, Dâru'l-Ma'rife,
Beyrut, ts.

İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec, Abdurrahman b. Ali, *el-'İlelü'l-Mütenâhiye fi'l-Ehâdîsi'l-Vâhiye*, Beyrut, 1983.

-----, *Kitâbu'l-Mevzûât*, I-III, 2. Baskı, (Thk.: Abdurrahman Muhammed Osman), Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1987.

İbn Ebî Hâtîm er-Râzî, Ebû Muhammed Muhammed b. İdrîs, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1372/1953.

-----, *'İlelü'l-Hadîs*, I-II, Mektebetü'l-Müsennâ, Kahire, 1343.

İbn Hâcer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1968.

-----, *Lisânu'l-Mîzân*, I-VII, 3. Baskı, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut-Lübnan, 1406/1986.

İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Bustî, *el-İhsân bi Tertîb-i Sahîh-i İbn Hibbân*, I-IX, (Tertîb: Ali b. Balbân, thk.: Kemal Yusuf el-Hût), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, I-II, Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981.

İbnü's-Salâh, Osman b. Abdurrahman eş-Şehrazûrî, *Ulûmu'l-hadîs* (Thk. Nuruddîn İtr), Dâru'l-Fikr, Dîmaşk 1986.

Kandemir, Yaşar, *Mevzû Hadisler*, D.İ.B. Yay., Ankara, 1975.

-----, "Sahihayn'a Yöneltilen Tenkidlerin Değeri", *Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu*, İstanbul, 1997.

Karacabey, Salih, *Hadis Tenkidi*, Sır Yay., İstanbul, 2001.

El-Kardavî, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 3. Baskı, (Trc.: Bünyamin Erul), Rey Yay., Kayseri, 1998.

- el-Kâsimî, Muhammed Cemâlüddin, *Kavâidu't-Tahtîs min fînûn-i mustalaht'l-hadîs*, (Thk. Muhammed Behçet el-Baytar, Takdim: Muhammed Reşit Rıza), Beyrut, 1987.
- Kettânî, Muhammed el- Muntasır b. Muhammed b. Ca'fer, *Hadis Literatürü –er-risâletü'l-mustatrefe-*, (Trc.: Yusuf Özbek), İz Yay., İstanbul, 1994.
- Kırbaçoğlu, Hayri, *İslâm Düşüncesinde Hadis Metodolojisi*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, I-II, Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Nîsâburî, *Sahîhu Müslim*, Dâru'l-kitabu'l-arabî, Beyrut, 1435/2004.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, *Sünenü'n-Nesâî*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981.
- Nevevî, Muhyiddin, *Riyâzü's-Salihîn Tercümesi*, 5. Baskı, I-III, (trc. Kıvamüddin Burslan, Hasan Hüsnü Erdem), D.İ.B. Yay., Ankara, 1976.
- Okiç, Muhammed Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tedkikler*, A.Ü.İ.F. Yay., O.Yalçın Matbaası, İstanbul, 1959.
- Polat, Selahaddin, “Garîb”, *DİA*, I-XXXIII, (devam ediyor) c. XIII, İstanbul, 1996, s. 375.
- Sancaklı, Saffet, *Sünneti Doğru Anlamak*, Sır Yay., İstanbul, 2001.
- Suyutî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, Suyutî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tedbîru'r-Râvî fî Şerhi Takrîbi'n- Nevevî*, I-II, 2. Baskı (Thk.: A. Abdüllatif), Dâru'l-İhyâî's-Sünneti'n-Nebeviyye, Beyrut, 1399/1979.
- , *el-Câmiu's-Sağîr*, I-II, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır, ts.

- , *Câmiu's-Sâğîr Tercüme ve Şerhi*, I-III, (Trc.: İsmail Mutlu, Şaban Döğen, Abdülaziz Hatip), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 1996.
- et-Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I-II, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut-Lübnan, 1403/1983.
- , *el-Mu'cemü'l-Evsât*, (Haz. Mahmud et-Tahhân), Riyâd, 1995.
- , *el- Mu'cemu'l-kebîr*, 2.baskı, (Thk.: Hamdi Abdülmecîd es-Selefi), Musul, 1984.
- et-Tahavî, Ebû Câ'fer Ahmed b. Muhammed, *Müşkilü'l-Âsâr*, (Thk: Muhammed Abdusselam Şahin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *Sünenü't-Tirmizî*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul, 1401/1981.
- , *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, (Trc. O.Zeki Mollamehmetoğlu), Yunus Emre Yay., İstanbul, ts.
- Yardım, Ali, *Hadis I-II*, 3. Baskı, Damla Yay., İstanbul, 1997.
- Yeşil, Mahmut, *Va'z Edebiyatında Kullanılan Hadisler ve Değeri*, (Yayınlanmamış doktora tezi) Selçuk Üniversitesi, Konya, 1997.
- Yücel, İrfan, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, I-XXXIII (devam ediyor), c. IX, İstanbul, 1994, ss. 455-460.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Mizânu'l- i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut- Lübnan, 1382/1963.
- Mansur, Ali Nâsîf, *et-Tâc el-Câmiu li'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rasûl*, 3. Baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut-Lübnan, 1381/1961.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı	:	Kahramanmaraş/1983		
Öğr.Gördüğü Kurumlar	:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	:	1996	1999	Bünyan Naci Baydemir İmam Hatip Lisesi
Lisans	:	2000	2004	U.Ü.İ.F. İlahiyat Bölümü
Yüksek Lisans	:	2005	2008	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Medeni Durum	:	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	:			
Çalıştığı Kurum	:	Başlama Tarihi	Çalışılan Kurumun Adı	
		2007	Diyanet İşleri Başkanlığı	

Yayımlanan Çalışmalar:

Makale- Diyanet Takvimlerinde Hadis Kullanımı ve Problemleri (2006 örneği)
Kitap tanıtımı- Huccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet (M.Salih Ekinci), Hadis Tetkikleri Dergisi

06.08.2008
Adı Soyadı
Ayşe Nur ÇİFTÇİ